శ్రీ రస్తు.

చాటుపద్యమణిమంజరి.

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే సంపాదితము.

చెన్నపురి:

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచేఁ

ప్రకటితము.

1924.

Reserved.

మొదటికూర్పు.

తొలిపలుకు.

తీరుతీయములు గల భాషావాహినియందు సుకవులకవితామృతము ప్రబంధరూపమునన కాక చాటురూపముననుజాలువాఱును. వీనులకు విందులై డెందమును దనుపార్చుచుంజాటురచనము లొక్కొకయెడఁ బ్రబంధరచనముల సయితముమీఱియుండునని చెప్పుట భాషావేదుల కనుభవపునరుక్తమగును. గ్రంథములుగా నేర్పడక్కుచేఁదొల్లింటియాంధ్రకవీశ్వరులు రచించిన చాటుపద్యము లెన్నేని యునికితప్పినవి పరంపరాగతములగుచుఁ గొన్ని పల్లెటూళ్లలో ముదుసళ్లనోళ్లయందును మఱికొన్ని పురుషులకు భుక్తులువెట్టు ప్రాచీనతాళపత్త్ర సంపుటములందును జీర్ణించుచున్నవి. ఇంపారు నిట్టిపద్యములసంపాదించి గ్రంథరూపమున వెల్వరింపఁ దలంపుగొని యెఱిఁగినవారినెల్ల నడిగియుదొరకినతాళపత్త్రసంపుటమెల్లఁబరిశీలించియు నానాఁటఁ గొన్నిచాటువులఁ గూర్చితిని. హైందవసారస్వతమునకు గని యనఁదగు చెన్నపురపు లిఖితపుస్తకభాండాగారము పెక్కుపద్యరత్నముల నొసఁగినది. మఱికొన్నిముద్రితగ్రంథములనుండియు సేకరించితిని. రాజులనుగూర్చి రాజమంత్రులనుగూర్చి కవీశ్వరులనుగూర్చి, నీతి శృంగార హాస్యాదివిషయములం దింక ననేకవిషయములందుఁ బలుదెఱఁగుల

సమకూర్చినపద్యములలోఁ బెక్కింటి నేఁటికాలపుమర్యాద నతిక్రమింపకుండ సవరించియు వీడనాడియు రత్నములనఁ దగిన వానికథాసందర్భములఁ జేర్చి గ్రంథరూపమున సమకూర్చితిని. శృంగారవిషయము మిక్కిలి మెలఁకువతో నిర్దుష్టపఱిచితిని. కొన్ని పద్యములు సందిగ్ధార్థములయినను జరిత్రకారులకుఁ జిక్కుకల్గునని మార్పు సేయకయ ముద్రించితిని. నేఁటికవులచాటువులఁ జేకొనలేదు. ప్రాచీనకృతులందలి పద్యము లేవేని యిందుఁ జేరినచో గుర్తింపలేని నాయపరిజ్ఞానమును క్షమింప వేఁడెదను. కొన్ని శతకములందలిపద్యము లిందుఁ జేర్చితిని. ప్రాచీనములగు నాశతకము లిప్పుడు కొన్ని దుర్లభములు. సహృదయులకియ్యది యింపు నింపు ననియే నాతలంపు.

రెండవకూర్పు.

ఈకూర్పున నెన్నో క్రొత్తపద్యములఁ జేర్చితిని, మార్చితిని. గ్రంథముద్రణాధికారమును చెన్నపురి : వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారి కిచ్చితిని.

చెన్నపురి :
31-7-1917.

వేటూరి. ప్రభాకరశాస్త్రి.

విషయసూచిక.

International Telugu Institute
5597
LIBRARY
Hyderabad 500 027.

విషయము.		పుట.
శ్రీనారాయణస్తుతి	...	1
కృష్ణస్తుతి	...	,,
త్రిమూర్తిస్తుతి	...	,,
శ్రీరంగనాథస్తుతి	...	,,
వినాయకస్తుతి	...	2
దిక్పాలస్తుతి	...	,,
శివస్తుతి	...	,,
మృడునిఁ గనుఁగొంటి	...	3
గునుగు సీసములు (దశావతార స్తవము)	...	7
మత్స్యావతారము	...	13
కూర్మావతారము	...	,,
వరాహావతారము	...	14
నరసింహావతారము	...	,,
వామనావతారము	...	,,
పరశురామావతారము	...	,,
శ్రీరామావతారము	...	,,
బలరామావతారము	...	15
శ్రీకృష్ణావతారము	...	,,
బౌద్ధావతారము	...	,,
కల్క్యవతారము	...	,,
షట్చక్రవర్తులు	...	19
ఘనతిక్కన-నెల్లూరుపురము	...	22
సిద్ధయ తిక్కన	...	27

విషయము.		పుట.
నెల్లూరు	...	28
రెడ్డిరాజులు	...	31
అనవేమనృపాలుఁడు	...	32
కాటయ వేమన	...	33
కోమటి వేమన	...	,,
సాళువగుండ నరసింహరాయలు	...	34
నవరత్నములు	...	35
రాజపద్ధతి	...	39
కోశపద్ధతి	...	40
రాష్ట్రపద్ధతి	...	,,
దుర్గపద్ధతి	...	,,
బలపద్ధతి	...	41
మల్కిభరామ్	...	,,
మైసూరి చిక్కదేవరాయలు	...	46
కోటరాయరఘునాథరాయలు (తురంగపంచకము)	...	54
వెలుగోటివారు	...	57
పోలెపల్లి బుక్కరాయలు	...	61
తంజావూరి విజయరాఘవరాయలు	...	63
మట్లవారు	...	65
అద్దంకి నృపాలురు	...	,,
వత్సవాయవారు	...	66
వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయుఁడుగారు	...	,,
సి. పి. బ్రౌన్‌దొరగారు	...	69
విద్యామాత్యుఁడు	...	70
ద్వాత్రింశన్మంత్రులు	...	71
భాస్కరుఁడు	...	75
భాస్కరసూతి కొండమంత్రి	...	86

విషయము.		పుట.
రామలింగభాస్కరుఁడు	...	87
గోపరాజు రామప్రధానుఁడు	...	89
ఆక్షేపము	...	90
కరణము మల్లన	...	91
బండారు కేతనమంత్రి	...	92
సీదయామాచమంత్రి	...	,,
కోటసింగరాజు	...	,,
నిట్టల హరిహరప్ప	...	95
కొట్టరువు-ఎఱ్ఱమంత్రి	...	,,
గుండమంత్రి	...	96
సింగనమంత్రి మాచఁడు	...	,,
సాహిణ మారన	...	100
పెమ్మయసింగరాజు	...	101
నందమూరిగుండమంత్రి	...	103
తిమ్మరుసు	...	,,
చేమకూర అప్పరాజు	...	105
విట్ఠల వెఱ్ఱమంత్రి	...	106
గుంటుపల్లి ముత్తరాజు	...	,,
గుంటుపల్లి నరసింగమంత్రి	...	108
నంది సింగన	...	,,
కటికి కామన్నమంత్రి	...	109
కోటిపల్లి శరభరాజు	...	110
వేములవాడ భీమకవి	...	,,
కవిసార్వభౌముఁడు శ్రీనాథుఁడు	...	115
బమ్మెర పోతన	...	139
వెల్లంకితాతంభట్టు	...	140
పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవి	...	141
తెనాలి రామకృష్ణకవి	...	142
కృష్ణదేవరాయలు	...	150

విషయసూచిక.

విషయము.

తురగారామకవి ...
నృసింహభారతి ...
పింగళిసూరకవి ...
అడిదము సూరకవి ...
అహోబలపండితుఁడు ...
శృంగపంచకము ...
కందుకూరి జనార్దనాష్టకము ...
వలపు ...
శృంగారము ...
పాటుప్రఁబద్యాలు ...
సమస్య ...
చలి ...
వేసఁగిని మందమారుతము లేమి ...
పొగాకు ...
మూషకచక్రవర్తి ...
మార్జాలచక్రవర్తి ...
పుల్లకవి ...
రాజ్యతంత్రము ...
అష్టకష్టములు ...
గువ్వలచెన్నని పద్యములు ...
శరభాంకలింగమా ...
భైరవా ...
అత్తింటి కోడలు ...
నియోగులు ...
భారతకథనుగూర్చి చాటువులు ...
పాండవుల వర్తనము ...
ఈశ్వరాజ్ఞ ...
తెలుఁగుభారతము ...

శ్రీరస్తు.

చాటుపద్యమణిమంజరి.

శ్రీనారాయణస్తుతి.

మ. ధర సింహాసనమై నభంబు గొడుగై తద్దేవతల్ భృత్యులై
పరమామ్నాయము లెల్ల వందిగణమై బ్రహ్మాండ మాగారమై
సిరి భార్యామణియై విరించి కొడుకై శ్రీగంగ సత్పుత్త్రియై
వరుస న్నీఘనరాజసంబు నిజమై వర్ధిల్లు నారాయణా!

శ్రీకృష్ణస్తుతి.

గీ. చేత వెన్నముద్ద చెంగల్వపూదండ
బంగారు మొలత్రాడు పట్టుదట్టి
సందెతాయెతులును సరిమువ్వగజ్జెలు
చిన్నికృష్ణ! నిన్నుఁ జేరి కొలుతు.

త్రిమూర్తిస్తుతి.

చ. కమలజకృష్ణశంకరులు కాంచననీలపటీరవర్ణు లా
గమనగచంద్రధారు లఘకంసపురారులు హంసతార్క్ష్యగో
గమనులు జన్మపుష్టిలయకారులు వాక్కమలాంబికేశ్వరుల్
శమకరుణావిభూతిగుణశక్తులఁ బ్రోతురు మిమ్ము నెప్పుడున్.

శ్రీరంగనాథస్తుతి.

ఉ. సింగపుమోమువాఁడు తులసీదళదామమువాఁడు కామినీ
రంగదురంబువాఁడు వలరాయనిఁ గాంచినవాఁడు భక్తికు
ప్పొంగెడువాఁడు దానవులపొంక మడంచెడువాఁడు నేఁడు శ్రీ
బంగరురంగశాయి మనపాలఁ గలండు విచార మేటికిన్.

వినాయకస్తుతి.

క. ఉండ్రాళ్లుపప్పు నెయ్యిని, బండ్రించినచెఱకుఁబాలుఁ బడియపుట్టలున్
జుండ్రేచుపచ్చితేనియ, తండ్రీ వెనకయ్య! నీకుఁ దడయక తెత్తున్.

దిక్పాలస్తుతి.

చ. హరిశిఖిధర్మదైత్యవరుణానిలయక్షశివుల్ గజాజకా
సరనరనక్రకైణహయశాక్వరయానులు వజ్రశక్తిము
ద్గరశరపాశకుంతసృణికార్ముకహస్తులు భోగశుద్ధిసం
గరజయశౌర్యసత్వజవకావ్యవిభూతులు మాకు నీవుతన్.

శివస్తుతి.

చ. భసితము కన్నులం బడినఁ బాములు బుస్సనఁ గంట మంట పె
ల్లెసఁగి విధుండు గంద నొకయింత గజాసురచర్మ మూఁగినన్
గసరుచు నల్లపెద్దపులి గాండ్రన గిత్తయుఁ దత్తరిల్లఁ జేఁ
బోఁగినలేడి కుందపడ భూతభయంబున గౌరి లేవ న
వ్వెసఁగఁగ సంతరించుకొను నీశ్వరుఁ డిచ్చుత మీ కభీష్టముల్.

సీ. సర్వసర్వంసహాసముదయాంబు రథంబు
 రథమధ్యమున నున్నరాయి విల్లు
విల్లువెంబడిఁ దిర్గువెలుఁగులు చక్రాలు
 చక్రాలకును వైరి చారునారి
నారిఁ బట్టుక తిర్గునాగరకుఁడు గరి
 గరిమీఁద విహరించుఘనుఁడు శరము
శరము నాభిక నున్నశతవృద్ధు సారథి
 సారథిమాటలు సైంధవములు
గీ. గాఁగ నేగుదెంచి కణఁకతోఁ బురములు
గెలిచినట్టిఘనుఁడు గిరిజతోడఁ
గలసి యుండునట్టికరుణాసముద్రుండు
నిష్టసిద్ధులొసఁగు నెలమి మనకు.

మృడునిఁ గనుఁగొంటి.

సీ. అర్థంబు సత్పురుషాకృతిగాంచిన
వెండిచాయలపెద్దకొండఁ గంటి
ఆకొండపార్శ్వమం దంటి పాయఁగలేక
సగమైన యొకమహాశక్తిఁ గంటి
ఆశక్తికుడివంక నద్రిశృంగముమీఁద
నద్భుతం బైనకాఱడవిఁ గంటి
అక్కానలోఁ గంటి నరుదైనయొకయేఱు
నయ్యేటిదరులయం దమృత మొలుక
గీ. పాఱి తడుపారు నొకపాలపాఁపఁ గంటి
యదియు నదియును నదియును నదియు నదియు
హరశిరోజూటగంగాబ్జు లగుట గంటి
మృడునిఁగనుఁగొంటి నంతట మేలుకొంటి.
సీ. శీతాద్రియామ్యదిక్సీమభూములు గంటిఁ
జెలువైనకేదారశిఖరిఁ గంటి
ఉగ్రునినిజకాంత నుమఁ జెంతఁ గనుఁగొంటి
మధుమాధవుని దైత్యమథనుఁ గంటి
కంటి విఘ్నేశ్వరు గణనాథుఁ గనుఁగొంటిఁ
జండభైరవుని గోస్వామిఁ గంటి
ఉత్తమసంస్తుత్యు నుత్తరార్కునిఁ గంటి
గాలభైరవు ఘన్నఘంటఁ గంటి
గీ. కంటి వటవృక్ష మాదిమగంగఁ గంటిఁ
గంటిఁ గేదారకుండోదకములు గ్రోలి
మహితవృషరాజు నెక్కినమహిమవాని
మృడునిఁ గనుఁగొంటి నంతట మేలుకొంటి.

సీ. ఆలఘోత్తుల జేని నాతనిపగవానిఁ
    తెంపంగఁ జంపంగఁ బెంపు గలిగి
హాలాహలపుమంటు హల్లకములవిందుఁ
    గుడువంగ ముడువంగఁ గోర్కిగల్గి
ఎదమదెక్కు విధూటి జడలమెక్కువబోటిఁ
    బాలపింప వలపింపఁ బొందు గలిగి
పచ్చియేనికతోలు ప్రాఁతకంగటికాలు
    కట్టంగఁ బట్టంగఁ గణఁకగల్గి
గీ. ఎసఁగి లోకంబు లీరేడు నేలువాని
మిగులఁ బొడవైన తెల్లనిమేనువాని
మహితవృషరాజ మెక్కినమహిమవాని
మృడునిఁ గనుఁగొంటి నంతట మేలుకొంటి.

సీ. తారకాసురభుజాదర్పంబు వెగటార్చు
    ఘనుఁ గన్నతండ్రి మాయనుఁగు వేల్పు
కుండలిజ్యావల్లి కొండవింటను గూర్చు
    విలుకాండ్రమేటి మాకులగురుండు
తలిరాకుబోఁడు గద్దరివజీరుని క్రొవ్వు
    మట్టుపెట్టినదిట్ట మాకుఁ బ్రాపు
హత్తితెల్లనిగిత్తకత్తలాణము నెక్కి
    మహి మించునెఱకాఁడు మాధనంబు
గీ. జూటజూటాగ్రవీథిని జహ్నుకన్య
మమత నిడుకొన్న వగకాఁడు మాబలంబు
పార్వతీసాధ్వి సామేనఁ బాదుకొల్పి
వెలయుపటుకేలి మాపాలివేల్పు మొదవు.

సీ. సురలక్ష్మిఁ గల్పప్రసూనముల్ వర్షింప
నప్సరోవనితలు నాట్యమాడ
దుందుభిధ్వానముల్ తుములంబులై మ్రోయఁ
దూర్యఘోషంబులు తొంగలింపఁ
జేరి వసిష్ఠుఁ డాశీర్వాద మొనరింప
నలయరుంధతి శోభనంబు పాడ
వరగుణంబులనెల్ల వాల్మీకి నుతియింప
నారదమౌని గానం బొనర్పఁ

గీ. వెలఁగి సింహాసనంబున సీతతోడ
రమణఁ గూర్చుండి రాజ్యపాలనము సేయు
నట్టియాయోధ్యరాము నే నాత్మలోన
మెలఁగఁ గలగంటి నంతట మేలుకొంటి.

సీ. సౌమిత్రి వేడుక ఛత్రంబు దాల్పంగఁ
బాదుకల్ భరతుండు భక్తి నిడఁగ
శత్రుఘ్నుఁ డంతలోఁ జామరంబును వీవ
సుగ్రీవుఁ డర్థితో సురఁటివీవ
అంగదుం డంతంత నడపంబు పట్టంగ
సరస ఖడ్గము విభీషణుఁడు తాల్ప
సామీరి మతిమీఱి సన్నుతిఁ గావింప
జాంబవంతుండు హెచ్చరిక చెప్ప

గీ. అవనిజనుగూడి భద్రసింహాసనమున
రమణఁ గూర్చుండి రాజ్యపాలనము సేయు
నట్టికోదండరాము నే నాత్మలోన
మెలఁగఁ గలగంటి నంతట మేలుకొంటి.

సీ. సీతావధూమణి మాతల్లి భృగురామ
గర్వాపహారి మాకన్నతండ్రి

దశరథాత్మజుఁడు మాదాత విశ్వామిత్ర
  మఖరక్షణచణుండు మాకుఁ గర్త
మారీచదమనుండు మాయిలువేల్పు
  కోదండపాణి మాకులగురుండు
జనకజానేత మా సెనసైనచుట్టంబు
  రావణహంత మాజీవధనము
గీ. కైకయీప్సితకారుండు మాకు హితుఁడు
హేమమృగచర్మశాయి మాస్వామి జలధి
బంధనుఁడు మాకు సంసారభారవహుఁడు
రామచంద్రుండు మాకు సర్వస్వ మరయ.
సీ. వనరాశిఁ దనయంపమొనకుఁ దెప్పించిన
  కోదండధరుఁడు మాకులగురుండు
తారకబ్రహ్మవిద్యాస్వరూపం బైన
  వేదవేద్యుండు మావిమలవిద్య
దండకాంతరమౌనిమండలిఁ గాచిన
  మనువంశతిలకుండు మాకుఁ బ్రాపు
పగవానితమ్మునిఁ బట్టంబు గట్టిన
  కరుణాపయోధి మాపరమదాత
గీ. శబరి యొసఁగినఫలములు చవులుగొన్న
భక్తిమాత్రైకదర్శి మాపాలివిందు
కఠినదశకంఠభుజగర్వగౌరవంబు
మట్టుపెట్టినవిలుకాఁడు మాబలంబు.
సీ. నాలుగుమోములబాలునితోఁ దన
  బొడ్డున బాలెంతపూవుదనర
అడుగుఁగెందామరఁ బొడమినతేనియ
  ముల్లోకములమీఁద వెల్లిగొలుప

ఉరమున నున్నయిందిరచేతికమలంబు
మెలఁగుతుమ్మెదల కామెతలు గొలుపఁ
గరమున నొకమనోహరతరశంఖంబు
పాలివోనినిండువెన్నెలలు గాయఁ
గీ. బాలమున్నీటికరడు లుయ్యాలలూఁప
ముద్దురనాగువుపైఁ గనుమోడ్చియున్న
వాని లోకంబు లేలెడువరుసవాని
మెలఁత! కలగంటి నంతట మేలుకొంటి.

దశావతార స్తవము.

గునుగు సీసములు.

ఈపద్యములు సత్యవోలు భగవత్కవి రచించినవియట.
రక్షణపరాయణుండ! నారాయణుండ!

సీ. వదనభుజోరోంఘ్రివలన విప్రక్షత్ర
వైశ్యశూద్రులు మదివలనఁ జంద్రు
ముఁడుఁజూపువలన సూర్యుఁడు మోమువలన మ
రుత్పతి వీతిహోత్రులును బ్రాణ
మువలన వాయువు బొడ్డువలన నాక
సము శిరమువలన స్వర్గము పద
మువలన భువి చెవులవలన దిశలును
నుదరమువలన హేమోదరాండ
తే. చయము జని వృద్ధి లయ మంద సలుపునీవు
నాహృదయపీఠి నుండు మామ్నాయసుప్ర

సిద్ధ ! వైకుంఠనాథ ! లక్ష్మీసనాథ
రక్షణపరాయణుండ! నారాయణుండ.

సీ. విరజానదీపరివృతసప్తసాలావృ
తపరమభాగవతసదనపద
వైకుంఠభువనశేషవనసదనానుకృ
తసవీనపవనాదతల్పమున జ
గత్కల్పనాకల్పకల్పాండవైకుడి
కాలు వంచి యెడమకాలు సాఁచి
కుడిచే యనంతునియొడలిపై నెడమచే
యిని జానువందున నిడి వెనుకటి

గీ. కరయుగంబుల శంఖచక్రములు మెఱయ
సిరియు భువి నీళ గొలువ భాసిల్లు నిను భ
జింతు వైకుంఠనాథ ! లక్ష్మీసనాథ !
రక్షణపరాయణుండ ! నారాయణుండ !

సీ. శ్రీదేవి భూదేవి సేవింపఁ గస్తూరి
తిలకము మాణిక్యములఁ గిరీట
ము మకరకుండలములఁ గౌస్తుభమణి తా
ళీలు లక్ష్మీకుచాలేపము వన
మాల శ్రీవత్సము మంచి సాలు భుజకీ
ర్తులు బాజుబందులు గొలుసులు మురు
గులు బటువులు ముద్రికలు శంఖచక్రాది
పంచాయుధములు సుభద్రసూత్ర

గీ. కలితపీతాంబరంబు గజ్జెలు వెలుంగ
నాహ్లాదయపీఠి నుండు మామ్నాయసుప్ర
సిద్ధ వైకుంఠనాథ! లక్ష్మీసనాథ... ... ...

సీ. మహనీయమత్స్యకూర్మవరాహనరసింహ
వామనభృగురామరాఘరామ

బుద్ధకలికిరూపములు నారదకపిల
వ్యాసదత్తాత్రేయు లాదిగా న
నంతరూపము లయ్యు "నత్యతిష్ఠద్దశాం
గుల" మని బ్రహ్మాండకోటి యేక
పాద్విభూతి త్రిపాద్భూతిగను పరమ
పదముగ నీస్వరూపము దెలిసిన

గీ. తత్త్వవేత్తలు పురుషసూక్తమున నిన్నుఁ
బొగడ నెగడితి వో విరాట్పురుష! సుప్ర
సిద్ధవైకుంఠనాథ! ... ...

సీ. మొగము శంఖము మీసము ల్గదాఖడ్గము
ల్పొలను చక్రము వాలమును సుశార్ఙ్గ
మునుబూని మగమీనమూర్తివై మెఱసి పా
తాళ మొఱసి తటస్థలి దొఱసి య
రసి "స్వయంతీర్ణః పరాం స్తారయతి" యను
నోజ గానీతి "యత్యుఛ్రియః ప
తన హేతు" వనిసోమకునకుఁ జెల్వ గుభాల్గు
భాల్గుభాల్న నెగసి పడుచుఁ గడలిఁ

గీ. గ్రచ్చుకొని వచ్చుముచ్చుపై ద్రచ్చి శ్రుతులు
దెచ్చి విధి కిచ్చినట్టినీ హెచ్చువినుతి
సేతు వైకుంఠనాథ! ... ...

సీ. అమృతవారాశి ఘటము మందరముఁ గవ్వ
ము ఫణి రజ్జువుఁ జేసి పూర్వదేవ
తలు దేవతలుఁ బట్టి దరువఁగా ఘుమఘుమ
ధ్వనుల బ్రహ్మాండము తల్లడపడ
నపుడు "పరోపకారార్థ మిదం శరీ
ర" మని కూర్మావతారమునఁ గ్రుంగి

నగిరి క్రింద నిలిచి "నాన్నోదకసమం
దాన" మని సురలకమృతమిచ్చి (?)
గీ. నిరుపమానశ్రీరమణీమణీమ
ణులు గొలువ విలసిల్లితో నఘు దాన
శీల ! వైకుంఠనాథ ! ... ...

సీ. హిమగిరిఁ గేరుదేహము వజ్రములతిరు
రోమములుఁ బ్రళయార్కులసరి కను
గవయు బ్రహ్మాండముఁ గబళించుముట్టె పా
తాళముఁ బెకలించుదంష్ట్రి యొప్పఁ
గ వరాహమూర్తివై కదిసి హిరణ్యాక్షు
గర్వనిర్భేదివై భూర్భువస్సు
వర్గ యచ్ఛేదివై వారాశిమగ్నభూ
గ్నవసుంధరోద్ధరణప్రమోది
గీ. వై జగతి "యతో ధర్మ స్తతో జయ" యను
వచనము నిజముఁ జేసినవర్ధమాన
కీర్తి వైకుంఠనాథ ! ....

సీ. ఎంతఁ జదివిన నంత కులాచార
ధర్మ మెఱుంగడ తనకుమార
కుఁడయిన ప్రహ్లాదు నొడిసి పట్టి నఱుక
రహి వచ్చినట్టిహిరణ్యకశిపు
కట్టెదుట నినుపకంబము పటపటఁ
బగులఁ బాగ లెగయ ఘగఘగ మను
పెనుమంటఁ జిటజిట మనుమిడుఁగురులు బ్ర
హ్మాండము నిండ బ్రహ్మాదులు గడ
గీ. గడ వడఁక నగ్గడ లడల వెడలి కెవ్వు
నార్చి రిపు చేర్చి వటు నేలినట్టి శ్రీనృ
సింహ! వైకుంఠనాథ !............

సీ. అదితికశ్యపునకు "నంగుష్ఠమాత్రఃపు
రుష" యనువచనము రూఢిసేయ
వామనమూర్తి నవతరించి వడుగవై
గొడుగు జందెముఁ బచ్చగోఁచిసంచి
పంచశిఖలు మౌంజి పాలాశదండము
కృష్ణాజినము చెంబు నిట్టివేష
మమర "నణోరణీయా న్మహతో మహీ
యా" నన్న వేదవాక్యము ప్రసిద్ధి
గీ. పడ బలికడను బుడమి మూఁ డడుగు లడిగి
త్రిభువనము లాక్రమించు మవర్ధిష్ణు వని భ
జింతు వైకుంఠనాథ !............

సీ. జమదగ్నిగర్భవాసమునఁ బుట్టి వివిధ
విద్యాతపోధనుర్విద్య లధిక
పతివై ప్రబలి "ఇదం బ్రాహ్మ మిదం క్షాత్ర"
మని మునిరాజచిహ్నముల శాప
చాపనైపుణిఁ జూపి పాపభూపతుల శ
రారికఠోరకుఠారధార
నస్రధారాప్రవాహములు గా శతధా స
హస్రధా ఖండించి యానదులను
గీ. దర్పణము భూమిదేవతాతర్పణముగఁ
జేసినపరశురామవేషి వని నిను భ
జింతు వైకుంఠనాథ ! ....

సీ. సూర్యవంశము పరిశుద్ధ మని దశర
థుఁడునతులమనోరథుఁ డని భరత
లక్ష్మణశత్రుఘ్నులకు నన్నవై పుట్టి
సౌందర్యచాతుర్యసౌకుమార్య

శౌర్యధైర్యౌదార్యవీర్యసత్యౌచిత్య
గాంభీర్యకర్తుమకర్తుమన్య
థాకర్తు మతిసమర్థత్వసత్త్వఘట
ఘటనాపటీయస్త్వఘనయశస్త్వ
గీ. సౌఖ్యసఖ్యదయాముఖ్యశాలి వైన
రాముని సరాముని దయాభిరాము నిను భ
జింతు వైకుంఠనాథ! ....

సీ. బ్రహ్మను గన్నపరబ్రహ్మమూర్తివై
యాద్యంతశూన్యుండ వయ్యు "ధర్మ
సంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యు
గే" యటంచును దేవకీతనయుఁడ
వయి బలరామసహాయుఁడవై శిష్ట
రక్షణమును దుష్టశిక్షణమును
సలుపుచు రుక్మిణి సత్యభామ సుదంత
భద్ర కాళింది జాంబవతి మిత్ర
గీ. వింద లక్షణయును బదార్వేలనూర్వు
రంగనలు గొల్వ వెలయుకృష్ణాహ్వయప్ర
సిద్ధ! వైకుంఠనాథ! ....

సీ. త్రిపురదైత్యులను మిత్తికి బుత్తెఁ జేయఁద
లఁచి తదీయాంగనల యతిజృంభ
కుచకుంభపరిరంభగుంభనసంభాత
రుస్తంభశుంభదూరుఘనజఘన
బింబచుంబాధరపీడనతాడన
దంతక్షతనఖక్షతప్రముఖర
తుల నతులగతులఁ గలసి మెలసివిల
సితతద్వ్రతక్షతిఁ జేసి చేసి

గీ. కంటిగొంటమ్ము వైమింట గంటకత్రి
పురచరులఁ గాల్చి కాల్చినబుద్ధ! గుణస
మృద్ధ! వైకుంఠనాథ!.........

సీ. కలియుగాంతమున దుష్కారముష్కరతురుష్క
చండాలపతితపాషండషండ
లీమండితాఖండభూమండలముఁ జూచి
కమ్రామ్రపర్ణార్ణతామ్రపర్ణి
తటమున బ్రహ్మవిద్బ్రాహ్మణునకుఁ బట్టి
వై పుట్టి యుత్తమాశ్వాధిరూఢుఁ
డవయి జోడుఁ దొడిగి డాలు కత్తికమానుఁ
బూని పూనిక మీఱఁ బుడమిఁ బుట్టి

గీ. నట్టినుష్టులఁ బుడమిఁ జెండాడ నున్న
కలికిమూర్తి! గుణస్ఫూర్తి! కలితశౌర్య
కీర్తి! వైకుంఠనాథ! లక్ష్మీసనాథ!
రక్షణపరాయణుండ! నారాయణుండ.

ఈక్రిందిపద్యము లెలకూచి బాలసరస్వతీమహోపాధ్యా
యుఁడు రచియించెను.

౧. మత్స్యావతారము.

శా. సాధీయోముఖపూరితోద్వమితతాసత్యోర్ధ్వగోదన్వద
ర్ణోధారాంతరటత్తిమింగిలగిలప్రోద్ధాననిధ్యానల
బాధీశప్రభుతాస్వభాగహరణార్థాయాయినాథానుజ
ప్రాధాన్యాంకవిలోలవాగ్ద్రుగబటబ్రహ్మాంస్తుమస్త్వా మనుఙ్.

౨. కూర్మావతారము.

శా. స్ఫూర్త్యుత్తంభద్గిరికల్పితావతరణద్యోవాహినీసంగమో
పాత్తేందూదయనిష్పిత్యాణజలధిప్రారబ్ధపుత్రోత్సవో

దాత్తత్వాత్తగజాశ్వవన్యశనకన్యాగోమణీదానసం
పత్తిశ్రీణిశషేవకుల్యధిపతిబ్రహ్మాంస్తుమ స్త్వా మనుమ్.

౩. వరాహావతారము.

శా. ఆద్యాలోకనశక్తిసంభ్రమదనేహాఃపూరుషత్యక్తస
త్త్వాద్యాంశస్తుతిసీక్ష్మప్రదఖురప్రత్యాళినామాత్రజా
గ్రద్యోగాంబుధిదంష్ట్రికాగ్రరిపుహృత్కీలామిషప్రాయశుం
భద్భ్యాదోనిభసక్తక్ష్మీసలికిటిబ్రహ్మాం స్తుమ స్త్వామనుమ్.

౪. నరసింహావతారము.

శా. డింభద్రోహివశోత్కటోత్కటమణరుష్టిక్లిష్టతారోమకూ
పాంభోజప్రభవాండభాండదళనోద్యద్ధ్వానధిక్కృత్సభా
స్తంభాంతస్ఫుటనాస్ఫురత్స్ఫటపటధ్వన్యస్తనిశ్చేష్టని
ర్దంభోద్యోగనిశాచరాపసృహరిబ్రహ్మాం స్తుమ స్త్వా మనుమ్.

౫. వామనావతారము.

మ. స్వాతలస్వచ్ఛతిరాయతత్వరచితస్వత్త్రిపదేడ్భాంతివా
క్ప్రీతికూలత్వదశానుకారిగళిగాద్గద్యతక్ష్మాంభోజభూ
నుతిపాసన్నఖరోర్ధ్వసారితపదార్ణోరుజ్జగంగాసవ
ప్రతిమాళీశకపర్దమండలవటుబ్రహ్మాం స్తుమ స్త్వా మనున్.

౬. పరశురామావతారము.

శా. ఆజిప్రాఘిమదుర్జయార్జునగళోదగ్రాసృగాస్వాదన
వ్యాజాపోశనభాక్తదస్వపహృతి ప్రాణాహుతిప్రస్ఫుర
ద్రాజాళీదివసాంతసానవిఘసప్రాయేందువేలాయితా
త్రాజాఖ్యక్షపితానుధారిభృగురాడ్బ్రహ్మాం స్తుమ స్త్వా మనుమ్.

౭. శ్రీరామావతారము.

శా. చాపచ్ఛాత్రనిషంగభంగకుపితక్ష్మాభృద్ధనుఃపంచవ
క్త్రీపంచాళికదృఙ్నియుక్తహుతభుగ్గ్రివాద్వయీపంచక

వ్యాపారభ్రమకారిపంక్తిగళగళ్యాఖండనాఖండదో
ర్దైష్ణపుణ్యప్రదరౌఘరాఘవపరం బ్రహ్మం స్తుమ స్త్వామనుః.

౮. బలరామావతారము.

మ. కరిపూరుద్ధరణోద్ధలాంగలవిభగ్నక్ష్మాభరాదక్షిది
క్కారిపాదప్రహతిస్ఫుటస్ఫుటితభాగవ్యాపృతగ్రీవనూ
కరపీకృతపృష్ఠతాహితమహాగాఢాధికూర్మాధిరా
ట్పరిక్లప్తప్రళయాంబు గాహనహలిబ్రహ్మంస్తుమ స్త్వా మనుః,

౯. శ్రీకృష్ణావతారము.

మ. అతిదోఃపీడనకర్కరీషలితకంఠాభత్వదుత్తర్తధూ
ర్తతృణావర్తదృఢాంగపాతహతగోత్రాభర్తృకోత్పాదిత
క్రతుభుగ్రాడ్గ్రహణాగ్రహోన్ముఖశతారధ్వస్తమైనాకని
ష్పుతనభ్రాంతికనందగోపకసుతబ్రహ్మంస్తుమ స్త్వా మనుః.

౧౦. బౌద్ధావతారము.

మ. గిరియుష్మద్ధనురస్త్రతాప్రభృతిమోఘీకృద్వ్యఘూశీలవి
స్ఫురణావర్మ్భిదాఢ్యదార్ఢ్యసఫలీభూతత్రిపురాంతత్రిపు
ర్వరదైతేయజిఘాంసుశాసనపరోగ్రప్రాప్యసారూప్యని
ర్భరదైతేయతథాగతాంగకపరబ్రహ్మం స్తుమ స్త్వా మనుః.

౧౧. కల్క్యవతారము.

మ. స్వమహాబాహుకృపాణకృత్తగళశత్రుచ్ఛన్నమ్లేచ్ఛవీరచ్ఛటో
త్క్రమదాపాదితపద్మినీరమణమధ్యచ్ఛిద్రఖస్వామికా
గమనానాస్త్రపయఃపరాగమథితక్ష్మాసారగంగానదీ
భ్రమకృత్కీర్తిక కల్కిమూర్తిక పరబ్రహ్మం స్తుమ స్త్వా మనుః.

సంకీర్ణపద్యములు.

గీ. అక్షరంబు వలయుఁ గుక్షిజీవనులకు
నక్షరంబు జిహ్వ కిక్షురసము
అక్షరంబు తన్ను రక్షించుఁ గావున
నక్షరంబు లోకరక్షితంబు.

క. సరి నక్షరములె మంత్రం
బరయఁగఁ దరుమూల మెల్ల నౌషధచయమే
ధర యెల్ల ఫలనిదానమె
నరు లాస్థితి యెఱిఁగి క్రియల నడపిరయేనిన్.

శా. ఆలస్యంబును గామినీజనరతాత్యాసక్తియుఁ జన్మభూ
లోలత్వంబును రోగపుంభయము దుర్లోభంబు సంతోషముఁ
బోలంగా నివి యాఱు నెప్పుడు జగత్పూజ్యప్రతాపోదయ
శ్రీలం జెందఁగ విఘ్నకారణములై చెల్లుఁ ధరామండలిన్.

ఆ. వేవునాన మున్ను దేశాన కొకరుండ
నిప్పు డూరనూర నింటనింట
వేవు రాయె వెడ్డ వెనమండ్రు తొమ్మండ్రు
పదువురైరి కవులు పద్మనాభ!.

చ. అవనిపుఁ డాదరించినభటాళిభటత్వము వైద్యువైద్యముఁ
గవికవితామహత్త్వమును గాయకుగానము కోటిసేయు న
య్యవనిపుఁ డాదరింపనిభటాళిభటత్వము వైద్యువైద్యముఁ
గవికవితామహత్త్వమును గాయకుగానము గవ్వసేయునే?.

మ. నయనానందకరం బనిందితము నానాసద్ద్విజశ్రేణి కా
శ్రయ మశ్వత్థమహీజ మంచు నళు లాసం జెంది యాస్వాదన
క్రియకుం బుష్పచయంబు గోరి చనుమాడ్కిఁ సుందరాకారు
ద్దయు నాపింతురుగా కెఱుంగుదురె యంతస్సారనిస్సారతల్?.

చ. సరసులు గానివారియెడఁ జాలఁ గవిత్వరసప్రసంగముల్
కలుపుట కంఠశోషణమె కాక రసజ్ఞత గూర్ప నేర్చునే ?

స్మరశరజాలవేదనకుఁ జాలక భ్రాంతిని రాతిబొమ్మతో
మఱఁగి రమింపఁగాఁ దివురుమానవుఁ డేమి సుఖింపఁ గల్గెడిన్?

సీ. నిపుణత రాజ్యవినీతుఁడు గాఁ డేని
నేల యేలెడువాఁడు బేలకాఁడె
సంగీతసాహిత్యసరసుఁడు గాఁడేని
కృతి సెప్పువాఁడు దుష్కృతుఁడు కాఁడె
కుశలత సతిమతివిశదుఁడు గాఁడేని
విటుఁడగువాఁడు దుర్విటుఁడు గాఁడె
మాధవశ్రీపాదమగ్నుండు కాఁడేని
మోక్షార్థి ననువాఁడు మొప్పెగాఁడె

గీ. అతులరాజ్యనీతి యమలకావ్యసుశక్తి
యంగనానురక్తి యచలభక్తి
రతుఁడు గానివాఁడు పతిగాఁడు కృతిగాఁడు
కామిగాఁడు మోక్షకామి గాఁడు.

గీ. ఆఢ్యుఁ డున్న యప్పు డందఱుఁ బూజ్యులె
లెక్కమీఁద సున్న లెక్కి నట్లు
అతఁడు పోవువెనుక నంద అపూజ్యులే
లెక్కలేక సున్న లేఁగినట్లు.

క. సామర్థ్య మున్నవేళల
నేమనుజునకేని నింద యె ట్లొదవుఁ? గుసుం
బామేల్మిచీర దాల్చిన
భామ చెఱఁగుమాయుఁగాక బయలంబడునే?

క. చేతనగువాఁడు కార్యము
కై తగ్గును వంగుఁగాక యల్పుం డగునా?
యేతముచడి దా వంగును
బాతాళమునీరు దెచ్చి బయలంజల్లున్.

చ. పరఁగఁగ నాల్గుపాదములు బాగగుతుండము ఘీంకృతంబు మా
కిరువురకున్ సమంబె మఱి యెక్కుఁడ యొక్కటి పక్షయుగ్మ ఖే
చరుఁడను నాకు సామ్య మొకసామజమా? యని దోమ పల్కున
ట్లరయ మహానుభావులను నల్పుఁడు నోరికొలంది లాడెడిన్.

మ. సకలస్థాణుశిరః ప్రవర్తి నుమపక్షద్వంద్వశౌక్యాభిరం
జనుఁడన్ సర్వదిగంతగామి నసకృత్సంసేవ్యమానుండ నై
ష్ఠిమఁడన్ గావున మత్సమానుఁడగునే శీతాంశుఁ? డం చెప్పుడున్
ఒక మిండుం బ్రహసించురీతి సుజనుం బల్కుం దురాత్ముం డిలన్.

క. కవితాలక్షణమెఱుఁగని
యవివేకికిఁ బద్య మిచ్చి యడుగుటకంటెన్
చవిలెఁగొని దండెఁగొనుకొని
భువిలో హరిదాసుఁ డైనఁ బుణ్యమె దక్కున్.

క. పదపద్యంబులుచదివిన
వివరించుకలేచిపోక వేడుకతోడన్
దుదరమ్మని యిప్పించినఁ
బదివే లాకపోకపక్క భట్టరుచిక్కా!

ఈభట్టరుచిక్కాచార్యులు, తెనాలిరామకృష్ణప్రభృతులకు గురువనంబడు.

క. నక్కలు బొక్కలు వెతకును
నక్కఱతో నూరఁబంది యాగడిత వెదకున్
కుక్కలు చెప్పులు వెదకును
పెక్కిడినాలంజెకొడుకు తప్పే వెదకున్.

సీ. తప్పు గుఱుతించివ్రాయు టుత్తమము; లేక
ప్రతిసమానముగా వ్రాయు టతిముదంబు

రెండు విడనాడి వ్రాసెడిలేఖకుండు
కలుగు టరయంగఁ గవి యభాగ్యంబకాదె?

చ. వెనుకకుఁ బోక హుమ్మనక వేసట పొందక బంతిబంతిలోఁ
బెనుపక లోపలం బ్రమసి బెగ్గిల కంతయు మున్నె చూచుచున్
గనుఁగొను నక్షరక్రమముకందువ దప్పక యేకచిత్తుఁడై
యనుపమశక్తితోఁ జదువునాతని వాచకుఁ డండ్రు సద్బుధుల్.

షట్చక్రవర్తులు.

శ్లో. హరిశ్చంద్రో నలో రాజా పురుకుత్సః పురూరవాః,
సగరః కార్తవీర్యశ్చ షడేతే చక్రవర్తినః.

జిగిబిగియును, రుచియును గల యీక్రిందిపద్యరాజములు య్రత్కర్తృకములో తెలిసినదికాదు.

సీ. హరిహరబ్రహ్మాదు లద్భుతం బందంగ
నెగడె సత్యవ్రతనిష్ఠ కలిమి
నాలుగుయుగముల నోలిని బదునాల్గు
వరుసల వర్తిల్లి వసుధ యేలె
సప్తపాథోధిసంగుప్తసప్తద్వీప
సంధుల జయశిలాస్తంభవితతి
నిలిపె నాఖండలాదులు పంపు సేయంగ
రాజసూయమహాధ్వరం బొనర్చె

గీ. నతలవితలరసాతలాద్యఖిలదనుజ
లోకగంధర్వలోకాహిలోకనాక
లోకగోలోకకమలజలోకభరిత
సాంద్రయశుఁ జెప్పఁ దగు హరిశ్చంద్రవిభుని.

సీ. చంద్రకందర్పాతిసౌందర్యవంతులు
తనుఁజూచి సిగ్గునఁ దనరఁ దనరె
త్రైలోక్యసుందరి దమయంతి తనయందు
బద్ధానురాగగాఁ బరఁగఁ బరఁగె
అర్థికిఁ బ్రాణంబు నర్థంబు నిచ్చుట
నెట్టన బిరుదుగా నెగడ నెగడె
అమరులు దనమనోవిమలత కిచ్చమై
మెచ్చి నెచ్చెలులుగా మెఱయ మెఱసె
గీ. మహితకర్కోటకాహీంద్రమైత్రిపరుఁడు
పుణ్యఋతుపర్ణసఖ్యతాగణ్యగుణుఁడు
వితతకలిదోషసంహారవిమలయశుఁడు
నలుని గీర్తింప నఘములు దొలఁగు టరుదె?
సీ, చంద్రవంశమునకు సాధ్వియిలాకన్య
యం దుద్భవించెఁ బుణ్యములతోడ
శ్రీమత్సురాంగనాసీమంతమణియైన
యూర్వశి పత్నిగా నుర్వి నేలె
వితతభాండాగారవిపులగోష్ఠాగార
తతి విప్రహస్తసంగతిగ నిచ్చె
ఆయుర్దృఢాయుస్సుఖాయుర్ముఖుల దేవ
పతి చూచి వెఱఁగంద సుతులఁ బడసె
గీ. సుజనముచికుందభూపాలసోదరత్వ
మేరుమందరధృతియశోమేదురత్వ
సకలగుణరత్నభూషణసాగరత్వ
ఘను నఘచ్యుతుఁ బురుకుత్సుఁ జను నుతింప.
సీ. మహి యొల్లయొడ నేలుమాంధాతృనకుఁ బుట్టి
యాదిగర్భేశ్వరుం డనఁగఁ బరఁగె

బ్రాహ్మణభక్తిసంపన్నసౌజన్యత
విప్రవశుం డన వినుతి కెక్కె
ఇరువేలవర్షముల్ గుఱుతుగా నొకదినం
బాదిగాఁ గలయర్థ్వరాశిఁ జేసె
త్రిభువనప్రీతిగా దివ్యకోదండుఁ డై
బహుకోటిదనుజాల బల మడంచె

గీ. ప్రకటశాత్రవభంజనభైరవుండు
పాత్త్రిశాయత్తకారనపౌరవుండు
హర్షితానేకజనవినుతౌరవుండు
గౌరవోన్నతి నొప్పెఁ బురూరవుండు.

సీ. పటుశక్తిశౌర్యు లర్వదివేవు రాత్మజుల్
పనిసేయ నిమ్మహీభరము దాల్చె
ఒక్కొక్కసుతుపేర నొక్కొక్కపట్టణం
బిలయెల్ల గల్పించె నలఘుమహిమ
అన్నిపట్టణముల నఖిలమహారత్న
చయములు గల్గ రాజ్యంబు చేసె
పుత్త్రమోహభ్రాంతి పొందక మర్యాద
తొలఁగినసుతుల నిల్ తొలఁగఁ దోలె

గీ. చెప్ప నొప్పదె నిజపాత్త్రిచిత్రఘోర
తపతపోలబ్ధగంగాంబుతరళసలిల
వీచికానూనసోపానవితతయాన
నవనివాసత వైకుంఠనగరు సగరు.

సీ. హైహయవంశధాత్రీశాబ్ధిచంద్రుఁడై
జనియించి విశ్వభూచక్ర మేలె
అచ్యుతమూర్తి దత్తాత్రేయయోగీంద్రు
చేత జగజ్జైత్రసిద్ధి వడసె

ఏతప్పు నెన్నఁడు చెప్పరు నెప్పాటఁ
దలఁప రాకుండంగ నిలిపె నాజ్ఞ
ఏడుదీవులయందు నెన్మాఱు హయమేధ
యాగంబు లొనరించె నలఘుమహిమ
గీ. అతులితరదీర్ఘసత్త్వసహస్రబాహుఁ
డహిగణాధిపఫణగణాయత్తభూరి
భూభరముఁ దాల్చె నవలీలఁ బొగడఁ దగదె
కార్తవీర్యార్జునాహ్వయక్ష్మాతలేంద్రు?.
సీ. ఒగిఁ జతుర్దశమహాయుగములు భువిఁ దాల్చె
సత్యవ్రతము హరిశ్చంద్రవిభుఁడు
జంభారివరుణాదిసంభావితులలోన
దమయంతి వరియించెఁ దనర నలుఁడు
అదిగన్నైశ్వరుండై విప్రదాసుఁడై
చరియించెఁ బురుకుత్సజనవిభుండు
బ్రాహ్మణహస్తంబు భండార మనియె కో
శాగారంబుఁ జేసెఁ బురూరవుండు
గీ. సాగరము పేర్మి నిర్మించె సగరనృపతి
కార్తవీర్యుండు మహి జైత్రవర్తనుండు
వీరలార్గురుఁ దలపోయ విష్ణునిభులు
చక్రవర్తులు నిత్యనిర్వక్రయశులు.

రణతిక్కన - నెల్లూరుపురము.

విరాటపర్వముఁ దొట్టి తుదముట్ట నాంధ్రమహాభారత మును రచియించిన తిక్కనసోమయాజి కేతఁడు పెద్దతండ్రికుమా-

రుఁడు. పదుమూఁడవ శతాబ్దియందు విక్రమసింహపురమున రాజ్యమేలిన మనుమసిద్ధిరాజునొద్ద సేనాని.

సీ. వీరవివాదంబు వేదనినాదంబు
　　　　వాయక యేప్రొద్దు మ్రోయుచుండు
　భూసురప్రకరంబు సేసలు చల్లంగఁ
　　　　బాయ కెన్నియొ కుటుంబములు బ్రదుకు
　బ్రాహ్మణావళికి ధారలుపోసినజలంబు
　　　　సతతంబు ముంగిట జాలుపాఱు
　రిపుల కొసఁగిన పత్రికలపుత్త్రికలను
　　　　బాయక కరణముల్ వ్రాయుచుంద్రు
గీ. మానఘనుఁ డైనతిక్కనమంత్రియింట
　మదనసముఁ డైనతిక్కనమంత్రియింట
　మహితయశుఁ డైనతిక్కనమంత్రియింట
　మంత్రిమణి యైనతిక్కనమంత్రియింట.

మనుమసిద్ధిరాజునకును నెఱగడ్డపాటియేలికయగు కాటమరాజునకును జరిగినసంగ్రామమున నీధన్యచరిత్రుఁడు కీర్తిశేషుఁ డయ్యెను. పుల్లరియిచ్చు నొడంబడికపైఁ గాటమరాజుతనపసుల మనుమసిద్ధిరాజు మేఁతబీళ్లలో మేపుకొనియక్కడఁదనకో డెదూడలలో నేదో నష్టము సంభవించిన దన్న కారణమునఁ బుల్లరి నెగఁగొట్టెను. దానిపై మనుమసిద్ధిరాజుపసులబోఁనీయఁడయ్యె. పరస్పరయుద్ధమున కిది కారణము. ఈయుద్ధచరిత్రము "కాటమరాజుకథ" యనుపేర గ్రంథరూపమున వెలసినది. మనుమసిద్ధిపక్షమునఁ గొంతసేనతో ఖడ్గతిక్కన కాటమరాజుసేన నెదుర్కొని కొంత పోరాడి తన బలము చెల్లాచెదరు కాఁగా నిలువరాక తిరిగి యింటికి వచ్చెను. నాఁడు స్నానము చేయఁబోఁగా స్త్రీలు

జలకమాడు మఱుఁగుపట్టున భార్య నులుకమంచ మడ్డుసేసి పసు
పుటుండ దాని పైనుంచి నీళ్లబిందెఁ దెచ్చిపెట్టెనఁట! ఇదియే
మని వ్యసనపడి యడుగ—

క. పగఱకు వెన్నిచ్చినచో
నగరే నిను మగతనంపు నాయకు లెందున్?
ముగు రాఁడువార మైతిమి
నగ పేటికి జలకమాడ వచ్చినచోటన్?

అని యవమానకరముగా సైతము పల్కెనట! తర్వాతఁ
దల్లి యన్నములో విఱిగినపాలుపోసెను. తిక్కన తల్లి నిదియే
మని యడిగెను. తల్లి "నాయనా! నీవు పోయినచోటికే పసు
లును మేఁతకుఁబోయెను. అవియును విఱిగివచ్చినవి. పాలున
విఱిగెను" అనెనఁట.

క. ఆసదృశముగ నరివీరుల
మసిప్రచ్ఛక విఱిగివచ్చు మగపందక్రియన్
పసవున్ మేయఁగఁ బోయిన
పసులున్ విఱిగినవి తిక్క! పాలున్ విఱిగెన్.

అంతట నన్నము విడిచి లేచి యుద్ధసన్నద్ధుఁడై పోయి
పగఱ నెదుర్కొని వీరస్వర్గమునందినట్లు నాఁటికవుల వర్ణనము

చ. పదటున వాజిరాహుతులపై దుమికించుచుఁ దిక్కఁ డార్చినన్
బెదిరి పరిభ్రమించి కడుఁ బిమ్మిట వీరులు భీతచిత్తులై
యదె యిదె వాలు వాల్మెఱుఁగు లల్లవె యల్లదె యాతఁడంచనన్
గొమకక యాజిఁ జేసె రిపుకోటుల కందఱ కన్నిరూపులై.

ఉ. చిక్కక మన్మసిద్ధివిభుచే మును గొన్న ఋణంబు దీర్చె మా
తిక్కనమంత్రి సోమశిల దేవరసాక్షిగఁ బెన్నసాక్షిగా

నెక్కినవాజి సాక్షిగ మహి న్నుతి కెక్కినకీర్తిసాక్షిగా
స్రుక్కక మారుకొన్నరణసూరులు సాక్షిగఁ గొండసాక్షిగన్.

సీ. *రణరంగమున మోహరంబులఁ బొడగని
ప్రాణంబు వాసినపందగజము!
విజయాధిపుని దాడి వెనుకొని తగులంగ
దెస్తదప్పి పాఱినదిగ్గజంబు!
చేరఁ జాలక తిర్గి చేమడ మళ్లించి
మంచాన కందనిమదగజంబు!
బెనుతుల్లి చెఱువులోఁ బిరుదు లన్నియు రొంపిఁ
గుంగంగఁ ద్రొక్కినకుంజరంబు!

గీ. నేఁడు మొదలుగాఁగ నెల్లూరివీథిలోఁ
బొగడుతనము సేయుమగలతలలు
పూరిగఱచి తిక్క! భూతమై సోఁకుము
యూరివారిసోఁకు గారుసేసి.

*పాఠాంతరము.

సీ. విజయాధిపునిదాడి వెనువెంటఁ దగిలినఁ
బ్రాణముల్ దాచిన పందగజము!
పెనుజల్లెపల్లెలో బిరుదు లన్నియు వైచి
పరుగెత్తి వచ్చినపారుఁబోతు!
దురములోఁ జావక దొరలెల్లహాసియింప
మంచానకొరిగిన కొంచెకాఁడు
చతురంగబలముతో సమరంబు సేయక
మానంబు విడచిన మందబుద్ధి

గీ. యనుచు నార్వేలవారు ని న్నపహసింప
ధరణి నెల్లూరిలో నెట్లు తిరుగ గలవు?
వైరులను గెల్చి సత్కీర్తి వరలు మయ్య!
మంత్రికులహేళి? తిక్కనామాత్యమౌళి!

International Telugu ... 5597 LIBRARY Hyderabad 500

సీ. ధైర్యంబు నీమేనఁ దగిలి యుండుటఁ జేసి
చలియించి మందరాచలము తిరిగె
గాంభీర్య మెల్ల నీకడన యుండుటఁజేసి
కాకుత్స్థుచే వార్ధి కట్టువడియె
జయలక్ష్మి నీయురస్స్థలిన యుండుటఁజేసి
హరి పోయి బలి దాన మడుగుకొనియె
ఆకార మెల్ల నీయంద యుండుటఁజేసి
మరుఁడు చిచ్చునఁ బడి మడిసి చనియె

గీ. దిక్కదండనాథ! దేవేంద్రపురికి నీ
వరుగు టెఱిఁగి స్వర్గము తిరుగ టుడుగు
నబ్ధి కట్టువిడుచు నచ్యుతుకొద మాను
మరుఁడు మరలఁ గలుగు మగలరాజ!

సీ. నందిని బుత్తెంచె నిందుశేఖరుఁడు నీ
వన్న! యేతెమ్ము తారాద్రికడకు
గరుడునిఁ బుత్తెంచె నరహరి రావయ్య
పడి సిద్ధతిక్క! కైవల్యమునకు
హంసను బుత్తెంచె నజుఁడు నీకడకు ను
భయకులమిత్ర! రా బ్రహ్మసభకు
ఐరావతముఁ బంపె నమరేంద్రుఁ డిప్పుడు
దివమున కేతెమ్ము తిక్కయోధ!

గీ. యనుచు వేలువేల నర్థితోఁ బిలువంగ
వారివీరిఁ గూడ వచ్చివచ్చి
దివ్యయోగి నైనతిక్కనామాత్యుండు
సూర్యమండలంబు సొచ్చి చనియె.

ఉ. వెన్నెలలేనిరాత్రియు రవిప్రభలేనిదినంబు నీరులే
కున్నసరోవరంబు కడునొప్పగుదీపములేనియిల్లు నై

చిన్నఁదనంబు నొందె మనవిక్రమసింహపురంబు చూడఁగాఁ
బున్నమచంద్రుఁ బోలు మనపోలమతిక్కఁడు లేమి నక్కటా!

-సిద్ధయ తిక్కన.-

ఈతిక్కన రణనిహతుఁ డయినపిదప వేములవాడభీమకవి యాతనియింటి కేఁగి యాతనిభార్యను "దీర్ఘసుమంగలీభవ" యని యాశీర్వదించెనట! ఆమె భర్తృవియోగవార్త తెలిపి శోకింపఁగా నాతఁడు——

క. గుణములనిధాన మగుమన
రణతిక్కన తాఁ గళేబరంబును శిరముం
గణఁకమెయిఁ గలయ బ్రదుకను
బ్రణుతాఖిలవైరిమకుటభాసితపదుఁడై.

అని పద్యముచెప్పి రణతిక్కన నుజీవింపఁ జేసెనట! ఇదికట్టుకథ. రణతిక్కననుగూర్చి చెప్పఁబడినపద్య మిదియొకటి——

ఉ. ఏమితపంబు చేసి పరమేశ్వరు నేమిటఁ బూజచేసిరో
రామునితల్లియుం బరశురామునితల్లియు భీముతల్లియుం
గామునికన్నతల్లియును గంజదళాక్షునసుంగుఁ దల్లియుం
శ్రీమహితప్రతాపుఁ డగుసిద్ధనతిక్కనకన్నతల్లియున్.

ఉ. శ్రీయలరార శత్రువులఁ జెండితి వార్యులు మంత్రివర్యులా
ర్వేలఘనుల్ నుతించి రలవేల్పుదొరల్ ముదమంది మెచ్చిరో
లాలితశౌర్యధైర్య జయలక్ష్మి ప్రియంబున నివ్వరించె నీ
లీలలు హెచ్చెఁ దిక్కనికళేబరమా! యిఁక నిల్చియాడుమా!

ప్రవహించు నేవీట బ్రహ్మాండకర్పరం
బొరసి మిన్నులుముట్టి యున్న పెన్న
చెలు వందు నేవీటఁ జిరకాలజీవన
స్వర్ణాలచెఱువు సంపూర్ణమగుచు
గీ. ప్రజలకును మన్కి సకలసంపదలకున్కి
భోగములవీడు సురపతిపురికి నీడు
నమ్మికలటెంకి వైరులఁ జిమ్ముకొంకి
భాగ్యనికరంబు నెల్లూరుపట్టణంబు.
సీ. ఏపట్టనంబున నెన్నంగ మున్నూట
యఱువది దేవాలయంబులుండు
ఏపట్టనంబున రూపింపనన్నియు
నీరేడుబావు లింపారుచుండు
ఏపట్టనంబున నెల్లమానవులఁ బ్ర
శస్తిగాంచిరి నెఱజాణలనఁగ
ఏపట్టనంబున నేకాలమును బెన్న
కాల్వలచేత ముక్కారుఁ బండు
గీ. శివునికృపఁ బుట్టె వేమాలసెట్టి బావి
పరఁగ జగ మెల్ల నెఱుఁగ నేపట్టనమున
నట్టిపట్టన మిలను సౌఖ్యములకునికి
పట్టనందగు నెల్లూరుపట్టనంబు.
సీ. చరియించితిని గాని జగము మూలస్థాన
పరమేశ్వరునివంటిభక్తవరదు
విహరించితిని గాని వివిధభూముల * పల్లి
కొండనాథునివంటికూర్చువేల్పు

* పల్లికొండనాథుఁడు, శయనించినస్వామి, రంగనాథుఁడు.

పరికించితిని గాని బహుదేశము లనంత
పద్మనాభునివంటిదివ్యమూర్తి
వీక్షించితిని గాని విశ్వ మంతయుఁ బెన్న
నదివంటిదివ్యపుణ్యస్రవంతి
గీ. అరిగితిని గాని దేశదేశాంతరముల
వేదగిరివంటిపావనోర్వీధరంబుఁ
గాన మిన్నివిశేషముల్ గలిగి ధరఁ బ్ర
సిద్ధికెక్కెఁ ద్రివిక్రమసింహపురము.

సీ. ఆపట్టణంబున నమరంగఁదూర్పున
మాకందచందనమహితవనము
ఆనగరంబున కటు దక్షిణంబునఁ
జెలువారు వేమాలసెట్టిబావి
ఆయూరిపడమట నంభోజరాజిచేఁ
బ్రాకటంబైనతటాక మమరు
ఒప్పారునవ్వీటియుత్తరదిక్కున
మున్నీటి కెదురైన పెన్న దనరు!
గీ. కలిమి నారాజధాని మార్గంబు సెన్న
బహుళగంధర్వసింధురబంధురంబు
రతనపుంబొమ్మ లప్పురిరమణు లనఁగ
వినుతి కెక్కెను నెల్లూరి విభవమహిమ.

శా. మల్లెల్ మొల్లలు సేమమా? శుభములా మాకందముల్ జాజులున్
మొల్లం బూవక యుండునా? సుదతులున్ మోదంబు వాటింతురా?
విల్లుం గోలయు (యేమరూఢమరునా?) వేమాలనూయున్నదా
నెల్లూరన్? బెదసోమవీథిన కదా నీరాక జైవాతృకా!

రెడ్డిరాజులు.

కాకతీయులయొద్దఁ దొలుత దండనాథులుగానుండి తత్సామ్రాజ్యము సన్నగిల్లినతర్వాతఁ బద్మనాయకులవలెనే వీరును స్వతంత్రరాజులైరి. తొలుత వీరిరాజధాని యద్దంకి. తర్వాతఁ గొండవీడు, రాజమహేంద్రవరము, కందుకూరు. వీరు మహోదాతలు. పదుమూఁడవశతాబ్దినుండి వీరిపాలనము పెంపొందెను. నూఱుసంవత్సరములకంటె వీరిరాజ్యము మహోచ్ఛ్రియమున లేదు. వెల్గోటివెలమరాజులును, ఒడ్డెరాజులును బ్రబలశత్రువులై యీరాజ్య మంతరింపఁ జేసిరి. ఈరెడ్లపరిపాలనక్రమమునుగూర్చి యీక్రిందిసీసపద్యము వాడుకలో గలదు. శాసనములఁబట్టి పరిశీలించిననిది మిక్కిలి యక్రమమగుచున్నది.

సీ. పోలయవేమన్న పాలుపాఱఁ బండ్రెండు
　　వత్సరంబులు గాచె వసుధయెల్ల
అటవెన్క ముప్పది యనపోతవేమన్న
　　వన్నెవాసికి నెక్క వసుధ యేలె
ధర్మాత్ముఁ డనవేమధరణీకళత్రుండు
　　పదియు నేనిటు భూమిపదిలపఱిచె
ప్రజల కుబ్బసముగఁ బదునాలుగేఁడులు
　　కొమరగి రేలెను సమయుదాఁక
గీ. ఏలెఁ గోమటివేమన యిరువదేడు
రాచవేమన్న నాల్గు వర్షముల నేలె
మించి కట్టిరి గృహరాజుమేడ కొండ
వీట నూరేండ్లు రెడ్లు భూవిదితయశులు.

అనవేమనృపాలుఁడు.

క. కవితాకన్యకు నలుగురు
కవి జనకులు భట్టు దాది గణుతింపంగా
నవరసరసికుఁడె పెనిమిటి
యవివేకియె తోఁడఁబుట్టు వనవేమనృపా!

క. కొంచెపుజగములలోపల
నంచితముగ నీదుకీర్తి యనవేమనృపా!
మించెను గరి ముకురంబునఁ
బంచాక్షరిలోన శివుఁడు బలసినభంగిన్.

గీ. పందికొమ్మెక్కె పెనుపాముపడగలెక్కె
మేటితాబేటివీపెక్కె మెట్టలెక్కె
విసివి వేసారి యనవేమవిభునిఁ జేరి
రాణివాసంబుగతి మించె రత్నగర్భ.

క. రాకున్నఁ బిలువఁ డేనియు
రాకకు మది మంది చేర రమ్మనఁ డేనిన్
ఆఁకొన్న నీయఁ డేనియు
నాకొలు వటు కాల్పవలయు ననవేమనృపా!

శ్లో. అనవేమమహీపాల స్వస్త్యస్తు తవ బాహవే,
ఆహవే రిపుదోర్దండచంద్రమండలరాహవే!

ఈశ్లోకము ననవేమనృపాలునిపై నొకకవిచెప్పఁగా నంతసించి రాజు మూఁడువేలువారితోషికమొసఁగెనట. కవి నేను నాల్గువేలు (వే అను నక్షరములు) ఒసఁగిన మీరు మూఁడువే లిచ్చెదరా యనెను. రాజు నాల్గువే లొసఁగితి ననెను. కవి

మే మొసఁగినదే తిరిగి మాకొసఁగి పంపెదరా యనెను. రాజయిదు వేలు కొమ్మనెను. కవి (ఆర్వేలనియోగి) కులమును గుంచించెదరా యనెను రాజు ఆఱువే లిచ్చితి ననెను కవి నేనుపుట్టువుతోడనే యార్వేలవాడ ననెను. రాజుచాతుర్యమునకు మెచ్చి యేడువేలు గొనుమనెను. కవిసంఖ్య మంచిది కాదనెను. రాజెనిమిదివేలిచ్చి పుచ్చెను.

కాటయ వేమన.

క. వెలయాలు శిశువు నల్లుఁడు
నిలయేలిక యాచకుండు నేగుప నరలో
గలిమియు లేమియుఁ దలఁపరు
కలియుగమునఁ గీర్తి కామ! కాటయవేమా!

కోమటి వేమన.

ఈతని యాస్థానమున శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడు విద్యాధికారి. అమరుశతకవ్యాఖ్యాత. వేమభూపాలచరిత సాహిత్యచింతామణ్యాదికృతులకు నాయకుఁడు.

క. ఈరేడుజగము లనఁ జె
న్నారెడు పదునాల్గుగ్రుడ్ల ననిశము ఱెక్కల్
సారించి పొదుగుచున్నది
కోరిక నీకీర్తిహంసి కోమటివేమా?

సీ. శాత్రవరాజన్యశష్పములఁ బడమొత్తి
దుర్గత్రిపురముల దుక్కిఁదున్ని

అనవేమనృపాలుఁడు.

క. కవితాకన్యకు నలుగురు
కవి జనకుఁడు భట్టు దాది గణుతింపంగా
నవరసనిపుణుఁడె పెనిమిటి
యవివేకియె తోఁబుట్టు వనవేమనృపా!

క. కొంచెపుజగములలోపల
నంచితముగ నీదుకీర్తి యనవేమనృపా!
మించెను గరి ముకురంబునఁ
బంచాక్షరిలోన శివుఁడు బలసినభంగిన్.

సీ. పందికొమ్మెక్కి పెనుపాముపడగ లెక్కి
మేటితాబేటివీఁ పెక్కి మెట్టలెక్కి
దిశలు వేసారి యనవేమవిభునిఁ జేరి
రాణివాసంబుగతి మించె రత్నగర్భ.

క. రామన్నఁ బిలువఁ డేనియు
రాకపు ముద మంది చేర రమ్మనఁ డేనిన్
ఆఁకొన్న నీయఁ డేనియు
నాకొలు వటు కాల్పవలయు ననవేమనృపా!

శ్లో. అనవేమమహీపాల స్వస్త్యస్తు తవ బాహవే,
ఆహవే రిపుదోర్దండచంద్రమండలరాహవే!

ఈశ్లోకము ననవేమనృపాలునిపై నొకకవిచెప్పఁగా నంతసించి రాజు మూఁడువేలుపారితోషికమొసఁగెనట. కవి నేను నాల్గువేలు (వే అను నక్షరములు) ఒసఁగిన మీరు మూఁడువేలిచ్చెదరా యనెను. రాజు నాల్గువే లొసఁగితి ననెను. కవి

మే మొసఁగిన దే తిరిగి మాకొసఁగి పంపెదరా యనెను. రాజయిదు వేలు కొమ్మనెను. కవి (ఆ ర్వేలనియోగి) కులమును గుంచించెదరా యనెను రాజు ఆఱు వే లిచ్చితి ననెను కవి నేనుపుట్టువుతోడనే యూర్వేలవాడ ననెను. రాజు చాతుర్యమునకు మెచ్చి యేడు వేలు కొనుమనెను. కవిసంఖ్య మంచిది కాదనెను. రాజెనిమిది వేలిచ్చి పుచ్చెను.

కాటయ వేమన.

క. వెలయాలు శిశువు నల్లుఁడు
నిలయేలిక యాచకుండు నేగురు ధరలో
గలిమియు లేమియుఁ దలఁపరు
కలియుగమునఁ గీర్తికామ! కాటయవేమా!

కోమటి వేమన.

ఈతని యాస్థానమున శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడు విద్యాధికారి. అమరుశతకవ్యాఖ్యాత. వేమభూపాలచరిత సాహిత్యచింతామణ్యాదికృతులకు నాయకుఁడు.

క. ఈరేడుజగము లనఁ జె
న్నారెడు పదునాల్గుగ్రుడ్ల ననిశము లెక్కల్
సారించి పొదుగుచున్నది
కోరిక నీకీర్తిహంసి కోమటివేమా?

సీ. శాస్త్రవిరాజన్మృత్యుఘ్నులఁ బడమొత్తి
దుర్వ్యత్త్రిపురముల దుక్కిడున్ని

చెనటివిరోధులకొ ... ...
... ...
వైరికాంతానేత్రపర్వంబు సరిపించి
పగతులయొమ్ములు పంట చేసి
గీ. పదరుమన్నీలగుంపులమొదలు గోసి
యొసఁగ నూర్పించి తూర్పెత్తి యేకరాశి
ఖలను గావించె నీకత్తికాఁపుఁగుఱ్ఱఁ
డతులబరభీమ! శ్రీకోమటన్నవేమ!

ఈకోమటి వేమారెడ్డియాస్థానమున మామిడిసింగనాదులు మంత్రులు. తురగారామన యనుమంత్రి దుష్టుఁడట! ఒకకవి వానిఁ బేర్కొనెను.

క. కోమటి వేమనత్యాగము
భూమిఁ బ్రసిద్ధంబు కల్పభూజముచేతన్
బాముస్నపగిదిఁ దురగా
రాముం డున్నాఁడు చేరరా దెవ్వరికిన్.

సాళువగుండ నరసింహారాయలు.

ప్రౌఢదేవరాయలయనంతర మీతఁడు కర్ణాటరాజ్యమాక్రమించుకొని పరిపాలించెను. క్రీ 1430 ప్రాంతములం దీరాజరత్నము కలఁడు. డిండిమభట్టారకుఁ డనుసంస్కృతకవి యీతని దిగ్విజయాదికమునువర్ణించుచుసాళ్వాభ్యుదయమనుపదునాల్గు సర్గముల మహాకావ్యమును రచించెను. పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్ర

కవి యీతని కంకితముగా జైమినిభారతము రచియించెను. ఈతని పేర "నవరత్న" పద్యములును "సప్తాంగపద్ధతి" పద్యములును రచింపఁబడినవి. వీనికిఁ గర్త పినవీరభద్రుఁడు కాఁదగును.

నవరత్నములు.

సీ. దినదినంబును నెల్లదివిజులఁ బోషించుఁ
గైరవబంధుఁ డేకార్యకాంక్ష?
అప్పటప్పటికి లోకాంధకారము మాన్చి
నినుఁ డేమిలాభంబు నిచ్ఛగించి?
సచరాచరం బైనజగతియెల్ల భరించు
ఫణిపతి యేఫలప్రాప్తిఁ జూచి?
అదనున వర్షించి యఖిలజీవులఁ బ్రోచు
జలధరం బే ప్రయోజనము గోరి?
గీ. పరహితం బాత్మహిత మని పరమపుణ్యు
లన్య లొనరించుమేలు తా రాసపడరు
సకలభాగ్యోదయ! కఠారిసాళువాంక!
గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర!

సీ. ఆకారసంపద ననుకరించినవిద్య
విద్యకుఁ దోడైనవినయగుణము
వినయగర్భిత మైనవిక్రమారంభంబు
విక్రమార్జిత మైనవిభవగుణము
విభవానుగుణ మైనవితరణోన్మేషంబు
వితరణోపేత మై వెలయుప్రియము
ప్రియవచోనిరత మై పెంపొందు సత్కృతి
సత్కృతిఁ జేకొన్నచారుకీర్తి

గీ. చాయకీర్తికి నెలవైనపాయసంబు
పౌరుషంబున వర్తించు భాగ్యభూమి
భూమి పాలించునృపతికి భూషణములు
గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర !

సీ. సర్వజ్ఞుఁ డగుమంత్రి సవదరించినరాజు
కార్యఖడ్గమ్ముల క్రమ మెఱుంగు
కార్యఖడ్గమ్ముల క్రమ మెఱింగినరాజు
బహువిధంబుల మూలబలముఁ గూర్చు
బహువిధంబుల మూలబలము గూర్చినరాజు
శత్రుల నవలీల సంహరించు
శత్రుల నవలీల సంహరించినరాజు
ధరణి యేకాతపత్రముగ నేలు

గీ. కావున మహాప్రధానాగ్రగణ్యబుద్ధి
యధిపుసామ్రాజ్యమునకు సర్వాంగరక్ష
రాయమలబారగండ ! వీరప్రచండ
గుండభూపాలు నరసింహమండలేంద్ర !

సీ. సంకేతధర్మంబు సాహిత్యధర్మంబు
తెలియనేర్చుట ప్రజ్ఞగలఫలంబు
వితరణప్రౌఢియు వినయసంరూఢియుఁ
గైకొంట సంపద గలఫలంబు
కుజనశిక్షణమును సుజనరక్షణమును
గల్గుట నిజశక్తిగలఫలంబు
బ్రాహ్మణభక్తియుఁ బరహితశక్తియుఁ
గావింపు విభవంబుగలఫలంబు

గీ. పట్టి విప్రుండు విద్యార్థి పరఁగ దాత
కిదియ లక్షణ మెన్నంగ నెలమి నెపుడు

సాళువక్షోణిపతివంశజలధిచంద్ర !
గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర !

సీ. బంగారునకు సౌరభము జనించినయట్లు
కులజుఁ డుత్తమగుణకలితుఁ డేని
కస్తూరి నికరంపుఁ గాంతిఁ జెందినయట్లు
ఉత్తమోత్తముఁడు శ్రీనొందెనేని
భావింపఁ జెఱకునఁ బండు పండినయట్లు
నెఱదాత ప్రియవచోనిరతుఁడేని
అలరుగందపుమ్రాన నలరు పూచినయట్లు
శ్రీమంతునకుఁ గీర్తి చెందెనేని
గీ. భవ్యగుణసాంద్ర ! సకలవైభవసురేంద్ర !
సహజదానశిబీంద్ర! భాషాఫణీంద్ర !
సాళువక్షోణిపతివంశజలధిచంద్ర !
గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర!

సీ. వాహ్యాళివో మత్తవారణనూకరా
శ్వములఁ గన్గొనుచోట సాముచోట
ఆరగించెడిచోట నౌషధంబులచోట
నిద్రవోయెడిచోట నెలఁతచోట
వేట వెళ్ళెడిచోట విందుచెప్పినచోట
నాటపాటల వేడ్కనలరుచోట
వైద్యుచే......నిఱుకటంబైనట్టి
తెరువున ననిమొనల్ దీర్చుచోట
గీ. దైవతస్థానవైభవతతులచోటఁ
గ్రొత్తవారలఁ గాన్పించుకొనెడుచోట
నాత్మరక్ష యేమఱకుండునతఁడె రాజు
గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర !

సీ. ప్రియముతో నిజమాతృ పితృభక్తి యొనరించు
ధర్మాత్ములకు వేఱె దైవ మేల?
మమతమై సర్వభూతములందు దయగల్గు
ధన్యులకును వేఱె తపములేల?
సరసనత్కవికావ్య సరణివినోదించు
నతిపుణ్యులకు వేఱె యమృతమేల?
సతతంబు సత్యభాషానిష్ఠ విడలని
కృతికృత్యులకు వేఱె క్రతువు లేల?
గీ. ప్రాణపద మైనలలితాంగిఁ బాయకుండు
పురుషులకు వేఱె దేవేంద్రపురమదేల
రాయచౌహత్తమల్ల ధరావరాహ!
గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర!

సీ. ధనికులఁ గావింపఁదగదు సోదర్యుల
బడవాలుఁ జేయఁ జొప్పడదు కుటిలు
తగదు దుర్గాధిపత్యము జ్ఞాతి కొసఁగంగ
ధనముకావలిఁ బెట్టఁదగదు ఖలుని
దేశాధికారిఁగాఁ ద్రిప్ప నొప్పదు క్రూరుఁ
జనవు ప్రమాదంబు సాహసునకు
కాదు భీరుఁ దలారికము ప్రతిష్ఠింపంగఁ
గీడు వంచకుని వాకిటను నిల్ప
గీ. నమ్మ నవమాన మగువాని నమ్మఁదగదు
నమ్మియుంచినచోట ప్రాణంబు గనిన
ప్రాణమునకుఁ దగఁజేయంగ వలెఁ జికిత్సఁ
గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర!

సీ. మంత్రాధిపునితోడ మరఁజాతో రాజ
హితునితోడను నిగ్రహింపఁజనదు

అతిమదాంధునితోడ నంగనాశక్తుతోఁ
జెడుగుతోఁ దనయాత్మ చెప్పఁదగదు
నిందితుతోఁ బరనిందాభిలాషితోఁ
గ్రూరకర్మునితోడ గూడఁ జనదు
రాజవిద్వేషితో భూజనద్రోహితో
వంచకుతోఁ బొత్తు వలదు సేయ
గీ. పరఁగ నీరీతిఁ జరియించునరవరునకు
నూర కెవ్వారు మూర్ఖులై వైరులగుచు
నడచిరేని యవశ్యంబు చెడకపోరు
గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర!

సప్తాంగపద్ధతి యను పేరిపద్యము లేడును జేకుఱినవి కావు. చేకుఱినమట్టున కుదాహరింపఁ బడుచున్నవి.

రాజపద్ధతి.

సీ. ఉత్తమకులజుఁడై యుద్యోగశీలుఁడై
భాషలలిపు లెల్లఁ బరికళించి
వాక్పటుత్వము గల్గి వ్యసనము మాని య
ర్థము గూర్ప దక్షుఁడై శ్రమము దెలిసి
ప్రజలకుఁ జల్లనై బలములఁ బోషించి
సుకృతియై శూరుఁడై శుద్ధిమెఱసి
రాజదోషములు భూరమణుఁ బొందఁగనీక
పరమర్మభేదియై వెర వెఱింగి
గీ. గుప్తమంత్రుఁడై కుశలుఁడై కొలు వెఱింగి
చారచక్షుఁడై దేశవిచార మరయు
నట్టిసన్మంత్రి గలిగినయతఁడు రాజు
గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర!

కోశపద్ధతి.

గీ. తనభుజార్జిత మైనయర్థంబు దెచ్చి
యాయ మెఱిఁగి వ్యయించుచు ననుదినంబు
నరసి భండార మొనఁగూర్చునతఁడు రాజు
గుంపభూపాలు నరసింహమండలేంద్ర!

రాష్ట్రపద్ధతి.

సీ. వర్ణాశ్రమంబుల వరుసదప్పఁగనీక
జారచోరాదుల వేరడంచి
దేవభూదేవతాస్థితులు పాలించుచు
నల్పవిన్నపమైన నాదరించి
అబలుని బలవంతు లడరి త్రోవఁగనీక
వ్యవహారధర్మముల్ తివిరినడపి
కొలువుమన్నీలలోపలిపోరు లడఁగించు
గళ్ల కూళ్లకు నఁజళ్లు మాన్పి
గీ. నిఖిలదేశంబులను జక్క నిజగృహంబు
లరయువిధమున దివ్యాజ్ఞ లనువుపఱిచి
యప్రమత్తుఁడై ధరయేలునతఁడు రాజు
గుంపభూపాలునరసింహమండలేంద్ర!

దుర్గపద్ధతి.

సీ. తృణకాష్ఠజలసమృద్ధిని ప్రధానంబు గాఁ
గలకాలమును సమగ్రంబు సేసి
కోట యాళ్వరి కొమ్ము క్రొత్తళంబు లగడ్త
లట్టళ్లు యంత్రంబు లనువుపఱిచి

ధాన్యంబు లాదిగాఁ దగుసవరణ లెల్ల
నొకటియుఁ గొదవ లేకుండ నునిచి
నీతిమార్గంబున నెవశైనదొరలను
బలసి పాళెములందుఁ గొలువునిలపి
గీ. నగరికావలి సావధానముగ నునిచి
చోద్య మిది యెట్టివారి కభేద్య మనెడు
నట్టు దుర్గంబులం దుండునతఁడు రాజు
గుండభూపాలు నరసింహమండలేంద్ర!

బల పద్ధతి.

సీ. జేడు పైతరువులు పెట్టక చేజేత
తపణదప్పక యజీతంబు లిచ్చి?
చేరువదొర లిచ్చుజీతంబు నచ్చుట
రాకయుండుట విచారంబుచేసి
యగుపలై తల.........తగ్గినసైనను
గట్టకుండిన వారకముగ నిచ్చి
రణరంగమునఁ గానరా మెలంగినచోట
నుచితంబు లొసఁగుచు నుపచరించి
గీ. ప్రాంతవారిని గొల్వాస పడనివారి
మూలబలముల మన్నిల మొనలకంటె
నంగళంబుగ నేలినయతఁడు రాజు
గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర!

మల్కిభరామ్.

ఈతురుష్కప్రభువు క్రైస్తవ సం. 1550 తరువాత నాంధ్రదేశము నాక్రమించుకొని పరిపాలన మొనర్చినవాఁడు. ఈతనివిజయముల నీచాటువు చాటుచున్నది.

ఉ. ఘాటిగ నేఁగియుద్దగిరిఁ దార్కొని వేంకటరాజుఁ దోలి ముం
గోటల లగ్గపట్టి వినుకొండయు బెల్లముకొండ తంగెడల్
పాటిమెయిన్ హరించి మఱి బల్మిని గైకొనెఁ గొండవీడుఁ గ
ర్ణాటకరాజధాని యిభరాముఁడు బాహుబలంబు మీఱఁగన్.

ఈతనిపేర "ఇభరాంపట్టణ" మని నేఁటికిని బుర మొకటి కలదు. తురుష్కుఁడై నను నీతఁ డాంధ్రభాషయం దత్యంతాదరము కలవాఁడై యనేకాంధ్రకవుల నాదరించి ధన మొసఁగి మిక్కిలి విఖ్యాతి నెందెను. పొన్నిగంటి తెలగనార్యుఁ డనుకవి యయాతిచరిత్ర మను నచ్చతెల్గుప్రబంధమును, అద్దంకి గంగాధరకవి తపతీసంవరణోపాఖ్యానమును, నీతని ప్రాపున రచించిరి. కవీశ్వరులగోష్ఠియం దీతనికిఁ గుతూహలము మెండు. ఒకప్పుడు మల్కిభరామ్ప్రభువు తనయాస్థానమునకుఁ బెమ్మసాని తిమ్మానాయని, అనంతపురపు హండేయప్పను, మట్ల అనంతరాజును, బంగారేచమనాయని, పేర మల్లారెడ్డిని, వారి వారి కవీశ్వరులతోఁ బిలిపించి, వారిని బొగడిన పొగడ్తలువినిపింప నాయాకవీశ్వరులఁ గోరెనట! ఆకవీశ్వరులు చదివినపొగడ్త పద్యము లివి—

ఉ. చాలు గుఱాలు మాగడినిసంగడిరాజులు గొల్వరం డహో
హాలహలోగ్రఫాలదహనాత్మునియంతటిధాటివాఁడు నా
యేలికవేంకటాద్రిధరణీశునితిమ్మఁడు పెమ్మసానిభూ
పాలుఁడు హెచ్చుధాత్రిఁ గలపార్థివు లెల్లరు లొచ్చువానికిన్.

ఉ. మట్లకరాఁడు బెట్టుజికి మన్నెకుమారులసీమ ధూళిగాఁ
గొట్టక మానఁడేకద యకుంఠితసింహాడలాటరాయఁ డీ
పెట్టినదండుఁ డీఁడు రణభీష్ముఁడు హండియయప్పశౌరికిన్
బెట్టుఁడు వేగ దండములు బింకము లేటికి శత్రుభూపతుల్!

ఉ. కొద్దినిరాఁడు దిం డుతికి కోటలుకొమ్మలు గొన్నశూరుఁ డా
గద్దతిగప్పిరాచపులి గండరచాలుఁడు మ ట్లనంతుఁ డే
ప్రొద్దును వైరిభూభుజులపొంక మడంపనె పుట్టినాఁడు మీ
పెద్దతికాలు సాగ విఁకఁ బ్రేలకుఁడీ కుడిమన్నెభూపతుల్ !

ఉ. టెక్కునఁ గొండతోఁ దగరు డీకొని తాఁకినపోకగాక యీ
బిక్కపకీరుమన్నెసరిబేసిదొరల్ మొనలందు నిల్వనా!
నిక్కము బంగరేచనృప! నీవు రణస్థలి మోహరించినన్
బక్కన లోకముల్ పగిలి పాఱవె కూలవె దిగ్గజంబులున్?.

చ బలరిపుభోగ కృష్ణనరపాలుని పేరకుమారమల్ల! మీ
కలితయశఃప్రభావములు కన్గొనలే కలకట్టుమన్నెమూఁ
కలు తల లొల్లగో బిరుదు గద్దియముల్ చదివించుకొందు రా
కొలఁది రొఱుంగనేర కలుకక్కులు చుక్కలఁ జూచి కూయవే.

పేరమల్లారెడ్డిపొగడ్తకుఁ బక్కినరాజు లెల్లరు నాగ్రహాభరితులై యుద్ధసన్నద్ధు లయిరట ! అంతట మల్కిభరామ్ ప్రభువు "ఈపొగడ్తవలనఁ బొగడినవారికి న్యూనత యేర్పడును గాని మీకేమియుఁ గొఱతకల్గ"దని చెప్పి వారిని శాంతింపఁ జేసెనట!

ఈతనిపైఁ జెప్పఁబడిన చాటువులు|—

సీ. నవ్వెనా సంగీతనాదభేదవిధిజ్ఞ
ధీరాత్ములకుఁ బదినూఱులిచ్చు
రమ్మనెనా సభాప్రౌఢసత్కవివర
జాలములకుఁ బదివేలు నిచ్చు
కూర్చుండు మనియెనా గురుతరశాస్త్రజ్ఞ
లక్షణవిదులకు లక్షయిచ్చు

సాహెబానుసా యన్న సకలాశ్రితానేక
కోవిదులకు మెచ్చి కోటియిచ్చు

గీ. బళిర! చతురబ్ధిమేఖలాకలితధాత్రి
చక్రనిర్వక్రపాలనాచారుకీర్తి
రమ్యముక్తాతపత్రరారాజితుండు
చారుతరమూర్తి! యిభరాముచక్రవర్తి?

సీ. కర్ణాటకాధీశుకంఠమాలికమీఁదఁ
గుజరాజుముత్యాలగొడుగుమీఁద
వింధ్యదేశాధీశువెల్లవల్వలమీఁద
గౌళేశువజ్రాలగద్దెమీఁద
పాంచాలభూమీశుపట్టుసల్లముమీఁదఁ
పాండ్యభూపతివెండిబరణిమీఁద
బంగాళజననాథుపాంచజన్యముమీఁదఁ
కుకురేంద్రుధవళగోళకముమీఁద

గీ. ఆడిపాడించు నటియించు నవఘళించు
మెచ్చికుప్పించు గెరలించు మేబళించు
సంతసంబున నీకీర్తి జలజనేత్ర
మానవోపేంద్ర! యిభరాము మండలేంద్ర!

ఉ. రా యిటు భట్టు! యేమికవిరత్నమ! పిల్చితి; వీవి పద్యముల్
ఏయవనీశుపై?; నృపకులేశ్వరుఁడౌ నిభరాముశాహిపై;
నాయతపుణ్యమూర్తి యతఁడర్థులు వేఁడిన నిచ్చు; నిచ్చినా
వేయును రెండువేలు పదివేలును! లక్షలఁ గోట్లు నిచ్చు; నౌ!

కవిత్వము నేర్చినవారికిఁ గాని మల్కిభరామ్ ప్రభువు సమ్మానము మెండుగాఁ గావించుచుండెడివాఁడు కాఁడట! ఒకప్పుడు కవిత్వము నేరని చతురు లిర్వురు "కరయుగమును"

"యరలవమదనస" యనుకందపద్యములను దలలు మార్చి మల్కిభరాము ప్రభువున కన్వయించునట్లు చదివి పెద్దగా సమ్మానింపఁబడిరట.

క. కరయుగమును జరణంబులు
నురము లలాటస్థలంబు నున్నతభుజముల్
సరి ధరణి మోపి మ్రొక్కిరి
మఱిమఱి నీశత్రులెల్ల మల్కిభరామా!

క. యరలవమదనస యనుచును
బరువడి నీయక్షరములు భయనయతతులన్
నిరతమును వ్రాయనేర్చిరి
మఱిమఱి నీపుత్త్రులెల్ల మల్కిభరామా!

ఉ. ఏడు కులాద్రులెక్కి వెస నేడు పయోధులు దాఁటి లీలమై
నేడవు దీవులం దిరిగి యేడుగడన్ విహరించి కీర్తి యా
రేడు జగమ్ములన్ వెలయ నేచినమల్కిభరాముచంద్రుఁడే
యేడవచక్రవర్తి పదునేడవరాజు ధరాతలమ్మునన్.

ఉ. రాజును రాజుగాఁ డతఁడు రాహుముఖంబునఁ జిక్కె, వాహినీ
రాజును రాజుగాఁ డతఁడు రామశరాహతిఁ దూలె, దేవతా
రాజును రాజుగాఁ డతఁడు రావణసూతికినోడె, నాజిలో
రాజనరాజుమల్కి యిభరాముఁడె రాజు ధరాతలంబునన్.

ఉ. రాముఁడు దుక్కిముచ్చు, రఘురాముఁడు క్రోఁతులరాజు, రేణుకా
రాముఁడు పోటుబంటు, పటురాగసమంచితుఁ డైనగోపికా
రాముఁడు వెఱ్ఱిగొల్లఁ డిఁక రాష్ట్రములందు సమానులేరయా
రాముల నెంచిచూడ నిభరామ మహీధవ భవ్యవైభవా!

చ. మలికిభరామభూప! మహిమండలరాజకులప్రదీప! నీ
పలుకు శిలాక్షరం బితరపార్థివకోటులపల్కులన్నియున్

జలశీఘ్ర లెంపమావులు (......) బూడిదపొల్లునీరుబు
ర్గలు ఐపకళ్లు (......) శారద మేఘజాలముల్!

ఉ. రాజ విధాత! యోరి వినరా! కరుణా! తలకొట్టమారి! ని
ష్కారపులోభిరాజులను జంపక మల్కిభరామభూవరుఁ
జూపుమశోధనుఁ సుగుణేఁజంపితి వద్దుల కేమి దిక్కురా
చేసిన నింతరాజును సృజింపఁగ నీతరమా వసుంధరఁ?

మైసూరి చిక్కదేవరాయలు.

ఈతఁడు పదునేడవశతాబ్దియందు మైసూరుప్రభువై పేరెన్నిక గన్నవాఁడు. ఈతనిపేర సంస్కృతాంధ్రకర్ణాట భాషలలోఁ గొన్ని గ్రంథములు రచింపఁబడినవి.

సీ. స్వస్త్యస్తు విశ్వవిశ్వంభరాభరణైక
దక్షదక్షిణభుజా స్తంభ! నీకు
విజయోస్తు నిర్వక్రవిక్రమక్రమకళా
పరిభూతవిద్విషత్పటల! నీకు
మహనీయతాస్తు సామంతచూడాళత్న
బిరుదాంగదస్ఫారచరణ! నీకు
హర్షోఽస్తు హృఘశాశ్వతైశ్వర్యధూర్ధర్య
సౌందర్యధుర్యతాశ్చర్య! నీకు

గీ. వివిధవిభవోఽస్తు సత్కీర్తివిజితరజత
తాటకాదాశతారకాదారవార
హారనీహారదివిషదాహారరుచిర
హార! మైసూరిచిక దేవధీర! నీకు.

సీ. శ్రీమించు జడదారి చికిలి డెందపు టోట
పట్టువాఁ డపరంజి పట్టువాఁడు
తనభక్తులగువారి తప్పు లన్నియును మ
న్నించువాఁ డనుకంప నించువాఁడు
తలఁచినఁ జాలుఁబాతకము లన్నియు రాచు
పేరువాఁ డరదంపుఁబేరువాఁడు
తఱచు లెవ్వియులేక తానయై త్రైలోక్య
మేలువాఁ డిందిర మేలువాఁడు
గీ. రంగరమణుఁ డభంగసామ్రాజ్యలక్ష్మి
నొసఁగుఁ గాత నిజాంఘ్రిసారసముదాళి
పటలదరివీరమకుటాగ్రఘటితదివిజ
రాజమణికిని జిక దేవరాజమణికి.
సీ. జంగమార్చనము భూషాయమాణమహాభు
జంగమార్చనము నేజాణ సేయు
చారదర్శనము సజ్జనశుద్ధమగు శివా
చార దర్శనము నే సరసుఁ డెఱుఁగు
దేవమాన్యములు సంభావితాభోగ భూ
దేవ మాన్యములు నేధీరుఁడొసఁగు
రణపరాక్రమము దుర్ధర ధరాధరవిదా
రణపరాక్రమము నేరాజు గాంచు
గీ. అతఁడు పొగడొందు నెందు నుదగ్రనిజభు
జాగ్రజాగ్రన్మహామండలాగ్రఖండి
తాగ్రహగ్రహదుర్నిగ్రహారిహారి
పాలనవిహారి చిక్కభూపాలశౌరి.
సీ. సిరి మించు........
పఱపువాఁ డొకఁడు నీ యొఱపువాఁడు

కళుకు బంగరుపట్టు గరుల సింగిణి కోపుఁ
బఱపువాఁ డొకఁడు నీయొఱపువాఁడు
కవలిరాయంతరంగముల చిందులు పొందు
పఱపువాఁ డొకఁడు నీయొఱపువాఁడు
మనుఁబూల రెండు నొండుగ నేయు విలువిద్య
పఱపు వాఁ డొకఁడు నీ యొఱపువాఁడు

గీ. విక్రమవిభూతి గానవాగ్విలసనముల
నౌర! యాహవఖేల! సాహసకుమార!
కోవిదవిధేయ! హగలుగగ్గోలురాయ!
రాజదేవేంద్ర! చికదేవరాజచంద్ర!

సీ. కదఁగి వీరాధివీరుఁడు వచ్చె నని పూరి
గఱచువారును దారి మఱచువారు
హగలుగగ్గోలురాయఁడు వచ్చె నని చెట్లఁ
దారువారును గట్లఁ జేరువారు
గడిమన్నెదొరలగండఁడు వచ్చె నని కూలి
పొరలువారలు జాలినొదలువారు
ఘోరాజివిక్రమార్కుఁడు వచ్చె నని నీళ్ళు
చొచ్చువారును గాళ్ళు చచ్చువారు

గీ. నగుచుఁ దారెలగోల్ హాహాహాళికి నళికి
పఱచునిజబల మాజికిఁ బఱపలేక
పఱచె నిక్కేరిశివ్వభూవరుఁ డయారె
రాజదేవేంద్ర శ్రీదేవరాయచంద్ర!

సీ. డాసి ఢిల్లీకవాటములు వాటములయ్యె
గోలకొండకుఁ గొత్తళాలు బలిసె
తగవిజాపురి నగర్తలు పొగర్తలు గాంచెఁ
గటకార్గళములు మిక్కుటము లయ్యె

ప్రబలి కల్బురిగవప్రములు దీప్రములయ్యె
నాగడా నుక్కడా లతిశయిల్లె
కొల్లూరు పలుదెఱంగులపిరంగులఁ బ్రోల్చె
బెడదకోటను దస్తు బెడిద మయ్యె

సీ. ఘోర తొల్జగడాన నీ ఐటిమి తటిమి
నిక్కునిక్కేరిశివ్వప నేని సరగ
విఱుగఁ బొడిచినయావార్త విన్నవాఁడె
యాహవోపేంద్ర! దేవరాయక్షితీంద్ర!

మ. కడిమిన్ మైసురిదేవరాయలకు రంగస్వామివెన్నాసగా
నడువన్ దండి నఖండచండిమపుఖుండాల్వాని చాముండి యై
ల్లెడలన్ దోడును నీడ యై నడువఁగా నిక్కేరిలండీలవం
గడపుంబ్రా పయి నిల్చె నంతనఁ డహంకారంబు దా నెట్టిదో.

సీ. చూచినఁ జాలదా సుల్తాన్మహమ్మదు
పాదుసాయొదఁ దాకు నీదు బాకు
ఎదిరినఁ జాలదా యిక్కేరిశివ్వప
నేనిపాలిటిమిత్తి నీదుకత్తి
కవిసినఁ జాలదా రపణించురాయదు
నేదారులకుమారి నీదుచూరి
మలసినఁ జాలదా మధురతంజాపురీ
నేతలపై దూఱు నీదుబారు

గీ. పరనృపతు లెంత నీయంత వారవు రాయ
భేరికాభూరికాహాళాభీలమకర
మర్తుబాంకశదోనేజమహితబిరుద
రాజదేవేంద్ర! శ్రీదేవరాయచంద్ర!

ఉ. మీజముదాడివాఁడి కడిమిం గడి మించినదుండగీలఁ జెం
డేజముదాడి యొక్కరవడిన్ రపడిం డెదు మీకడింది ఖం

డాజగడంబు కవ్వడి కడంగెడు పెన్ జగడం బయారె నీ
తేజులు దేవరాయనృపతీ! జగతీతరుణీపురందరా!.

మ. కడిమిన్ మైసురి దేవరాయమణి ఖడ్గాఖడ్గిచేఁ బోరుపా
రిడినన్ డీకొని నిల్వలేక యిహిహీ యిక్కేరి శివ్వప్పనా
యఁడు దానూడనిఁ బాడెఁగాక కళ్యాణాగడాబాగడా
గడపై రాగడళాగడా శహగడాఖానుల్ మదింగుందఁగన్.

మహాస్రగ్ధర. గడిసీమల్ దేవరాయాగ్రణిఁగని బెగడుల్ గాంచుచేవింతవైరా
గడరాడాలాహురాంబాగడశహగడమక్షామహల్గోలకొండా
గడఢిల్లీమాహురాసాగరకలుబరగీఖానవర్గంబు తద్ధా
క్కడమాత్కారం బటంచున్ గడగడ వడఁకున్ గర్జ విన్నప్పు డెల్లన్.

మ. కలకాలం బరిదైన శివ్వనసుధాకాంతుండు శ్రీరంగరా
యలఁ జేపట్టక నేఁము తా గెలుచునో యాచంద్రతారార్క మా
జలజాతప్రభవాభవాదిసురపూజల్ గాంచు శ్రీరంగరా
యలు. చేపట్టిన దేవరాయల కసాధ్యం బెద్దియుం గల్గునో!.

మ. గడిసీమల్ బెగడన్ విజాపురము వేఁగన్ గోలకొండన్ హడా
వాడి పుట్టన్ గటకంబు డంబుచెడి త్రొయ్యన్ జెంజితంపూపురుల్
పడఁ గందన్ మధురన్ మహాభయము పర్వ న్నీ బలం బాజికిన్
వెడలున్ డీకొనువార లేరి యిఁక నుర్విన్ దేవరాయాగ్రణీ!.

చ. గడగడ నన్యభూమి వడఁకన్ గడకన్నులఁ గెంపునింపు న
ల్గడగడిరాజు లెల్ల నళుకందళుకన్ జిగివాలుఁ బూని పే
రడవులరాతికోటు లరయన్ నెరయందపుఁదేజి నెక్కనీ
పుడమిని దేవరాయనృపపుంగవుఁ డీఘనుఙ్ఞాకయెట్టిదో!

శా. కట్టైన్ మట్టును మీఱు నగ్గలికలగ్గల్ పట్టి యీరోడ్డు తాఁ
గట్టల్కం జలపట్టి కట్టుకొని యక్కారెడ్డిఁ జేపట్టు గాఁ
బట్టెన్ బట్టినమాత్రమా కరుణచేఁ బాలించి లాలించి చే
పట్టెన్ మాయరె చిక్క దేవధరణీపాలుండు సామాన్యుఁడే?.

మ. ధరణీచక్రముచక్రవిక్రమముచేతన్ నేనె సాధించి భూ
సురులం బ్రోవనె పుట్టినాఁడ నిదె యంచున్ వామపాదంబునం
బిరుదుం బెండెము పెట్టినాఁడవట యెంతే మమ్ముఁ బోషింప నీ
కరుదే మైసురిదేవరాయనృపచంద్రా! సాంద్ర తేజోనిధీ!.

మ. శ్రీరంగైకవిహారి శౌరి భువనక్షేమంకరప్రాభవో
దారస్ఫారకృపాకటాక్షములచేత న్విశ్వవిశ్వంభరా
ధౌరంధర్యకళావిశేషవిలసద్బాహార్గళుం డైన మై
సూరి శ్రీచికదేవరాయలకు నిచ్చున్ శాశ్వతైశ్వర్యముల్

సీ. కురు విరాట వరాట కరహాటనృపజూట
తటకిరీటములపైఁ దాఁగితాఁగి
చోళ నేపాళ పాంచాల భూపాలవి
స్ఫాలఫాలములపై వ్రాలివ్రాలి
యంగ గౌళ కళింగ వంగ బంగాళరా
డుత్తమాంగములపై నుఱికి యుఱికి
కుకుర కాళ కరూశ కోసలక్ష్మాధీశ
మాంసలాంసములపై మలసిమలసి

గీ. యెవ్వనిభుజాసి జయలక్ష్మి నెసఁగియుండు
నతఁడు పొగడొందు నెందును నసమసమర
విస్ఫురచమూసమూహ సాహసధురాప
రాజితనతారి చికదేవరాయశౌరి.

సీ. కడఁగిపై రాగడాగడగడాగడపడం
తులపాపటలకు సిందూరరజము
గోలకొండబెడందకోటవిజాపుర
స్త్రీలచన్నులకుఁ గాశ్మీరరసము
కటకకళ్యాణమక్షావధూకబరీభ
రములకుఁ జంపకప్రసవసమితి

ఆముదానగరఢిల్లీ మాహురాపురాం
గనలమోవులకు లాక్షాద్రవంబు

గీ. తానయై యుండు నేయశోధనుని తేజ
మతఁడు పొగడొందు నెంచును నసమసమర
సాహసకళావిహారి దుస్సహవిరోధి
రాణ్మదవిదారి చికదేవరాయశౌరి.

సీ. గడివాల్ గడగడ వడఁక నిరోడుపై
గగ్గోలుపడి కోట గట్టుకొనియె
దిక్కుదిక్కులవార్త కెక్కు నక్కారెడ్డి
నట్టింటచేసి చేపట్టుపట్టె
తోడ్తోడ గంధసింధుర సైంధవవ్రాత
ముడివోనికడిమిచే నొడిసి తెచ్చె
శ్రీదేవితో జయశ్రీ లెదుర్కొనుచు రాఁ
గీర్తిప్రతాపవిస్ఫూర్తిఁ గాంచె

గీ. ఔర కేతనపటపటాత్కారధీర
కరటిఘీంకారపటుహాభాంకారవీర
వారహుంకారచాపటంకారఘోర
రణవిఘటితారి చిక దేవరాయశౌరి.

గీ. పంజరమున నుంచి పండ్లు చక్కెర లిచ్చి
మాటనేర్చి చిలుక మానుపునట్లు
నిండ్లొసంగి ధనము లిచ్చి విద్యలు నేర్పి
ప్రోవు బుధులఁ జిక్కదేవవిభుఁడు.

ఉ. ఇబ్బవిరిబోణిదయ గుబ్బతిలుసంపదల
నుబ్బుచికదేవవిభునిబ్బరపుఁదేజం
బబ్బురము లై నతరిమబ్బులన పైఁబడదు
గబ్బితనపుందురక బెబ్బులులబిబ్బ

గుబ్బెతలతండములసిబ్బెపుమిటారిపగ
లబ్బుబిగిగుబ్బచనుగుబ్బలులమీఁదన్
జొబ్బిలుమృగీమదపుగబ్బులు వెసం దొలఁగ
ద్రొబ్బుచు దిగంతముల గెబ్బుచు మెలంగున్.

చ. ఒకచెలి నొక్కచే వెనుక నుంచి కనుంగవ మూసిపట్టి వే
ఱొకకత మెత్తికొ మ్మనుచు నొక్కతెకుం గనుసన్నచేసిన
న్నొకపరి ముద్దు వెట్టుకొన నొక్కతె వెంటనె వచ్చి మెచ్చె దా
నికిఁ జికదేవరాయ లొకనేర్పున వంచనసేయకుండునే?

సీ. నెనరుఁజూపులు వాఁడిఁ దనరుతూపులు భక్తి
పరులపై నరులపైఁ బఱపువాఁడు
చుట్టుకైదువుఁ దమ్మిఁ బుట్టునైదువు నైజ
కరమున నురమునఁ గలుగువాఁడు
చందుఁగేరెడుతమ్మివిందుమీఱెడుశంఖ
రాజంబు తేజంబు గ్రాలువాఁడు
కెంపుపావలు విడియంపుఠేవలు నాత్మ
పదముల రదములఁ బరఁగువాఁడు

గీ. రంగరమణుఁ డభంగసామ్రాజ్యలక్ష్మి
నొసఁగుఁగాత నిజాంఘ్రిసారసమదాళి
పటలదరివీరమకుటాగ్రఘటితదివిజ
రాజమణికిని జికదేవరాజమణికి.

సీ. అరికాంతలమునుంగుతెరలఁదెంపగలాడి
కడుఁ బాగడొందుజిష్ణుఁడవు నీవు
కళలచే విబుధలోకముల కెంతయుఁ బ్రీతి
నెఱపఁ జాలినకళానిధివి నీవు
సర్వసర్వంసహాచక్రంబు జీవనా
కలనచే నలరించుఘనుఁడ వీవు

మహనీయముగ సర్వమంగళావాప్తిచేఁ
గర మొప్పురాజశేఖరుఁడ వీవు

గీ. అవుర! నృపమాత్రుఁడవె మహోదగ్రనిజభు
జాగ్రజాగ్రదనర్గళోగ్రాసిజప్ర
తాపతపనప్రతాపితోద్దండరిపునృ
పాళి శ్రీచిక్కదేవభూపాలమౌళి.

మ. అమృతం బానకయున్నఁ దమ్మిచూలపై నాసక్తియే కల్గదా
యమృతం బానినమీఁద మానవశమా? యాహా! భవద్విస్ఫుర
త్కమనీయోక్తులు నట్లగావె? యికమీఁదన్ గ్రోల కెట్లుండు నే
నిమిషంబేనియుఁ జిక్కదేవనృపతీ! నిస్తంద్రసాంద్రద్యుతీ!

కోటి రాయరఘునాథరాయలు.

ఈతఁడు పుదుకోటప్రభువు. పదునేడవశతాబ్దివాఁడు. ఆంధ్రభాషార్ణవకర్త నుదురుపాటివెంగన యీతనియాస్థానకవి.

తురంగ పంచకము.

సీ. ఆస్కందితాశుప్రవాసితాశుగోద్వృత్త
రంగమం బగు నీతురంగమంబు
ధౌరితకత్వరోద్ధతిధుతస్థావర
జంగమం బగు నీతురంగమంబు
రేచితోద్వేగాధరీకృతహరిభృద్వి
హంగమం బగు నీతురంగమంబు
వల్గితస్యదవినిర్భగ్నఫణాద్యభు
జంగమం బగు నీతురంగమంబు

గీ. ప్లుతజవవినిర్జితసురాశ్వవితతగమన
చంగమం బగు నీదుతురంగమంబు
కలితగుణపేటి! కవికోటికల్పవాటి
రాయరఘునాథ పంచణ ప్రభుకిరీటి!

సీ. పుటములు ద్రొక్కెనా కుటిలారిరాజన్య
కోటికోటీరముల్ కుదియఁబడుచు
జోడెనల్ చూపెనా ఘోరవీరకఠోర
గంధాంధసింధురఘటలు చదియు
చౌ దాఁట్లు దాటెనా సామంతభూపాల
జవనకంఖాణముల్ స్రగ్గి మ్రొగ్గ
వేడెముల్ తిరిగెనా విమతులపురములు
గాలిచక్రమ్ములకరణిఁ దిరుగు
గీ. బళిర రవగాలు ఘటియింప భండనమున
వెడఁదయురములు బరులును విఱిగివిఱిగి
దొరఁగు రిపుకోటి నీదెరా బిరుదు కోటి
రాయరఘునాథ పంచణ ప్రభుకిరీటి!.

సీ. కదలిక చూపెనా కక్కసంపదునేల
గుండెలు కలఁగు గగ్గోలుగాను
దులదుల నడచెనా దుర్దాంతసామంత
బలములగముల గర్భములు గలఁగు
పరువులు వాఱెనా పరిపంధినరపాల
చిత్తముల్ మెత్తనై తత్తళించు
కరికరి నెదిరెనా గర్వితారాతిరాట్
ప్రాణంబు లటునిటు పఱచి వెఱచు
గీ. దూఱి రణమున హదలికల్ మీఱఁగాను
ఖురపుటోద్ధతు లదరంగఁ గొట్టి మెట్టఁ

దొరఁగె రిపుకోటి నీచెరా బిరుదు కోటి
రాయరఘునాథ పంచనా ప్రభుకిరీటి.

సీ. సమరాన శాత్రవసమితిశిరోజముల్
గసకస ఘాసమ్ముకరణి నమలి
కదనాన విమతులకండలు గుండెలు
ఝుళీఝుళీ కబళమ్ముసరణి మెసఁగి
ప్రధనాన మార్తురప్రక్కలు డొక్కలు
కరకర ఖాణంబుపగిది మెక్కి
బవరానఁ బరరాజవరులరక్తంబులు
గళగళ జలములగతిని గ్రోలి

గీ. మొట్టి మర్దించి చుట్టుక మెదలనీక
గొట్టి గోరింప రణమున గుండె లవిసి
తొరఁగె రిపుకోటి నీచెరా బిరుదు కోటి
రాయరఘునాథ పంచన ప్రభుకిరీటి!

సీ. గర్వాంధపరిపంథిగంధసింధురముల
కొమ్ముకత్తుల మొనల్ కొట్టి కొట్టి
చెనఁటిదుర్వేదాళ్ల శిరముల గొగ్గిల
గొలుసులు పీడంగఁ గూల్చి కూల్చి
మూర్ఖారివీరులౌ మసలమానులమోము
ముక్కుదూలము లూడ మోఁది మోఁది
ఘోరవజీమోటుజీరాలయుంగరాల్
చెదరి ఝల్లన రాలఁ జెండి చెండి

గీ. చీటి తూలుచు ఖురములఁ జించి చించి
పేరెములు వార బారువ పెంట లగుచుఁ
దొరఁగె రిపుకోటి నీచెరా బిరుదు కోటి
రాయరఘునాథ పంచన ప్రభుకిరీటి.

వెలుగోటివారు.

వీరిచాటుపద్యములు పరిశ్రుతముగా నున్నవి. మచ్చునకుఁ గొన్నిమాత్ర ముదాహరించెదను. వేంకటగిరిప్రభువులు వాని నన్నిటిని ముద్రింతురుగాక!

చ. కదనమె బొమ్మరిల్లు చెలికత్తెలు వీరజయాంగనామణుల్
మదకరిమస్తకుంభముల మాటికి దొంతులు సంగరస్థలిన్
గుదిగొని పడ్డరాహుతుల క్రొవ్వులు గుజ్జనగూళ్ళు బాపురే
పొదలెడు రాయరావు ననపోతయ ధర్మని ఖడ్గపుత్రికిన్.

ఉ. మత్తుఁడు కూర్మరాజు విషమత్తుఁడు నాగవిభుండు మిక్కిలిన్
మత్తుఁడు సూకరాధిపుఁడు మత్తగజంబులు తిండిపోతు లీ
త్తొత్తడికాఁపురంబు తులఁదూఁగ దటంచును రత్నగర్భ నీ
పొత్తుల నీభుజాబలము పొందెనపో యనపోతభూవరా!.

శా. ఏమీ శేషుఁడ? ఏమి నారద; ముదం బేపారునా!. తొంటి వి
శ్రామం బేమియులే; దదేమి? సనిమీ అన్ రావుసింగాంకుఁ డు
ద్దామప్రౌఢి. జయింప సోమకులగోత్రాధీశ్వరుల్ జోగులై
భామల్ దాము న బాములన్ వెదకఁగా బాతాళమున్ దూఱితిన్.

చ. కురురుగ మిమ్ముఁ గొల్చి వెలుగోటిపురీంద్ర! కొమారతిమ్మ! నిన్
గదియఁగ నగ్రహారములు గైకొనఁజూతురు భూసురోత్తముల్
బెదరక నీకరాసిహతిఁ బెల్కురి వైరులు బోయి యూర్వశిన్
గదిసి కుచాగ్రహారములు గైకొనఁ జూతు రదేమిచిత్రమో!

ఉ. రంగపనేనియబ్బనృపరత్నము గోపనృపాలుధాటికిన్
సంగరరంగభూములను శాత్రవకోటులు నిల్వలేక సా
రంగముఖీలలామలను రాజ్యతురంగకవీంద్రసంపదల్
సంగతి నప్పనం బొఁసగి శైలములన్ విహరింతు రెప్పుడున్.

మ. తేఁబెల్లన్ పాతిశక్తియుక్తి దినకృత్యం బెల్ల ధర్మక్రియల్
నిలు వెల్లన్ దయ రూపమెల్లయొతలన్ నిర్గర్వ మశ్రాంతమున్
కొలు వెల్లన్ గవిగాయకాళి యితరక్షోణీశ్వరుల్ సాటియే
వెలుగోట్యన్వయసారసింహ సకలోర్వీనాథ రాయన్నకున్.

ఉ. ఆలములోన సింగవసుధాధిపనందన! యన్నపోతభూ
పాలక నీకు నోడి యనిఁ బాఱినవైరుల నాలభంగి నే
తోలదుగాని చంపుట దోస మటంచును నౌర! గాయగో
పాలుఁడ వైననిశముఁ బశువర్గముఁ గాచుట నై జమేగదా!

క. ఇనుఁడనుకయ గ్రహచక్రము
వినుతొమరపక్షమెల్ల వెనకయువెనుకే
జనపతులు సాహసంబున
ననపోతనృపాల! నీకు నందఱు వెనుకే.

చ. అగణితకీర్తిలోల! సుగుణాకర! దాచయవెన్నభూప! నీ
పగతులు కొండలెక్కఁ దమభామలకోమలదేహదీధితుల్
జిగిగొని నిండినన్ గుహలఁ జీఁకటివాసినఁ దమ్ముఁ గాంతురన్
దిగులునఁ గస్తురిన్ వెదకి తెత్తురు మేనుల మెత్తి నత్తఱిన్.

ఉ. బల్లరగండ లింగవిభుపాదమునందుఁ బసిండియందె తా
ఘల్లురుఘల్లుఘల్లురని ఘల్లని మ్రోయఁగ భీతి గుండియల్
ఝల్లురు ఝల్లుఝల్లనని ఝల్లన నల్లలనాడుచుందురా
యల్లయ వెడ్డివేముఁడును నాతనితమ్ముఁడు వీరభద్రుఁడున్.

క. తమ్ము తమకెంత ప్రియమో
తమ్ముఁ జెయిసాఁచి రిపులు తలక్రిందై నీ
తమ్ముపడి గాన నుందురు
బొమ్మలక్రియ రావుదాచభూవరసింగా!

ఉ. ఈక్షితిఁ గాశికానగరి నీల్గినమాత్ర లభించు నెంచఁగాన్
భిక్షుపుఁగూడు యాచధరణీతలనాథపతంసు ఖడ్గధా

రాక్షతి మేనువీడిన యరాతికిఁ గల్గుఁ సుధారసంబు త
దై భక్షము మంచిదో యమృతపానము మంచిదో యెంచిచూడఁగన్.

మ. అరుదౌనీబిరుదప్రతాపములు కల్యాణాద్రిపై నుండి కి
న్నరగంధర్వసతుల్ సదా శ్రుతిపుటానందంబుగాఁ బాడఁగా
నరరే బాపు బళీ సెబా! సహహా య్యారా! మే! లహో! యందు ర
య్యారిపీరుల్ వెలుగోటి యాచవిభురంగా! సంగరత్సార్జునా!

ఉ. అంచితరాయరావుబిరుదాంకమురాజులఁ గొట్టి యందెఁ గీ
లించినమాదభూవిభునిలింగనృపాలున కొప్పుఁగాక గ
ర్వించిన నీకుఁ జొప్పడునె వేమఋనల్ల యవేమరెడ్డి! పో
కొంచపుఁ దమ్మతిండితినుకూళకు సింహతలాట మేటికిన్?.

ఈవంశమున సర్వజ్ఞసింగభూపాలుఁడు, విద్వత్కుమార యాచమనాయఁడు మొదలగు విద్వత్ప్రభువులు వెలసినారు. విద్వత్కుమార యాచమనాయని వైదుష్యదాతృత్వములకు ద్యోతకముగా నీక్రిందివిధమున నొక కథ యున్నది.

"విద్వత్కుమార యాచమనాయఁడు ప్రభుత్వముచే స్తుండగా, ఒక విద్వాంసుఁడు ఆస్థానముకు వచ్చి శాస్త్రప్రసం గముచేసి సంస్థానపండితులను వోడగొట్టెను కుమారయాచమ)డు మిక్కిలి సంతోషించి ఏమి కావలెనో కోరుకొండని పండితు)అడిగెను.ఆయన దేవరసంస్థానములోనామనోవృత్తికి చాలినం త భూమి దయచేసి, నానిత్యకర్మానుష్ఠానములు చక్కగా జరిగే ట్టు, అనుగ్రహించవలసినదనికోరెను. ఏవూళ్ళో ఏపొలముకా వలెనో, మీరే సస్యగర్భముగా చూచుకొని వచ్చి చెప్పితే సర్వమాన్యముగా దానపత్రము వ్రాయించి యిప్పిస్తున్నామని రాజుగారుసెలవిచ్చిరి. ఆపండితుఁడు వారితాలూకాలో తీర్థం

పాడనే వ్యూరికిపోయి అక్కడ జలసమృద్ధి, స్థలసమృద్ధి చూచు కొని తనస్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానములకు, అనుకూలంగా ఉన్న దనుకొన్నాఁడు. ఆవ్వూరిచెఱువుకు దక్షిణపుతట్టుపొలం తనకు వసతుగాభావించెను. రాజుగారి దగ్గరకువచ్చి,ఆసంగతి విన్నవించి అక్కడిఆచెఱువుదక్షిణపుచేన్లుకు దానపత్రంపుట్టించుకొనెను. ఆవ్వూరికి బోయి గ్రామస్థులతో మాట్లాడి గ్రామకరణమును సంతోషపెట్టి తనదానపత్రము చూపించెను. "ఆయ్యోబ్రాహ్మ డా! చెఱువుకు ఉత్తరపుచేను సుక్షేత్రమై వుండగా వట్టిచౌటి పట్టి, దక్షిణపుచేను కోరుకొన్నావేమిటి? మాతో చెప్పక వెఱ్ఱి పనిచేస్తివి" అని కరణంచెప్పేటప్పటికి, ఆపండితుఁడు "సరి కుదు రుతుందిలే" అని లోలోపల పరిచూచుకొని, "అయ్యా! నేను కోరినదిన్నీ అదేనండీ! అట్లాగేవ్రాయించినా"నని ఆయనకేదో చెప్పి లోబరుచుకొని,చెఱువుకువుత్తరపుచేనే విడుదలపెట్టించు కొన్నాఁడు. దాన్ని నాగుబడిచేసేసైతును వెళ్లగొట్టి తనసేద్య గాళ్లను చొప్పించి తగవుసాగించినాఁడు.అంతట ఆభూమికాపు రాజుగారిదగ్గిర ఫిర్యాదుచేసుకొనెను. పిలిపించి, "యి దేమిటి? మీ రిట్లాచేయవచ్చునా?" అని రాజుగారు పండితుణ్ణి అడిగిరి. "తమరు దానపత్రంలో వ్రాయించినప్రకారం చెఱువువుత్తరపు చేనే నేను లోబరుచుకొన్నాను. నాతప్పేమి?" అనిపండితుఁడనె ను. న్యాయముపండితుఁడు గనుక ఆరాజు, "ఓహో! చెఱువు వుత్తరపుచేననగా ఏచేనుకు చెఱువు వుత్తరముగావున్నదో ఆచే నని అర్థముచేసినాడుసుమా" అని గ్రహించి, "బహుప్రీహిచే స్తిరా!" అనెను. "దేవరవారు దయచేసినభూమి బహుప్రీహి గాకఅల్పప్రీహికావచ్చునా"అని ఆపండితుఁడుచమత్కరించెను.

బహువ్రీహి అనగా హెచ్చు ధ్యానము కలది - బహువ్రీహి అనే సమాసమున్న అర్థము. విద్వత్కుమార యాచమనాయనివారు పరమానందము చెంది, "మునుపు యిచ్చినది అబద్ధము ఇప్పుడు ఇచ్చినది నిబద్ధి" అని మెచ్చి అట్లాగే మార్చి యిచ్చి సంసారినిన్ని సమాధానపరిచి పంపెను."

పోలెపల్లి బుక్కరాయలు.

సీ. కొలువులో మీసాలు కొనలు దిద్దఁగవచ్చుఁ
జికిలిసేనాకత్తి చిమ్మవచ్చు
మేలైనయాంగీలు మెఱచి తొడ్గగవచ్చు
సతులు చూడఁగ నెమ్మె సలుపవచ్చు
గరడిసాదనఁ జూచి ఘాతసేయఁగవచ్చు
బిరుదులు చదువంగ బిగియవచ్చు

* * *

గీ. కాక యరి నని వ్రేయ సత్కవుల కీయ
నీవె నేర్తువు ధరలోన నేర్పు మెఱయఁ
బరమకళ్యాణ! నూతనపంచబాణ!
భూనుతాటోప! తిమ్మయబుక్కభూప!

సీ. కలగుండ్లుపడుబారు కన్పించు దుర్గాలు
కదఁగి భగ్గన విచ్చు గంపవిండ్లు
పెందూళిపైఁ గప్పి భీతిల్లుఁ గోటలు
కమలి భస్మంబు లౌఁ గాననములు
చీకాకుపడు దొడ్డసింహాసనంబులు
హల్లకల్లోలమౌ నష్టదిశలు

గస్తులకాణాచ గడిమన్నెభూములు
పంచబంగాళమాఁ పట్టణములు

గీ. గర్వదుర్వారభూపసంఘములలోన
మట్టిపట్టంబు నీదాటి పుట్టినపుడె
మన్నెకాన్దాల! రిపుమన్నెమత్తజాల
భూనుతాటోప! తిమ్మయబుక్కభూప!.

సీ. మత్తారిరాజన్యమకుటంబులనె కాని
పాదంబు చాఁపఁడు బలిమి మెఱసి
బిరుదాడురాజులశిరమ్ములనె కాని
మన్నెదెబ్బలిబాకు మహినిడండు
పచరించురిపురాజపట్టణంబునె కాని
వాజినెక్కాడండు రాజసమున
కపటరాజకరోదకంఠరక్తమె కాని
యడిదంబు కడుగఁ డాహవమునందు

గీ. మన్నెమాత్రుండె బద్దరిమన్నె మావు
మలయుబిత్తరిమన్నెల మగలమగఁడు
దండిమన్నెలవలపులమిండగీఁడు
భోగనుతరాజ తిమ్మయ బుక్కరాజ.

సీ. అనిలో విజేగివచ్చి యందలమెక్కనే
ముక్కుసెవుల్లేని మొండిగాక
పోరిలో గుఱ్ఱంబు పొలియించి వచ్చునే
గుతిచెడ్డగుఱ్ఱాలగోవుగాక
బవరంబునకుఁబోయి పతినివంచనచేసి
తోలఁగునే బణ్ణంగిదూఁబగాక
ఏలినపతిసొమ్ము నెల్లకాలము దిని
పాఱిపోనెంచునే పందగాక

సీ. సమరతలమునఁ దమప్రాణసతినిదలఁచి
సుఖము గోరునె జోగులసుతుఁడుగాక
యనుచు గెల్వంగ నేర్తువా నాహవమున
భూనుతాటోప! తిమ్మయ బుక్కభూప!

—౦ తంజావూరి విజయరాఘవరాయలు. ౦—

ఈతఁడు తంజాపురము నేలినయాంధ్రనాయకరాజు. రఘునాథరాయలకుమారుఁడు. మహారసికుఁడు. మహాదాత. రాజులచరిత్రమూలమున నెఱుఁగ నగును.

లయ. తావిజగడంపుసిగపూవులసరుల్ తళుకు
మోవిపలుగెంపు బురుసావలువుసొంపుల్
తీవిగులకింపునొకతావిచఁటుకు న్మరుతు
మావుపయి నెక్కి పురిలో వెడలి రాఁగా
నీవగలు చూచి చెలి రేవగలు సొక్కుచును
పూవుజముదాడిదొరహానలికిఁ జిక్కెన్
మావెలఁదినేలుకొన రావలదె నీవు దయ
తో విజయరాఘవమహీవర! పరాకా!

క. భూతలమున శిబికర్ణులు
దాత లనేసుద్ది సుద్దదబ్బర నిన్నుం
చేతటి వదాన్యుఁ డెవ్వఁడు
రా? తంజావూరి విజయరాఘవనృపతీ!.

ఈయనయాస్థానమునరంగాజి,కృష్ణాజిమొదలగు వారాంగనలు. సరసకవిత నేర్చినవా రుండెడువారు. అందు రంగాజి

'మన్నారుదాసవిలాస' మనుపేర నీయనశ్శృంగారచరిత్రమునే గ్రంథముగా రచించినది. ఆ పె. యూరాజేంద్రునిచేఁ గనకాభిషేక సత్కారమును వడసినది. ఆయనవలపునెలఁత. ఎల్లవేళలందును వెల్లాటకత్తెతో నానందించు నీనృపాలుని మహిషి తనయాగ్రహము నాపుకోనఁజాలక యొకనాఁ డావారాంగనకు దూషణోక్తులతో నొక దూతికమూలమున వార్త నంపెనట! విదుషీమణి యగు నావారాంగన యాదూతి కీపద్యమునురచించిచెప్పి పుచ్చెనట—

ఉ. ఏపనికేల్ మముం దలఁప నేమిపనో? తమ రాఁడువారు గా
రో? వుంచుమనే న్నెఱుఁగరో? తమకౌఁగిటిలోన నుండఁగా
రా వదియేమిరా విజయరామ! యటం చిలు దూతి బల్మిచేఁ
దీసుకత్తైవె పెనఁగి తీసుకవచ్చితివా! తలోదరీ!

ఉ. రాజనిభాననా! సరసురాలవు జబ్బుగ నల్లినా వదే
మే జడ? యింతకంటె వదెనే? వలపొప్ప బిగించి యల్లవే
రోజవరాల! వేణి పనియున్నది; దోసమె దోసమే మహా
రాజగునట్టియవ్విజయరాఘవు మై చిగురాకె కోమలీ!

చ. కులికెద వేటికే చెలియ! కుంచెఁడు మానెఁడు గాను నెల్లవా
రలు వినినారలే; విజయరాఘవనాయఁడు నిన్నుఁ గూడుటల్
వలపులె చాటుచున్నవి జవాదియు నల్లవు విఱ్ఱవీఁగఁగా
వలెనటె చూచియోర్తురటె పంతులు జంతు లవేటియుమ్మెలే?.

క. ఇంతీ! పానుపుపైనిదె
కంతుఁడు కూర్చున్నవాఁడు కనుఁగొను మహహా!
కంతుఁ డనంగుఁడు నీతెలి
వింతేనా విజయరాఘవేంద్రుఁడె చెలియా!.

మట్లవారు.

ఉ. ఆకృపజ మొప్పఁగా భుజపరాక్రమశక్తుల నెంచిచూచినన్
దిక్కులలోనఁబోలిపలి తిమ్మయ బుక్కఁడురాజు నాఁటికిన్
మక్కువ దోర్బలంబులను మానవనాథులలోన నంతకు
న్నెక్కువమట్లకోనధరణీశ్వరు నెల్లమరాజు నేఁటికిన్.

ఉ. మాయురె! సద్గుణాభరణ మల్లకుమార యనంతశౌర్యధౌ
రేయుని నన్ను నాజినెదిరింపను శక్తులుగాక కైదువుల్
వేయనిరాజులున్ శరణువేఁడనిమన్నెకొమాళ్లు కానికల్
సేయనిశూర్లు మ్రొక్కనివజీర్లును లేరు వసుంధరాస్థలిన్.

ఉ. వెండియు మట్లరాజు తిరువేంగళనాథుఁడు కందనోలికా
భండనభూమిలోఁ దురకబారులపైఁబడి సంహరింపఁగాఁ
గండలు కొండలయ్యె నెముకల్ ధరణీజములయ్యె నెత్తురుల్
గండపుటేఱులయ్యెఁ దలకాయలు తారకలయ్యెఁ జూడఁగన్.

అద్దంకి నృపాలురు.

మ. పదవే రంభ! సురేంద్రుకొల్వునకు నప్పా! నాకు రాఁ దీరదే;
యదియేమే; ధర మందపాటి రఘునాథాధీశుబాహాసిచేఁ
గదనక్షోణిని నీల్గినట్టిరిపుసంఘాతంబు వే వచ్చెడున్
బదులు న్నూఱులు వేలు లక్షలు గణింపన్ శక్యమే చెల్లెలా.

ఉ. ఇంద్రుని సన్నిధానమున కేఁగె రణోజ్జ్వలవిక్రమక్రియా
సాంద్రుఁడు మందపాటికులసాగరచంద్రుఁడు రామభద్రరా
జేంద్రుఁడు పార్థివాబ్దమున నేకతఁ గార్తికశుద్ధపూర్ణిమా
చంద్రదినాంతమందు రవి జారినకైవడి మారుతాత్మజా!.

వత్సవాయవారు.

ఉ. తీరుగ వత్సవాయకులతిమ్మజగత్పతికీర్తిహార మా
హారశరద్ద్విజన్మకులిశాయుధజాతుల మించె శౌర్యమా
హారశరద్ద్విజన్మకులిశాయుధజాతుల మించె రూపమా
హారశరద్ద్విజన్మకులిశాయుధజాతుల మించె నిద్ధరన్.

ఉ. రాజులరాజు లోభి యొకరాజులరాజతిమూర్ఖుఁ డష్టది
గ్రాజులరాజు చోరుఁడు విరాజులరాజొక పక్షి తారకా
రాజులరాజు దోషి ఫణిరాజులరాజొకవక్రగామి యీ
రాజులు రాజులా సుగుణరాజులరాజవు నీవుగాక యో
రాజవతంస! వత్సవయ రాజమహీపతి ? తిమ్మభూపతీ!

ఉ. రాజు కళంకమూర్తి రతిరాజు శరీరవిహీనుఁ డంబికా
రాజు దిగంబరుండు మృగరాజు గుహాంతరసీమ నుండు వి
భ్రాజితపూసపాడ్విజయరామనృపాలుడు రాజుగాని యీ
రాజులు రాజులా పెనుతరాజులు గాక ధరాతలంబునన్.

వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయఁడుగారు

ఈకమ్మప్రభువు పదునాఱవశతాబ్దితర్వాతఁ గృష్ణాతీర మండలి యమరావతి రాజధానిగాఁ గొంత తెల్గుదేశమేలిన వాఁడు. మహాదాత. శూరుఁడు. "అటునుండి కొట్టుకు రమ్మన్నారు" అను సామెత కీతఁడే జననకారణము. ఆకాలమునందు దాఱి దోఁపుడుగాండ్రు మెండుగా నుండిరట! అనేకుల ప్రాణధన

ములఁ గొనుచుఁ బ్రజలకు మిక్కిలి పీడ గల్గించుచున్న యా పచ్చెపుదొంగలలో బహుప్రయత్నమున వేంకటాద్రినాయఁడు నూర్గురను బట్టించి వరుసగా నిల్వఁబెట్టి తలలు నఱకఁ దలారుల కనుజ్ఞ నొసఁగెనట! ఒకకొననుండి నఱకఁ బ్రారంభింపఁ బోఁగా నచ్చటివాండ్రు, అటునుండి కొట్టుకొనుచు రమ్మని కోరిరట! (కొందఱు నఱికినతర్వాత నేని జాలి వొడమక పోదని) నాయఁడుగారును నట్లే రెండవప్రక్కనుండి యారంభింపఁజేసి నిశ్శేషముగనే సంహారింపించి ప్రజలకుఁ జోరభీతి మాన్పిరట!

మ. వరహా లాక్కానులభంగి సాలువులు కంబళ్లట్ల రూపాయలుఁ గ్రొ
మఱి గవ్వల్వలెఁ గంకణమ్ములుఁ దృణప్రాయమ్ముగా నిచ్చి సం
గరపల్లెంబులఁ బాయసాన్నములు లక్షబ్రాహ్మణాపోశనం
బర లే కిత్తువు వాసిరెడ్డి కులదీపా! వేంకటాద్రీశ్వరా!.

ఒకప్పుడు, వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయఁడునునర్సారావు పేట మల్రాజు గుండారాయఁడును,నుజివీటి యప్పారావును, చల్లపల్లియంకినేఁడును, మొదలుగాఁ గొందఱు జమీందారులుకూడి యిష్టగోష్ఠీవినోదమునసల్పుకొనుసందర్భమునహాస్యచతురుఁడగు గుండారాయఁడు "మనజీవితములు కడచినతర్వాత లోకము మనల నెట్లు ప్రశంసించునో తలఁచిచూచుకొందమా" యనెనట! అందఱు నంగీకరించిరట! ఇట్లు పేర్కొనెనట! నూజివీటి యప్పారాయఁడు చనిపోయెనా బైరాగులందఱును బలవించెదరు. తాను చనిపోయితినా వేశ్యలందఱును విలపించెదరు. వేంకటాద్రినాయఁడు చనిపోయెనా యంచఱును నల్లో యని

దుఃఖించెదరు. అంకినేఁడు చనిపోయెనా యందఱు నాహా యని సంతోషించెద" రనియెనట!

అమరావతిలో నీ వేంకటాద్రినాయని శిలావిగ్రహ మున్నది.

దరిద్రుఁడగు నొకకవి యావాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయని దాతృత్వము విని . యాతనిదర్శింపఁ బల్నాడుప్రాంతమునుండి యరుదెంచుచు గుంటూరుచేరునప్పటి కాభూపతి పరలోక యాత్రగావించినట్లు తెలియరాఁగా నీక్రిందిపద్యమును జెప్పె నందురు.

చ. నలుఁడ! చిత్రగుప్త! నినుం దలఁప న్యాయముగా దిఁక వేంకటాద్రిభూ
తిలకునిఁ జంపి యర్థులకు దిక్కు మదేమొనరించినావు? నీ
విలఁ దలక్రొమ్మారితన మెన్నటికిన్ విడవైతివౌర! భూ
తలమున నిట్టిరాజును యథావిధి నీతరమా సృజింపఁగన్?.

వేంకటాద్రినాయఁడు "వారికి వారికిన్ మఱియు వారికి వారికి వారివారికిన్" అను సమస్యనీయఁగా వఠ్యం విరూపాక్ష శాస్త్రులను కవి యిట్లు పూరించెనట.

ఉ. భూరమణీమనఃకుముదపుంజసుధాంశుని వేంకటాద్రిల
క్ష్మీరమణావతారుని భజింతురు రాజులుఁ దత్సుతుల్ హితుల్
సూరిజనుల్ దదీయులును సొంపుగ నాప్రభు విచ్చు గోరికల్
వారికి వారికిన్ మఱియు వారికి వారికి వారివారికిన్.

సి. పి. బ్రౌన్ దొరగారు.

క్రీ 1770 తరువాత 1820 వరకు నీమహాశయుఁ డాంధ్ర భాషకై యతిప్రయాసపడి మహోపకృతిసల్పినవాఁడు. బందరు మొదలగు పట్టణములం దీతఁడుజిల్లాజడ్జీయుద్యోగముసల్పుచు ననేకసంస్కృతాంధ్రగ్రంథములను బహుధనవ్యయమున సేకరించెను. తెల్గునకు నిఘంటువులు నిర్మించెను. జూలూరి అప్పయ్య పండితుఁడు, గురుమూర్తిశాస్త్రి, వాసుదేవపరబ్రహ్మశాస్త్రులు, మొదలగు ననేకపండితుల నాదరించి విరివిగాధనమొసంగెను. ఆంధ్రభాషయం దీఘనున కత్యంతాభిమానముకలదు. ఇప్పుడు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారముననున్న సంస్కృతాంధ్రగ్రంథములం దనేకము లిమ్మహనీయుఁ డార్జించినవే. ఈతని యాంధ్రభాషాభిమానమును బుద్ధివైభవమును దద్భాండాగారమునఁగల గ్రంథములఁబట్టి గుర్తింపనగును.

కం. నూర్లార్లు లెక్క సేయక
పేర్లందినవిబుధవరులఁ బిలిపించుచు వే
మార్లర్థ మిచ్చువితరణి
చార్లెసు ఫీలిప్సుబ్రౌనుసాహెబు కరుణన్.

బీదటికమును గుడుచుచున్న యొకయాంధ్రపండితుఁడు సి. పి. బ్రౌన్ దొరగారికి భాగవతమందలి యీక్రిందిపద్యమును వ్రాసి తనకు ద్రవ్యసాహాయ్యము వేఁడుకొనుచు నొకయర్జీపంపికొనెనఁట! ఆపద్యము.

ఉ. లావొక్కింతయులేదు ధైర్యము విలోలంబయ్యెఁ బ్రాణంబులా
ఠావుల్దప్పెను మూర్ఛవచ్చెఁ దనువుల్ డస్సెన్ శ్రమం బయ్యెడిన్
నీవే తప్ప నితఃపరం బెఱుఁగ మన్నింపందగుం దీనునిన్
రావే యీశ్వర! కావవే వరద! సంరక్షించు భద్రాత్మకా!

బ్రౌన్ దొరగారికిట్లుమనుష్యునొరుని స్తుతించుటయందు రోఁత. (వారిస్వహస్తముతో నొకచోట "ఈదేశపుజనులుకార్యార్థమై నీవేతండ్రివి,నీవేదైవమవు, అని నరునొరుని స్తుతింతురు; అట్లు స్తుతించుట తల్లిని దండ్రిని దైవమును వంచించుట యగును ఆంగ్లేయు లిది యేవగొందురు" అనునర్థము వచ్చునట్లు తెల్గున నే కొంతవ్రాసియున్నారు.) ఆయర్జీని జూచి దొరగారు తిరిగి భాగవతములోనిదే యగు నీక్రిందిపద్యముఁ బ్రత్యుత్తరముగాఁ బంపిరట.

ఉ. ఏను మృతుండ నౌదునని యింతభయంబు మనంబులోపలన్
మానుము సంభవంబు గల మానవకోట్లకుఁ జావు నిక్కమౌ
గాన హరిం దలంపు. మిఁకఁ గల్గదు జన్మము నీకు ధాత్రిపై
మానవనాథ! పొందెదవు మాధవలోకనివాససౌఖ్యముల్.

సిద్ధయామాత్యుఁడు.

సీ. శేషాహి భాషావిశేషుఁ డింతే కాని
యెలమిఁ గర్ణునిరీతి నీయలేఁడు
ఎలమిఁ గర్ణుఁడు దానమీయనింతే కాని
పుడమి నింద్రునివంటిభోగి గాఁడు
పుడమి నింద్రుఁడు కడుభోగి......నకుఁ గాని
ధర్మనందనువంటిధార్మి లేదు

ధర్మనందనుఁ డెంత తాల్మి దాల్చినఁ గాని
వార్ధనా గాంభీర్యపరుఁడు గాఁడు
గీ. గాక యిటువంటిగుణములు గలిగె నీకు
శత్రునిశ్శంక! ఉటుకూరుశాసనాంక!
భాగ్యగంభీరవేంగయ ప్రభుకుమార!
మహితమందార! సిద్ధయామాత్యధీర!

ద్వాత్రింశన్మంత్రులు.

ముప్పది యిద్దఱు మంత్రులను దెలుపునీసీసమాలికకట్టు కతలనుబట్టి యొకబట్టుకవిచేఁ గూర్పఁబడినది. పేర్కొనఁబడిన మంత్రులక్రమము కాలక్రమమునకు ననుకూలింపదు. చరిత్ర కారులు దీనినిఁ బరమప్రమాణముగాఁ దీసికొనరాదు.

1. సీ. కవులిచ్చి భూపతి గాసి పెట్టఁగఁ జచ్చెఁ
బ్రజలకై రాయనభాస్కరుండు.
2. వరదాతయై మణీవలయముల్ కవికిచ్చె
దండిభాస్కరసూతి కొండమంత్రి
3. భాస్కరునివలెఁ గీర్తిపడసెఁ దత్పౌత్రుఁడౌ
ఘనరామలింగభాస్కరుఁ డొకండు.
4. గణకనిర్వాహంబు గల్గించె నూటూర
మహి గోపరాజు రామప్రధాని.
5. దుర్గమియ్యక శత్రుపక్షంబుతోఁ బోరెఁ
బెల్లుగాఁగరణము మల్లమంత్రి.
6. ఆత్మీయతపముచే నర్థి నాలుకమడ్డు
కేడించి బండారు కేతమంత్రి.

7\. కవిసోముచేఁ జానఁగనునాయువాతని
కై యిచ్చె నీదయ యాచఘనుఁడు.

8\. వేఁటాఱుతునియల విసతులఁజెండాడె
నాజిలో నావెంద్ల యయ్యలయ్య.

9\. పోరిలో నసహాయశూరుఁడై తెగివెన్క
బ్రతికె సిద్ధయ తిక్కఁ బతులితముగ

10\. పట్టిసప్రవిదక్షభ్రుని ప్రేమచేఁ
జెన్నొందె శ్రీకోటసింగరాజు

11\. ఇలుచూఱయాచకాలికి దాతదాత
యై యిచ్చె నిట్టల హరిహరప్ప.

12 తనదుమీసముదీసి తాకట్టుగానుంచి
కొట్రెడ్డం బద్ధి కోర్కిఁ దీర్చె.

13\. గణపతిదేవునికరుణ పట్టుకపమణి
యపసంబొసంగె గుండార్యవరుఁడు.

14\. అష్టసహస్రంబు లర్థికిచ్చిసుకీర్తి
మహినిసంగసమంత్రి మాచఁడుంచె.

15\. కొనియెభాస్కరునిచేఁ బెనుఁగురామాయణం
బాహ్వధి సాహిణిమారమంత్రి.

16\. ఆంధ్రనైషధకావ్యమంది శ్రీనాథుచే
మామిడిసింగనామాత్యమౌళి.

17\. ఘనదానకర్ణుఁడైగండపెండెముదాల్చెఁ
గొఱవి యన్నామాత్యకుంజరుండు.

18\. పగతుఁజుట్టముటంచుఁ బల్కఁగా ధనమిచ్చి
చేపట్టెఁ బెమ్మయసింగరాజు.

19\. గురుజగత్త్రయదానగురుమూర్తియై మించె
నంపూరిభీమనగుండమంత్రి.

20. ప్రాణికోటికినెల్ల బహుభక్ష్యభోజ్యాన్న
సత్రముల్ పెట్టె విస్సప్రధాని

21. భట్టుమూర్తికిఁ గిన్క రెట్టింపఁ బచ్చల
హార మర్పించెఁ దిమ్మఃసమౌళి

22. ఘనదైవతంబు దాక్షారామభీమేశుఁ
డని కొల్చె బెండపూఁ డన్నమంత్రి

23. నీడ ద్రొక్కెడువేళ నెటి నర్థి కభిమతం
బిప్పించెఁ జేమకూ రప్పరాజు

24. ఘనసప్తసంతతు లొనరించి సత్కీర్తి
వెలయించె విఠ్ఠల శెట్టిమంత్రి

25. అమితశత్రులఁ గెల్చి యవని పాలనచేసె
రహి గుంటుపలి ముత్తరాజమంత్రి

26. తను నేలునృపతిచేతనె మేటికృతి గాంచె
శ్రీగుంటుపలి నరసింగమంత్రి

27. ఘనభట్టుసుకవికి మణికుండల మొసంగి
నందితిమ్మకవీంద్రుఁ డందెఁ గృతుల

28. కవులకర్థ మొసంగి ఘనకీర్తివహించె
రహిఁ గూరగాయల రామమంత్రి

29. వాకిటికావలి జోఁకతో నొనరించి
దివ్యకీర్తి వహించెఁ దిమ్మమంత్రి

30. రిపు గెల్వ నృపుఁడిచ్చువిపులార్థముల నర్థి
కర్పించెఁ గటికి కామన్నమంత్రి

31. కవిబుధావళి నేలి ఘనకీర్తిని వహించె
వరకోటిపల్లి శ్రీశరభమంత్రి

32. నిరతాన్నదాతయై నిత్యకీర్తి వహించెఁ
గాళి బందా పరదేశిమంత్రి

ఒకానొకబట్టురాజీక్రిందివిధమునద్వాత్రింశన్మంత్రుల సీసమాలికను జదువఁజాగెను; గాని, కడముట్టింపఁజాలఁడయ్యె. అందినంతవట్టు——

సీ. ఐళిక! రామయ మంత్రి భాస్కరామాత్యుండు
                    నిండాయనంపూరి గుండమంత్రి
  శివపాదభక్తుండు శ్రీకంఠవెంగన్న
                    శ్రీనిధి యాకోటసింగరాజు
  వేమభూపతిమంత్రి మామిడిసింగన్న
                    యెన్న నౌబెండఁపూఁ డన్నమంత్రి
  మేటైనకొచ్చెర్ల కోటకర్ణముమల్లు
                    స్తుతికెక్కువాడలతుక్కమంత్రి
  ప్రియమాడు నెఱజాణ పెమ్మయసింగన
                    మహితుండు సింగనమంత్రిమాచ
  సర్వజ్ఞుఁ డైనట్టిసర్వయచిక్కన
                    యధిపుండు నెల్లూరియాదరాజు
  ధీరుండు సాళువతిమ్మనరేంద్రుండు
                    గురిజాలనాదిండ్లగోపమంత్రి
  ప్రథితి కెక్కుచు నుండు భాస్కరామాత్యుండు
                    మాన్యుండు కొండపర్తి మాదిరాజు
  ఇలఁ గొండవీటిలో వెలయుప్రధానుండు
                    భవ్యుండు బలభద్రపాత్రఘనుఁడు
  కుల ముద్ధరించిన గోపయరామన
                    పేరిమి తిరువెళ్ళ పెమ్మరాజు
  విస్తారసత్కీర్తి విలసిల్లి వర్ధిల్లు
                    విదితుండు సంపూరివెంగళయ్య

కేవలపుణ్యుండు కేసయరామన
సుజనుండు శ్రీపతిసోమరాజు.

పైసీసమాలికయందుఁ బేర్కొనఁబడినవారిలోఁ గొందఱి పైఁ జెప్పఁబడినచాటుపద్యములు చేకుఱినవి. అవి యీక్రింద వివరింపఁబడు చున్నవి.

భాస్కరుఁడు.

ఈనామముగల ప్రఖ్యాతపురుషులనేకులుగలరు. తిక్కన పితామహాదులటుండ రాజమంత్రులును దాతృత్వమునఁ బ్రఖ్యాతులును నందవరీకులునునగు భాస్కరు లేనల్వురైదుగురు గన్పట్టుచున్నారు. రామయభాస్కరు లిరువురు. పదునాల్గవశతాబ్దియందుఁ బ్రఖ్యాతకవీశ్వరుఁడుగానున్న రావిపాటి త్రిపురాంతకునిచే—

మ. సరిబేసై రిపు డేల భాస్కరులు! భాషానాథ! పుత్త్రా! ఎనుం
ధరణిం దొక్కఁడు మంత్రియయ్యె; వినుకొండన్ రామయామాత్యభా
స్కరుఁడో; యౌ; నయినన్ సహస్రకరశాఖ ల్లేవవే యున్నవే
తిరమైదానముసేయుచో రిపుల హేతిన్ వ్రేయుచో వ్రాయుచోన్.

అని పొగడఁబడినవాఁడొకఁడు.

సీ. నిర్మించె నేమంత్రి నిరుపమప్రాకార
నవకంబుగా గోపినాథపురము
గెలిచినాఁ డేమంత్రి లలితవిక్రమమున [illegible]
బ్రబలుఁడై యవనుల బలము నెల్ల
నిలిపినాఁ డేమంత్రి నియతవైభవమున
గోపికావల్లభుఁ [illegible]

పాలించె నేమంత్రి ప్రకటధర్మఖ్యాతి
మహిమ మీఱంగ నాంధ్రమండలంబు

గీ. ఆతఁడు భూపాలమంత్రిచంద్ర సతతవినుత
కీర్తివిశారదుఁ డచ్యుతదేవరాయ
మాన్యహితవర్తనుఁడు శౌర్యమహితయశుఁడు
భానుతేజుండు రామయభాస్కరుండు.

కొండవీటిగోపీనాథపురపుగోపీనాథస్వామియాలయము ముఖద్వారశాఖయందు వ్రాయఁబడినయీపద్యమువలనయచ్యుతదేవరాయలనాఁడు వేఱొక రామయభాస్కరుఁ డున్నట్లు ధ్రువపడుచున్నది. ఇంక రాయనభాస్కరులుకూడ ననేకు లున్నట్టుస్పష్టపడుచున్నది మనలోఁ దండ్రి పేరు కుమారునకుఁ బెట్టెడు నాచారము కలదుగదా! దానివలననే యేకనామ మనేకులకుఁ బొసఁగియుండె నని తలఁపఁదగి యున్నది.

చ. కలయఁజసిండిగంటమునఁ గాటయవేమసమక్షమందు స
త్ఫలముగ రాయనప్రభుని బాచఁడు వ్రాసిన వ్రాలమ్రోఁతలన్
గలుగలు గల్లుగల్లు రనఁ గంటకమంత్రుల గుండెలన్నియున్
జలుజలు జల్లు జల్లురనె సత్కవివర్యులు మేలుమే లనన్.

అనుచాటుపద్యమువలనఁ గాటయవేముని కాలమున క్రీ. 1400న నొక రాయనభాస్కరుఁ డుండిన ట్లేర్పడుచున్నది.

శ్లో. శాకాబ్దే వసువహ్ని వేదధరణీగణ్యే చ ధాత్రబ్దకే
వైశాఖే వినుకొండసీమని సుధీ ర్నాదెళ్ల యప్పప్రభుః
వాసిష్ఠాయచక్షత్తపూండి మఖిలంగ్రామం స్వనామాంకితం
ప్రాదా ద్రాయనిభాస్కరాయ విదుషే హ్యైశ్వర్యభోగాన్వితమ్.

అను శాసనమువలన క్రీ. 1500 తర్వాత నొక రాయనభాస్కరుఁ డుండిన ట్లేర్పడుచున్నది. ముప్పదియిద్దఱు మంత్రుల

ఉ. ఒక్కఁడు మాంసమిచ్చె మఱియొక్కఁడు చర్మముఁ గోసి యిచ్చెఁ వే
ఱొక్కరుఁ డస్థినిచ్చె నిఁకనొక్కఁడు ప్రాణములిచ్చె వీరిలో
నొక్కొకపట్టునన్ బ్రమకనోపక యిచ్చిరొ కీర్తి కిచ్చిరో
చక్కఁగఁజూడు మంత్రికులసంభవ! రాయనమంత్రిభాస్కరా!

ఉ. రాజితకీర్తిశాలి యగురాయనిబాచ! భవద్యశంబు ది
క్పూజితమాచు మించె సురభూధరభూధరభూధరేంద్రకాం
తాజనుగోత్రరుగ్విధు రథాంగరథాంగరథాంగశేషభా
షాజలజాహితాహితతుషారతుషారతుషారధాములన్.

ఉ. ఏమిఁనిలింపశాఖి? పనియేమిసురేశ్వర! యీవి నిన్నుఁజిం
తామణి మీఱినాఁడటకదా మనరాయనబాచకోవిద
గ్రామణి; యౌన యింతటనె కాదుచుమీ విభవంబునందు ని
న్నో మతియందు నీగురువునో సుకుమారత నీకుమారునో.

మ. అయలక్ష్మీనిధి రాయనప్రభునిబాచామాత్యుఁ డశ్రాంతమున్
నియతిన్ బ్రాహ్మణపూజసేయు టభివర్ణింపంగ శక్యంబె త
త్ప్రియగేహంబున హేమపంజరమునన్ బె 'ల్లర్చితప్రార్చిత
ప్రియమేధా' యనుచుం బఠించు శుకశారీకిన్నరీద్వంద్వముల్.

ఉ. అన్నరొ కొండపల్లి సచివాగ్రణి రాయనమంత్రిపట్టి బా
చన్నజలాన్నసత్ర మెడపైన పథంబునఁ బెట్టు నెయ్యి గా
జొన్నము లొల్పఁబప్పు పదియారు తెఱంగులకూరగాయలున్
వెన్నెలగుజ్జుఁబోలుదధి వేసవికాల మవారితంబుగన్.

క. ముసలావెవ్రేలుఁజన్నుల
పసవంటిది లోభివానిబ్రదుకు ధరిత్రిన్
బసిబాలవయసువంటిది
రసికునిజీవనము మంత్రిరాయనిబాచా!.

సీ. ఫణిరాజు తనశిరోమణు లర్థికిచ్చునో
యనుచు విష్ణువు క్రింద నణఁగియుండె
కైలాసమధర మెక్కడ నిచ్చునో యని
యుగ్రుఁ డక్కడఁ గాప లుండఁబూనె
తనయందు మణుల నేతఱి నిచ్చునో యని
వనధిసంతతము వణఁకుచుండె
సురధరాధరము నెవ్వరి కిచ్చునో యని
తరణి యగ్గిరిచుట్టుఁ దిరుగుచుండె
గీ. ధీర! నీదానవిఖ్యాతి యఖిలదిశల
మించివర్తించె నీకీర్తి నెంచఁదరమె
గాఢదారిద్ర్య యామినీకాంతిచంద్ర
భాగ్యదేవేంద్ర! రాయన భాస్కరేంద్ర!

సీ. నీపంక్తి నొకనాఁడు నెఱిభుజించినవిప్రుఁ
డమృతాన్నమైనను నరుచిసేయు
నీసభాస్థలి నొక్కనిముసమున్నజనుండు
తల్పశేషునినైనఁ దప్పువట్టు
నీరూపమొకనాఁడు తేఱిచూచినభామ
కందర్పునైన డాకాలఁ దన్ను
నీచేతిదానమ్ము నెమ్మినమ్మినయర్థి
యొమ్మెధనాధిపు బొమ్మబెట్టు
గీ. నీవె నినుఁ బోలుదువుగాక నిన్ను నెన్ని
యున్నమంత్రుల నెన్నుట పిన్నతనమె
బాలికాప్రాణ నూతన పంచబాణ!
భాస్కరేంద్రునిరాయనభాస్కరేంద్ర!

సీ. అక్షరాభ్యాసంబు శిక్షచేసెడునాఁడె
యోవ్రాసి నా వ్రాయకుండినావు

గణితవేళలయందుఁ గోరి లాకేత్వంబు
దాఁకఁ గొమ్మియ్యక తర్లినావు
ఒకటి పత్త్రిని వ్రాయ నూహ నేర్చిననాఁడె
సున్న చుట్టక వ్రేలు చూపినావు
గణితవేళనాఁడె ఘనయుక్తిగా నేర్పు
గురుకీర్తికిని జాలుఁ గూర్చినావు
తే. నిజకులాచారధర్మంబు నిర్వహించి
పెంపు గలయట్టి దాతవై పెంచినావు
సరసహృదయుండ! వినుకొండశాసనుండ!
సత్యదాతుండ! రాయన భాస్కరుండ!

సీ. సంగీతసాహిత్యసరసవిద్యల కిచ్చు
బహురూపములకు నిచ్చుఁ బట్టుకిచ్చు
పెండ్లిపేదలకిచ్చుఁ బేదవిప్రులకిచ్చు
భేదసాధులకెల్లఁ బిలిచియిచ్చు
తిట్టవచ్చిననిచ్చు దీవించఁగానిచ్చుఁ
గొట్టవచ్చిననిచ్చుఁ గొంకెకిచ్చు
బాచన్న! యననిచ్చు భాస్కరా! యననిచ్చు
దేవబాచాయన్నఁ దిరిగియిచ్చు
గీ మెచ్చి తగనిచ్చు మెచ్చులు మెచ్చి యిచ్చు
వీఁడువాఁ డనకయె సొమ్ము వేఁడనిచ్చు
మంత్రిరాయని భాస్కరామాత్యుఁబోలఁ
గలరె దాతలు మూఁడులోకములయందు?

సీ. కదలియి ల్వెడలంగఁ గడప కాల్ దాఁకినఁ
దలపాగ పందిటఁ దగులుకొన్న
ఎందుఁబోయెద వన్న నేకవిప్రునిఁ గన్న
నొంటిరోదన మన్న నుండుమన్న

తగినచోఁ దుమ్మినఁ దంబళియొసఁగైన
పడినతలవాని వీథిఁగన్న
ఒళిమిడిమిక్కిలి యొంటికొమ్మెక్కినఁ
బుఱ్ఱఁగువ్వీచినఁ బోడపురుసుఁగన్న

గీ. మానకేతెంచు నర్థిసమాజములకు
నిచ్చునిష్టార్థవస్తువు లెలమితోడ
సరసహృదయుండు వినుకొండశాసనుండు
భవ్యభరతుండు రాయనభాస్కరుండు.

ఈక్రిందిపద్యమున భార్యనిచ్చె,ననఁగా వివాహముచేసె ననియే యర్థము నిర్ధారించుకొందము.

సీ. ఆవుపాడ్చినయర్థి లేఁగుంపఁగనిచ్చె
వలవేసి తీసిన వాని కిచ్చె
గుడివ్రాసియాఁగినఁ గొఱకొఱపడ కిచ్చె
బ్రార్థించిబుజమెక్క బట్టు కిచ్చె
మొగసాలఁజిచ్చిడ్డ తగవరిఁబిలిచిచ్చె
నిలుచూఱవేఁడినఁ సెసఁగనిచ్చె
ప్రాణముల్ వేఁడినఁ బ్రాభవంబుగనిచ్చె
భార్యను వేఁడినఁ బరఁగనిచ్చె

గీ. పల్ల మడిగినఁబదటులోఁబల్లమనక
భట్టుగొంపోయి మున్నుతాకట్టు పెట్టి
ముచ్చవెంగనఁ జేపట్టి మెచ్చియిచ్చె
భవ్యభరతుండు రాయనభాస్కరుండు.

ఈయన దాతృత్వపుఁబిచ్చిని వినుఁడు! విటగ్రామణులకుఁ గామసత్రము పెట్టించినాఁడట!

సీ. అతిథికోట్లకు నిల నమృతాన్నసత్రంబు
నంబలిసత్రంబు నాతురులకు
ఆచార్యులింట్ల రామానుజసత్రంబు
నూనెసత్రము శిరస్స్నానమునకు
బాలకులకును జేర్పడఁ బాలసత్రము
కామసత్రము విటబ్రాహ్మణులకు
జలకమాడుట కింట జలసృష్టి సత్రంబు
తాంబూలసత్రంబు ధన్యులకును
గీ. కట్టడలుచేసె వినుకొండ పట్టణమున
సర్వకాలము సత్కారపూర్వకముగ
మంత్రిరాయనభాస్కరామాత్యుఁ బోల
గలరె దాతలు మూఁడులోకములయందు?

మఱియు:—

సీ. బట్టు దీవించుచు బాసికంబును జూప
వెలయఁ బెండిలిచేసి వేడ్కఁ బంపెఁ
జొప్పకట్టలమీఁద సోలియుండఁగఁ జూచి
పట్టెమంచెము పాన్పు బట్టు కిచ్చె
ఎలెత్రాడుఁ జూపినఁ జెలఁగి యెద్దు నొసంగెఁ
బలుపుఁ జూచినఁ బాడిపశువు నిచ్చెఁ
గళ్లెంబుఁజూపిన ఘనత గుఱ్ఱము నిచ్చె
జుట్టుఁ జూపిన దాసిసుదతి నిచ్చె
గీ. స్నానమాడంగఁగడియంబుజారఁ గనుమ
కడియమునువేయ శాంభవి కరముమాపె
వెలయరాయల కుంగ్రమ్ము వేసిచూపె
సరసహృదయుండు వినుకొండశాసనుండు
భవ్యభరతుండు రాయనభాస్కరుండు.

సీ. నిత్యసత్యత్యాగనీతిలో శిబిఁ జెప్పి
నినుఁ జెప్పి మఱియునునిన్నుఁ జెప్పి
బహుపరాక్రమమునఁ బరశురామునిఁ జెప్పి
నినుఁ జెప్పి మఱియును నిన్నుఁ జెప్పి
రఘుకులోత్తముఁ డైన రామచంద్రునిఁ జెప్పి
నినుఁ జెప్పి మఱియును నిన్నుఁ జెప్పి
సుకుమారతను సరి సురరాజసుతుఁ జెప్పి
నినుఁ జెప్పి మఱియును నిన్నుఁ జెప్పి

గీ. చెప్పఁ దగుఁగాక యితరులఁ జెప్పఁదగునె?
కలియుగంబున నీవంటిఘనుఁడు కలఁడె?
అమితగుణసాంద్ర! మానినీకుముదచంద్ర!
భాగ్యదేవేంద్ర! రాయనిభాస్కరేంద్ర!

ఉ. సన్నుతలీలఁ బాండవులసంతతిఁ గర్ణుఁడుదాత గాక వా
రన్నలు దమ్ములందు నొక రైన వదాన్యులు గారు; కీర్తిసం
పన్నునిరాయనప్రభుని భాస్కరుసంతతి నెంచి చూడ వా
రన్నలు దమ్ము లింటఁ గలయందఱు దాతలు భూతలమ్మునన్.

సీ. ఏవేళఁ జూచిన నిందిరానంద మై
యందమై చెలఁగు నీమందిరంబు
ఏపాళఁ జూచిన గోపాలసత్కథా
ళిందమై చెలఁగు నీమందిరంబు
ఏజాముఁ జూచిన నిష్టాన్నభోజనా
ళిందమై చెలఁగునీమందిరంబు
ఏప్రక్కఁ జూచిన సుప్రజానాయకా
ళిందమై చెలఁగు నీమందిరంబు

గీ. గాక తక్కినమంత్రివర్గములయిండ్లు
మేక మెడచండ్లు గిజిగాండ్ల మెఱుగుగూండ్లు
పూవుఁబోఁడులు నిర్మించుబొమ్మరిండ్లు
సత్యవిభవేంద్ర! రాయనిభాస్కరేంద్ర!

సీ. సంగత్ర్యపాద్యష్టి గంగాభవానికి
మణికంకణంబు లేమంత్రియొసఁగె
భిక్షార్థమీయఁగా నక్షయంబగునట్లు
మార్తాండుఁ డర్ఘ మేమంత్రి కొసఁగెఁ
దగ వేఁడినంతలో జగతిపై నర్థికి
మానంబు ప్రాణ మేమంత్రియొసఁగె
మాసంబు తాకట్టువేసి పదార్థంబు
మహిమచే నర్థి కేమంత్రియొసఁగె

గీ. అతఁడు నందవరీకవరాన్వయుండు
మస్ఘటుండు వసిష్ఠగోత్రోద్భవుండు
శత్రుమథనుండు వినుకొండశాసనుండు
భవ్యచరితుండు రాయనిభాస్కరుండు.

క. వసుధేశుఁ గొల్వరాదో
వసగలమణియంబు చేసి బ్రతుకఁగరాదో
రససిద్ధిఁ బడయరాదో
రసికుఁడు కారాదు గాక రాయనబాచా!

క. మీఁగాళ్లబంటిసెల్లకు
వీఁగుదు రమ్మక్క యనుచు వెరపున వనితల్
చాఁగి పయోధులు దాఁటెను
రాఁగై నీకీర్తికాంత రాయనిబాచా!

సీ. ఉత్తుంగభుజసామదత్తనందాపురీ
పుణ్యాగ్రహారాంశభోక్తయితఁడె

ఆజన్మసంసిద్ధభూజనప్రఖ్యాత
దానసింహాసనాధ్యాసియితఁడె
కొండపల్లిరాజ్యమండలాఖిలమహా
గణకసందోహాగ్రగణ్యుఁడితఁడె
వైకుంఠతీర్థనిర్వాణసంయమికృపా
సంవర్ధితాఖిలైశ్వర్యుఁ డితఁడె

గీ. కొండవీ డుద్దగిరి పెనుగొండ గుత్తి
పానుగ ల్విజయనగరపట్టనముల
యర్థులకునిచ్చు నితఁడె యిష్టార్థ మనుచు
జగమురాయనభాస్కరుఁ బ్రెగడఁబొగడు.

ఉ. రాజతకీర్తిశాలి యగు రాయనిభాస్కరు వేఁడఁబోవఁగా
నాజికి నిల్లనుఙ్ బరుని యాలికి నిల్లను నర్థి కిల్లనుఙ్
దేజము పెంపులేని యతిదీనునిహీనుని వేఁడఁబోవఁగా
నాజికి నిల్లనుఙ్ బరునియాలికినిల్లను నర్థి కిల్లనున్.

శ్లో. కృతేయుగేబలిర్దాతా త్రేతాయాంరఘునందనః,
ద్వాపరేసూర్యపుత్రశ్చ కలౌరాయనభాస్కరః.

గీ. పరఁగరాయనికులబాచనిధనమెల్ల
భటులపాలు కవులపాలు దలఁప
ధరను లోభివాని ధనము దాయాదుల
పాలు జారకాంతపాలు వేమ.

ఈపద్యమువలనఁ వేమనపద్యకర్తయగు వేమనరాయని భాస్కరుని కాలమువాఁడని తేలుచున్నది. వేమాభిధాను లగు నప్పటి కొండవీటి రెడ్డిరాజులసంతతిలోనివాఁడైయుండును. ఈయుదాహరింపఁబడు పద్య మాతనిరీతిఁ దెలుపును.

క. కాదనఁ డెవ్వారి నేఁడియు
నాదులకుంబోఁడు వెఱ్ఱివానివలెనె తా
భేదాభేదము లెఱుఁగఁడు
వేదాంతరహస్య మెల్ల వేమన యెఱుఁగున్.

ఈ పద్య మాభాస్కరునిర్యాణముఁ గూర్చి చెప్పఁబడినది.

చ. సహజకళంకమూర్తులు కుజాతులు గూఢతరోదయప్రభా
మహితులు గోత్రవిద్విషదమాత్యులు రాత్రిచరానుకూలధీ
సహితులు మందవర్తనులు సర్పసమానులు రాజసేవక
గ్రహములు కానవయ్యె నల రాయనిభాస్కరుఁ డస్తమించినన్.

భాస్కరసూతి కొండమంత్రి.

శా. కొండావిశ్వభవభాండభూపరివృఢగ్రైవేయశైలేయసూ
కొండాటాధిపకీతుమాతులబలాకాశస్రవంతీమరు
త్కాండాఖండలతుండిపాండురయశఃకర్పూరపేటీభవ
త్కొండా! రాయనమంత్రి భాస్కరునికొండా! దండనాథాగ్రణీ!

శా. రెండా నాల్కలు సాంప్రదాయికునకున్ లెక్కింపఁగా నొక్కటే
గండాగొండిశిఖండిబండనికి లెక్కల్లేని నాల్కల్గదా
చండారాతికులాటవీదహనతేజస్స్ఫారధాటీలస
త్కొండా! రాయనమంత్రి భాస్కరునికొండా! దండనాథాగ్రణీ!

క. పద్యముచెప్పిన సుకవికి
హృద్యముగా నియ్యనట్టి హీనాత్మునియా
పద్యము పామైకఱచును
ప్రద్యోతితకీర్తికొండ! భాస్కరుకొండా!

గీ. పడుచునిడినవానిఁ బద్యమిచ్చినవానిఁ
గడుపు కిడినవాని వడుపవలయు
వడుపలేనివాని నయవిదు లెంతురా
భువిని భాస్కరేంద్రపుత్త్రి కొంచ !

రామలింగ భాస్కరుఁడు.

రామలింగభాస్కరుఁడు చిఱుతనాఁడు విద్యాభ్యాసము చేయుచుండఁగా నొక బట్టువాఁడు—

క. రాయని భాస్కరుతోనే
పోయెసుమీకీర్తికాంత—

అనెనట ! తోడనే యాతఁడు తనకరమునన్న మణి కంకణమును వానికొసంగి—పోదె—అనెనట ! అచ్చట మఱి యొకఁడు మఱేదీ—అనెనట: అంతటనాభట్టుకవిపూరించెను.

ఆయనమనుమఁడు చతురో
పాయుండగు రామలింగ భాస్కరుఁజేరెన్.

సీ. ఏమంత్రిసత్కీర్తి హిమసేతుపర్యంత
మవనిమండలము ముత్యాలశాల
ఏమంత్రిమొగసాల యేప్రొద్దు చూచిన
సంగీతసాహిత్యసరసగోష్ఠి
ఏమంత్రియిలవేలు పిందురేఖామౌళి
చాడేశ్వరీమహాశంభుశక్తి
ఏమంత్రిసౌందర్య మిందీవరాక్షుల
వాలారుఁజూపుల వలపుముద్దు

గీ. అతఁడు హరిదాసవంశాబ్ధి కర్థిదవుఁడు
అర్థిదారిద్ర్యగాఢతమోర్కుఁ డతఁడు
దానధర్మపరోపకారానుకూలి
భాస్కరుని రామలింగన్న భాస్కరుండు.

సీ. శ్రీదేవదేవుండు నిజభక్తరక్షాప
రాయణుం డాదినారాయణుండు
సీతాత జగదేకదాత రామనమంత్రి
భాస్కరాన్వయుఁ డైన భాస్కరుండు
నీతండ్రి వితరణఖ్యాతిఁ గలియుగ
కర్ణుండు రామలింగప్రధాని
నీతల్లి పతిహితసతి నరుంధతీ
దేవితోఁ బ్రతివచ్చు తిరుమలాంబ

గీ. తనర వెలసితి వత్యంతవినయవిభవ
గురుతరైశ్వర్య మహనీయగుణగణాఢ్య!
భవ్యభరతుండ! వినుకొండ పాలకుండ!
భాస్కరుని రామలింగయ్య భాస్కరుండ!.

సీ. కడఁగి మేఘుం డేక కాలంబున నెకాని
కామరొప్ప నే వేళఁ గురియఁగలఁడె
కల్పభూరుహ మొక్క కాలంబున నెకాని
గరిమ నే వేళలఁ గాయఁగలదె
కమలారి తా నొక్క కాలంబున నెకాని
యే వేళ నమృతంబు నీయగలఁడె
కామధేనువు నేక కాలంబున నెకాని
పెంపొంద నే వేళఁ బిదుకఁబడునె

గీ. పలుచనై పోక యాకులపాటులేక
పట్టిపోవక చిల్లరవంకలేక

యనుదినం బర్థుల కొసంగు ధీర! భువిని
ఘననుగుణసాంద్ర! రామలింగయ్యచంద్ర!

గోపరాజు రామప్రధానుఁడు.

శ్లో. శ్రీమాన్ గణపతి ర్భూపో గజపత్యన్వయోద్భవః,
అస్మిన్ భూమండలే తస్య బహవ స్సంతి మంత్రిణః.
గోపరాజాన్వయోఽమాత్యో రామాఖ్యో గణకాగ్రణీః,
గణకానాం హితార్థాయ సద్యశ స్థాపనాయచ.
తిష్ఠత శ్శశిమార్తాండౌ యావత్తావ...
గోత్రశాస్త్రాంబరేందూనాం సంఖ్యాబ్దే శాలివాహనే,
రక్తాక్ష్యబ్దే భాద్రదర్శే అర్కగ్రహణకాలికే,
తేన రాజ్ఞా గ్రహీ ద్దానం కృష్ణవేణ్ణాతటే తథా.
ధర్మ మేత త్కృతా యేన చాక్షిప్తంచ దురాత్మనా,
షష్టివర్ష సహస్రాణి జాయతే ఖరయోనిషు.

ప్రాచీన లేఖనములం దీశ్లోకము లగపడుచున్నవి. శా.౧౦౬౭ మున గజపత్యన్వయుఁడగు గణపతి కలఁడో యని విచారింప వలసియున్నది. లేక, పై శ్లోకములందు 'గణపత్యన్వయోద్భవః' అని యగునో! ఈ రామప్రధానుఁడు కమసాలులపరమ యియుండు కరణికవృత్తులను నియోగిబ్రాహ్మణుల కిప్పించెనట! కృష్ణవేణ్ణానదీతీరమున భూదానప్రతిగ్రహ మొనర్చి సజాతీయులభరించెనట! దానికి వైదికు లెవరో యాక్షేపింపఁగా నియోగులెవ్వరో బదులుచెప్పిరి—

ఆక్షేపము.

చ. అగణితశబ్దశాస్త్రచయు లైనమహాత్ములు పండితోత్తముల్
భువనతలంబునం దధికపూజ్యులు వార లటుండఁ గూటికై
నవనవకల్పనావిధిచణత్వము తోఁప నబద్ధమాడు నీ
కవులిలఁ దానపాత్రులయి గౌరవమందుట చూవెచిత్రముల్!

ఉ. మానఘనుండు బ్రహ్మకులమండనమూర్తి పరోపకారి దు
ర్దానదురన్నముల్ గొనఁడు తప్పఁడు స్వామిహితోపకారముల్
దీనులఁ బ్రోచు బాంధవవిధేయుఁడు డస్సియు వేఁడఁ బోఁడు తా
నూనినవేశ్యతోఁ డుత నియోగికి నిచ్చినదాన మల్పమే?

ఉ. వ్రాయుట చిత్రమా వికృతవైదికమా నిజదారరక్షణో
పాయముకై నియోగి యిలఁ బార్థివసేవ యొనర్చినంత నే
పాయునె వంశశీలములు పాయక యెప్పుడు చిత్రగుప్తులుఙ్
వ్రాయరె యెల్లలోకములవారలుఁ జేసినపుణ్యపాపముల్.

చ. కవి కమలాసనుండు త్రిజగత్పతి యైనపినాకపాణియుం
గవియె తలంపఁగాఁ గవులు కారె పరాశరబాదరాయణుల్
కవికృతపుస్తకగ్రహణగర్వితు లల్పులె పూజ లందఁ గా
గవు లట! దానపాత్రు లఁట! కారఁట! యిట్టివిపో విచిత్రముల్.

ఆతనిప్రశస్తి.

సీ. తనకీర్తి యాచంద్రతారార్కముగ మంత్రి
కులులకుఁ గరణికముల నొసంగె
నతిథిసంతర్పణ మనుదినంబు నొనర్చి
ఖ్యాతిగా హరిహరప్రీతిఁ జేసె
వర్ణాశ్రమాచారనిర్ణయంబుల నెల్ల
వేదోక్తరీతిగా వెలయఁజేసె

ఘనవిప్రవందిమాగధకవీంద్రుల నెల్ల
నగ్రహారము లిచ్చి యాదరించె
గీ. నతఁడు శ్రీగోపరాజాన్వయాబ్ధిచంద్రుఁ
డనఁగ విలసిల్లెఁ దనసాటిఘనులుపొగడ
మంత్రిదేవేంద్రుఁ డనఁగ స్వతంత్రలీల
మంత్రికులహేళి రామయామాత్యమౌళి.
సీ. వీఁడెపో! దుష్టారి వీరమంత్రి కఠోర
భూధరంబులకు దంభోళిధార
వీఁడెపో కవిరాజగాఢదారిద్ర్యాంధ
కారంబు లడఁగించుకమలహితుఁడు
వీఁడెపో బహునీతివిద్యానిరూఢిచే
సురగురుఁ గెల్చినశుభకరుండు
వీడెపో చతురబ్ధివేష్టితావనిఁ గల్గు
బహుమంత్రికులసార్వభౌమమూర్తి
గీ. ఈతఁడేసర్వదేవతాప్రీతికరుఁడు
ఈతఁడే గోపరాట్కులశీతభానుఁ
డని కవీంద్రులు పొగడంగ నతిశయిల్లె
మంత్రి జంభారిరామయామాత్యశౌరి.

కరణము మల్లన.

క. గంటము ఖడ్గముతోడుత
నంటినఁ బగ దీర్పవలయు నవసర మైనన్
గంటము శస్త్రముకొఱకా
కంటకరిపుహృదయ భల్ల! కరణముమల్లా.

క. పంచింపఁ జనదు మంత్రికి
పంచించినఁ గీర్తి గలదె వసుమతిలోనన్
పెంచవిసినఖంగను నా
కంచవిసిన నను గాక కరణముమల్లా!

క. కరణము గ్రామాభరణము
కరణము తమపంక వారి కాభరణంబౌ
కరణము నృపునుపకరణము
కరణము కులవార్ధిచంద్ర కరణముమల్లా!!.

బండారు కేతమంత్రి.

ఉ. ఆలములోన నోడమికి నన్యవధూటులదిక్కు వోమికిన్
మేలిమి కైనబొంకమికి మెచ్చినచో వృథ గామికిన్ మహీ
పాలనకీర్తిలోలుఁ డగుబండరుకేతననీతిసాటికిన్
జాలక నడ్డుపట్టెద మనంబున రాముని నిల్పి వేడుకన్.

సీదయయాచమంత్రి.

ఉ. మీఁదవెలుంగు పూర్ణశశిమేనికళంకముకప్పఁ గ్రిందటల్
రోఁచుచున్న శేషఫణిరోచులకప్పు సుధాపయోధిలో
నీఁదేడుకృష్ణుకప్పుఁ బరమేశ్వరుకంఠముకప్పుఁ గప్పి మా
సీదయయాచకీర్తి విలసిల్లెను దిక్కులఁ బిక్కటిల్లుచున్.

కోటసింగరాజు.

ఈతఁడు విద్యానగరప్రభువును శ్రీకృష్ణదేవరాయల తం
డ్రియు నగువీరనరసింహరాయలకాలమున నున్నవాఁడు. రాజ

శేఖరచరిత్రమును రచియించిన మల్లయకవితండ్రి మాదయ మైరావణచరిత్రమున వెంజెర్లగోపమంత్రి తన్నిట్లు ప్రశంసించి నట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

సీ. మెప్పించినాఁడవు మెఱవడిఁ గర్ణాట
నరనాయకుని వీరనారసింహు
ఘటియించినాఁడవు తస్కరకవిరాజిఁ
గోటసింగయ మంత్రి కొల్వులోన
గాంచినాఁడవు కనత్కాంచనాభరణంబు
లేపార నందాపురీశు చేత
అందినాఁడవు సత్తమాశ్వద్వయంబును
గిమిడిభూమండలరమణు చేత
గీ. నతిమతిస్ఫూర్తిఁ గ్రోడించినాఁడ వఖిల
కావ్యలక్షణలక్ష్యసాగరము నెఱయ
నిన్నుఁ బేర్వేర వర్ణింపనింక నేల
ప్రోడవన్నింట సర్వయమాదసుకవి!

కోటసింగరాజు నిరతాన్నదాత.

సీ. పాయసాన్నప్రౌఢిపరిపాకమే చాలు
పిండివంటలరుచుల్ మెండు మేలు
ఆజ్యప్రవాహంబు రాజ్యమేమని చెప్పఁ
బచ్చని పెసరొల్పుఁ బప్పు తెప్ప
మెత్తనై స్వచ్ఛమై మెదవెడురాజాన్న
మెన్నఁ గైకొంటి మోయన్న! నిన్న
బహువిధశాకప్రపంచంబు తుదిముట్ట
నూరుఁగాయలరుచు లారవులుట్ట

గీ. అనుచునీపంక్తి భుజియింతు రనుదినంబు
భూసురశ్రేష్ఠు లెలమి నుప్పొంగి పొంగి
మహితచారిత్ర కొండయామాత్యపుత్ర
కుటిలదుర్మంత్రిమదభంగ! కోటసింగ!

సీ. రావూరుపురిఢిల్లిరాజ్యంబులందుండి
సింధుబర్బరమధ్యసీమనుండి
పాంచాలమాళవపాండ్యభూములనుండి
కుటకకల్యాచలగయలనుండి
ఘోట్టాణకొంకణఘూర్జరోర్వులనుండి
మళయాళకేరళమహులనుండి
భోజకర్ణాటకాంభోజభూములనుండి
సాల్వాంధ్రముఖ్యదేశములనుండి

గీ. చాలనేతెంచు సద్ద్విజసంఘములకు
నన్నదానంబు గావించుచున్నదొరవు
భవ్యచారిత్ర! కొండయప్రభుసుపుత్త్ర!
కుటిలదుర్మంత్రిమదభంగ! కోటసింగ!.

క. నరజన్మంబునఁ బుట్టిన
గరణీకమె యుత్తమంబు కరణంబైనన్
పురుషార్థపరుఁడు గావలె
శర సత్త్రినఫలము కోటసింగనవర్యా!

చ. గడుసరి లోభియర్థ మది కన్నపుదొంగలబందిపోటులన్
బుడమిని వారకాంతలకు భూపతికిం జనుఁ గోటసింగ! నీ
పడసినయర్థ మార్తులకు బాంధవకోటికి యాచకాళికిన్
గుడికిని సత్త్రశాలకును గూపతటాకవన ప్రతిష్ఠకున్.

గీ. కోటసింగరాజు మాటవాసియె కాని
గంగమాంబవలన ఘనత కెక్కె—

గంగమాంబ జగతి గయ్యాళి యైనను
సింగరా జిఁకేమి సేయఁగలఁడు.

నిట్టల హరిహరప్ప.

క. నిజమా రాజ్యసుఖంబులు
నిజమా తరుణీవిలాసనిరుపమలీలల్
నిజమా సంపచ్చయములు
నిజమా యీజీవనంబు నిట్టలహరియా!

క. ధీరోదారగుణంబులు
కారణజన్మునకు వేఱె కలుపఁగవలెనా
ధారుణిలోఁ డెంకాయకు
నీరెవ్వరు పోసి రయ్య నిట్టలహరియా!

క. నిట్టలహరియుండయి యిలఁ
బుట్టెను సురధేనుకల్పభూరుహములు దా
మట్టులు గాకుండినచో
నెట్టుల నిడు నర్థికోటి కీప్సితఫలముల్.

క. దాతలదాతవు గదరా
భూతలమున నెట్టిసుకృతముంజేసిరొకో
ఖ్యాతిగలనిన్నుఁ గనుటకు
నేతలిదండ్రులు గడంగి నిట్టలహరియా!

కొట్టరువు - ఎఱ్ఱమంత్రి.

ఉ. వీనులు సంతసిల్లు నిను విన్నఁ గనుంగవనిండువారు నీ
మానితమూర్తిఁ గన్న; నిను మంత్రిశిఖామణి వన్న నాలుక

దేవియు లొల్లుఁ; దీవొసఁగు దివ్యవిభూషణచందనాదులన్
మేనను నాశికేంద్రియము మెచ్చుర కొట్టరువెజ్జుధీనిధీ!

గుండమంత్రి.

క. నెట్టన గజపతిదేవుని
పట్టణమునఁ గల్గువీరభటసామంతుల్
చుట్టములు దాతవే బళి!
గట్టిగ గుండన్నకరుణగల్గినకతనన్.

సింగనమంత్రి మాచఁడు.

సీ. కులమును రూపును గుణమును గల్గిన
యింతి యిల్లాలుగా నేలవలయు
వీర్యంబు హితమును వెరవును గల్గిన
పురుషుని బంటుగాఁ బ్రోవవలయు
స్త్రీ పెంపు వాటింప నోపక కలిమిమై
నిలయేలురాజును గొలువవలయు
అఖిలంబు నెఱిఁగి దయాళుఁడై పెంపొందు
మూర్తి సద్గురుఁ డంచు మ్రొక్కవలయు
గీ. కాన నిన్నిగుణంబులు గల్గెనేని
ఆలియొడఁ బుత్త్రునందు భూపాలువలన
గురునిపట్టున సౌఖ్యంబు గూడుటరుదె
మనుజమందార! సింగనమంత్రిమాచ!
సీ. న్యాయంబుదప్పనినరపతి నరపతి
నరపతిపాలించునాడు నాడు

నా డెఱింగినవారపోఁడిమి పోఁడిమి
పోఁడిమి సొబగైనబుధులు బుధులు
బుధులు సంభావించుపురుషుండు పురుషుండు
పురుషోత్తమునిమీఁదిబుద్ధి బుద్ధి
బుద్ధిమంతున కైనపుణ్యంబు పుణ్యంబు
పుణ్యలక్షణ యైనపొలఁతి పొలఁతి
గీ. పొలఁతి యట్టిద కలవానికలిమి కలిమి
కలిమి చల మఱి తెలిసినతెలివి తెలివి
భానునిభతేజ! లక్ష్మాంబాతనూజ!
మనుజమందార! సింగనమంత్రిమాచ!.

సీ. అర్థులయెడలఁ బ్రత్యర్థులయెడలను
వెఱ పెఱుంగనివాఁడె వీరవరుఁడు
సతులసన్నిధి మహీపతులసన్నిధియందుఁ
దత్తఱింపనివాఁడె ధైర్యపరుఁడు
ధన మగ్గలంబైనఁ జన నగ్గలంబైన
గర్వ మెగ్గనివాఁడె కార్యపరుఁడు
శివుమీఁద నైనఁ గేశవుమీఁద నైనను
దలఁపు నిల్పినవాఁడె తత్త్వఘనుఁడు
గీ. కాన నిట్టివివేకంబు గలిగి మెలఁగు
పురుషు లిహపరసౌఖ్యముల్ పొందువారు
భానునిభతేజ! లక్ష్మాంబాతనూజ!
మనుజమందార! సింగనమంత్రిమాచ!.

సీ. ఈలోకపుసుఖంబు నాలోకపుసుఖంబు
సతిచేత సుతుచేతఁ జాలఁ బడసి
మేనిరోగంబును లోనిరోగంబును
వెజ్జుచే వేల్పుచే నుజ్జగించి

సురతర్పణంబు భూసురతర్పణంబును
భక్తిచే శక్తిచేఁ బరఁగఁజేసి
అతిసుకృతంబును నభిమతార్థంబును
నీతిధైర్యంబుల నెఱయఁజేసి

గీ. తొల్లిచన్న మహాత్ములత్రోవ దెలిసి
తప్పకుండ మెలఁగువారు తత్త్వఘనులు
భానునిభతేజ! లక్ష్మాంబాతనూజ!
మనుజమందార! సింగనమంత్రిమాచ!.

సీ తల్లిదండ్రులఁ బ్రోచుతనయుండు తనయుండు
తగురాజుచేపడ్డధరణి ధరణి
అభిమానవతి యైన యంగన యంగన
యక్కఱకొదవిన యర్థ మర్థ
పరకాంతఁగోరని పురుషుండు పురుషుండు
వేఁడనియాతనివిద్య విద్య
సంగరాంగణమునఁ జచ్చుట చచ్చుట
మనసించి సల్పెడువ్రతము వ్రతము

గీ ఎదురు తన్నెఱిఁగినయట్టి యెఱుక యెఱుక
ప్రజలు మెచ్చఁగఁ జెప్పెడిపాటి పాటి
పగయె లేకుండ బ్రదికినబ్రదుకు బ్రదుకు
మనుజమందార! సింగనమంత్రిమాచ!.

సీ. ఎరవుశృంగారంబు నరవుసంభోగంబుఁ
జేయుటయొల్లను పిస్సగాదె
విప్పనిపువ్వును నొప్పనికాంతను
ననుభవించుట యొల్ల నధమవృత్తి
తన్నెఱుంగక యున్న తన్నింపులేకున్నఁ
గాఁపురం బుండుట కష్టతరము

తరమె యుంగనిరాజు పరమానిద్రైపంబుఁ
గొల్చుటయొల్లను గూళతనము

గీ. గాన నెప్పుడుఁ జతురుఁడై ఘనత మెఱసి
ప్రజలు మెచ్చంగ సుఖలీల బ్రదుకవలదె
భానునిభతేజ! లక్కమాంబాతనూజ!
మనుజమందార! సింగనమంత్రిమాచ!.

సీ. ఉద్యోగహీనుఁడై యుండెడుమనుజునిఁ
బ్రోవంగఁ జాలఁ డేదేవుఁడైన
ధరఁగృతఘ్నుండైననరునివర్తన చూచి
క్రక్కదే పుచ్చినకుక్కయైన
అత్యంతధనలోభి యగువాని యొడరోసి
నవసి వర్తిలవె ప్రాణంబులైన
అఖిలజగద్ద్రోహి యగువాని కలుగరే
కృప చాలఁ గల్గినతపసులైన

గీ గాన నుద్యోగియై కృతఘ్నతనుఁ బాసి
వెలయు లోభంబు విడిచి జీవులకు నెగ్గు
సేయకుండెడువాఁడు విశిష్టుఁ డండ్రు
మనుజమందార! సింగనమంత్రిమాచ!.

సీ. సంపఘ్నునిఁ జేయఁజనదు కృతఘ్నుని
సైన్యాధిపతిఁ జేయఁజనదు భీతు
కపటాత్ము నాత్మీయుఁగా జేయ వలవదు
సన్మంత్ర మెఱిఁగింపఁజనదు సభల
కార్యంబు లూహింపఁ గా దవివేకితోఁ
గాదు వంచకుఁ గార్యకర్తఁ జేయ
పాపాత్ముఁ బరమిత్రు భక్తివిహీనుని
వలవదు పరిచరవర్తిఁ జేయ

గీ. అనృతభాషణముచేత దుర్వ్యసనిచేత
లోభమతిచేత నత్యంతలోభిచేత
వినినకార్యంబు నెఱవదు విశ్వసింప
మనుజమందార! సింగనమంత్రిమాచ!.

సీ. కులమున నధికుఁడై గుణవంతుఁ డయ్యెనా
యాకారహీనుఁడై యలరుచుండు
నాకారలక్షణం బంతయుఁ గల్గెనా
యోగ్యత లన్నియు నొప్పకుండు
యోగ్యత లన్నియు నొప్పుచు నుండెనా
గర్వాంధకారంబు గప్పి యుండు
గర్వాంధకారంబు గప్పక యుండెనా
యనుకూలసతి లేక యలయుచుండు

గీ కొత్తు గలిగిన సంతతికొఱకు వగచు
పుత్త్రి సంతతి మొదలుగాఁ బొందె నిన్ను
భానునిభతేజ! లక్కమాంబాతనూజ!
మనుజమందార! సింగనమంత్రిమాచ!.

సాహిణి మారన.

ముప్పదియిద్దఱుమంత్రుల సీసమాలిక యీసాహిణిమారుని నియోగిని జేసినది. ఈతఁడు బ్రాహ్మణుఁడుగాఁ దోఁచఁడు.

క. అప్పా ఓడునతఁడు ఘనుఁడా
అప్పా డొసఁగి మాఱలఁ గాంచునాతఁడు రాజా
చెప్పఁగవలె సాహిణిమా
రప్పను దానమున ఘనుఁడు రాజు నటంచున్.

క. మాటాడరాదు సభలన్
మాటాడినఁ దప్పరాదు మగసింగమునన్
మాటే మానము గాదా
సాటువగలవారికెల్ల సాహిణిమారా!

క. ఇంతులమనముల నరిసా
మంతులమనములను బుద్ధిమంతులమదిలోఁ
జింతింపని బ్రదు కేటికి
సంతతసత్కీర్తిహార! సాహిణిమారా!

శ్లో. అజాగళస్థస్తన ముష్ట్రిపృష్ఠం
నాసాంతరే కేశ మథాండయుగ్మమ్,
వృథా స్సృజం త్సాహిణిమారభూపం
ప్రజాం నలేభే భువి పద్మయోనిః.

పెమ్మయ సింగరాజు.

"పెమ్మయసింగధీమణీ" యనుమకుటముతో నొక శతకమే రచింపఁబడె నేమో! ప్రయోగరత్నాకరమున "జక్కన చెప్పిన పెమ్మయధీమణిశతకము" అని యుదాహరింపఁబడెను. కాన నీసింగరాజు, ప్రౌఢదేవరాయలనాఁటివాఁ డగును. కొన్ని పద్యములు.—

చ. మిరియములేని కూరయును మెచ్చు నెఱుంగనివారియీవియున్
గరగరగానిభోజనము కన్నులపండువుగాని రూపమున్
మురిపములేనియౌవనము మోహములేనిలతాంగికూటమిన్
సరసుల కింపుగావు సుగుణాకర! పెమ్మయసింగధీమణీ!.

పోర్చికీసువారు (బుడతకీచులు) మన దేశమునకు రాకపూర్వ మిక్కడ మిర్యపుఁగాయలు లేవు కారమునకు మిరియములే యుపయోగించెడివారు. ఆ దేశమునుండి పోర్చికీసువారే తొలుత వీనిని మన దేశమునకుఁ దెచ్చిరి. కావుననే నేఁటికిని గొందఱు వైదికకృత్యములందుఁ గారమునకుఁ మిర్యములనే యుపయోగింతురు. మిరియములకు బదులుగా నేర్పడినవిగాన వీనిని మనవారు మిర్యపుఁగాయ లనిరి.

ఉ. మచ్చికలేనిచోట ననుమానము వచ్చినచోట మెండుగాఁ
గుచ్చితులున్నచోట గుణకోవిదు లుండనిచోట విద్యకుఁ
మెచ్చనిచోట రాజాకరుణించనిచోట వివేకులుండిరె
వచ్చుట మోసమండ్రు సుగుణాకర! పెమ్మయసింగధీమణీ!

ఉ. వాసనలేనిపువ్వు బుధవర్గములేనిపురంబు నిత్యవి
శ్వాసము లేనిభార్య గుణవంతుఁడుగానికుమారుఁడుఁ సద
భ్యాసములేనివిద్య పరిహాసప్రసంగములేని వాక్యముఁ
గ్రాసములేనికొల్వు కొఱగానివి పెమ్మయసింగధీమణీ!.

ఉ. ఆడిక కోడఁ డేని యుచితానుచితంబు లెఱుంగఁ డేని ము
న్నాడినమాట తాఁ దిరుగనాడక యుండఁడ యేని ప్రల్లదం
బాడెన యేని సిగ్గువినయంబునయంబును వీడె నేని వాఁ
డేటి నియోగి యయ్యెడు మహీస్థలిఁ బెమ్మయసింగధీమణీ.

ఉ. మాడలమీఁద నాస గలమానిసి కెక్కుడుకీర్తి కీర్తిపై
వేడుక గల్గునాతనికి విత్తముమీఁద మఱెక్కు డాస యీ
రేడుజగంబులందు వెల హెచ్చినకీర్తిధనంబు గాంచి స
త్ప్రౌఢయశంబుఁ జేకొనియెఁ బమ్మయసింగఁడు దానకర్ణుఁడై.

ఉ. పెట్టక కీర్తిరాదు వలపింపక యింతికి నింపు లేదు తాఁ
దిట్టక వారులేరు కడు ధీరత వైరుల సంగరంబులోఁ

గొట్టక వాడలేదు కొడు కొక్కఁడు పుట్టక ముక్తి రాదయా
పట్టపురాజుకైన నిది పద్ధతి పెమ్మయసింగధీమణీ!

నందూరిగుండమంత్రి.

కేయూరబాహుచరిత్రకృతిపతి యీతఁడు.

మ. ధరణిం దానగురుండ వీ వని కవీంద్రశ్రేణి వర్ణింపఁగా
విరుదుల్ నిండినగుండయేంద్రునకు గంభీర ప్రభావోన్నతిం
దొరకుం గా కతిలుబ్ధులైన గణకస్తోమంబుకుం గల్గినన్
గిరికిం బెట్టినచందమౌ నితరులన్ గీర్తింపఁగా నేటికిన్.

తిమ్మరుసు.

ఈతఁడు కృష్ణరాయలయొద్ద ముఖ్యమంత్రి. రాయలకుఁ బితృసముఁడు. కృష్ణరాయ లీతని 'నప్పాజీ' యనిపిల్చువాఁడు. ఒకప్పు డీతని యెడ భట్టుమూర్తికవి కడుఁగుపితుఁడై యీక్రింద నుదాహరింపఁబడు నుత్పలమాలికాదులను జెప్పెనట.

ఉ. లొట్టయి దేటిమాట పెనులోభులతో మొగమోట మేల తాఁ
గుట్టకయున్న వృశ్చికముఁ గుమ్మరపుర్వని యందురే కదా
పట్టపురాజుపట్టి సరిపల్లెసరాసరియీయకున్న నేఁ
దిట్టకమాన నామతము తీవ్రమహోగ్రభయంకరంబుగాఁ
దిట్టితినా మహోగ్రహమతిన్ మరకగ్రహజర్జరీభటా
పట్టపుదట్టఫాలఫణిభర్త్రబహూకృతపజ్జటస్ఫుటా
ఘట్టనదట్టణాలకవిఘట్టనిరర్గళరాజభృత్యకీ
చట్టచటాస్ఫుటీనయనజర్జరకీలలు రాలఁగావలెన్

జొట్టుజక్కంబున నంబొగడఁ జూచితినా రజతాద్రిధిత్యకా
పట్టణమధ్యరంగగతభవ్యవధూవదనానుషంగసం
హట్టిశిరస్స్నగాంగఝురహల్లకజాలసుధాతరంగముల్
చుట్టుకొనన్వలెన్ భువనపోద్యముగా పయదంబుగా మతిన్
దిట్టితినా సభాభవనధీంకృతభీమనృసింహరాడ్ధ్వజా
తాట్టమహాట్టహాసచతురాస్యసముద్భ్రకుటీతటీనటీ
కోట్టణరోషజాలహ్రాతకుంఠితకంఠగభీరనాదసం
ఘట్టవిజృంభమాణగతి గావలె, దీవనపద్య మిచ్చి చే
పట్టితినా మణీకనకభాజనభూషణభాసురాంబరా
రట్టతురంగగంధగజరాజదమూల్యఘనాతపత్రభూ
పట్టణభర్మహర్మ్యభలపత్త్రికచిరాయురనామయంబునై
గట్టిగఁ దోడుతో వెలయఁగావలె నెక్కవలీవిఁ జూడుఁ డీ
యట్టిలు మందెమేలముల నందఱునుం బలెఁ జాల్కఁజూచి యే
పట్టున నైనఁ గేరడము పల్కకుఁడీ పయివెచ్చనందులన్
గొట్టుదు దుష్కవిద్విరదకోటులఁ బంచముఖోద్భటాకృతిన్
బెట్టుదు దండముల్ సుకవిబృందము కే నతిభక్తి సారెకున్
గట్టితి ముల్లె లేఁబదియుఁ గాఁగలనూటపదాఱు లెయ్యెడన్
రట్టడిభట్టుమూర్తికవిరాయనిమార్గ మెఱుంగఁ జెప్పితిన్.

గీ. ముందు నిప్పుడు నీకమీఁద మోద మలరఁ
బద్యదండంబు చేఁబూని పార్థివులను
జంపుచున్నాఁడు చంప్రను జంపఁగలఁడు
పరుషవాక్యత సమవర్తి భట్టుమూర్తి.

శా. గుత్తిం బుల్లెలు కట్టి చంద్రగిరిలోఁ గూడెత్తి పెన్గొండలో
హత్తిన్ సత్త్రమునందు వేఁడి బలుదుర్గాధీశుతాంబూలపుం
దిత్తుల్ లోసి పదస్థులైనఘనులన్ దీవింప— —

అనునంతవఱకుఁ జెప్పనప్పటికిఁ దిమ్మరుసు దుష్కీర్తికి భయపడి పచ్చలహారము మెడనుండి తీసి భట్టుమూర్తికి సమర్పింపఁగా నాతఁడు ప్రహృష్టుఁడై పూరించెను.

దీవించెదన్.

మత్తారాతిమయాతి నాగసుసుతున్ మంత్రీశ్వరున్ దిమ్మరున్.

క. అయ్యా యనిపించుకొంటివి
నెయ్యంబునఁ గృష్ణరాయనృపపుంగవుచే
నయ్యా! నీసరి యేరీ?
తియ్యనివిలుకాఁడవయ్యా! తిమ్మరుసయ్యా!

గురువై మహారాజ్యప్రదాతయుతయై తన్ను సర్వవిధముల సంరక్షించిన తిమ్మరుసుమంత్రిని శ్రీకృష్ణరాయలు కడకాలమున విద్వేషించెను. ఆయన రెండుగ్రుడ్లను దోడించెను. తనయశశ్చంద్రునకి ట్లపయశఃకళంకమును గూర్చుకొనెను.

చేమకూర అప్పరాజు.

సీ. దాతతో నర్థులతారతమ్యముఁ జెప్పి
యిప్పింప నేర్చుఁ దా నీయనేర్చు
నవరసాలంకారనయకవిత్వప్రౌఢిఁ
దెలియ నేర్చును నన్యుఁ దెలుపనేర్చు
భట్టువాగ్ఘట్టసంఘట్టకవిత్వంబు
చదువఁగా విననేర్చుఁ జదువనేర్చు
మానవోత్తము లైనమహీతలాధీశుల
మెప్పింప నేర్చుఁ దా మెచ్చనేర్చు

గీ. చాత కవి భట్టురాజును దానయనుచు
మహిమ నుతి కెక్కె ధారుణీమండలమున
వీరరిపుదంతిమస్తకకంఠీరవుండు
విష్య శ్రీచేమకూరప్పరాజుమంత్రి !

క. అనుదినము నెడ ద్రాక్షఁగ
నానరఁగ సురభూజ మీయ దొకకాసైనన్
దినదినము సుకవిజనులకు
ననయము శ్రీచేమకూరయప్పనయిచ్చున్.

విట్టలవెజ్జ మంత్రి.

క. తనపేరు తల్లిపేరును
తను గాంచినతండ్రిపేరు దైవముపేరున్
తనయున్నయూరుపేరును
వినుకలిగా బ్రతుకవలయు విట్టలవెజ్జా.

ఉ. శ్రీగలవేళ నాశ్రితుల శిష్టజనంబుల భూసురాళి న
భ్యాగతులన్ కవీశ్వరుల బాంధవులన్ దగ నాదరించి మే
ల్త్యాగము సేయుసద్ధన ధర్మవిధిజ్ఞులఁ జెందుకీర్తి బ
ల్రాగను యుక్తిమంత్రులను రాదు గదా యిలవెజ్జధీమణీ!

గుంటుపల్లి ముత్తరాజు.

ఉ. అద్దిర! మీరముత్తఁ డభియాతిహరుండు కఠోరశాత్రవో
ద్యద్దళనప్రచండకరుఁ డాజిభయంకరుఁ డబ్బ! వానితో
వద్దు విరోధ మెంత బలవంతులకైనను నిన్నుఁ బంపఁడే
గద్దరివైరిరాచతలకాయలు నాలుగు గోలకొండకున్.

మ. అని నీవైరులమంత్రు లిట్లనిన నిన్నార్యుల్ కవుల్ పండితుల్
ఘనదానంబున మేఘునిన్ శిభిఘనుం గంధీశ్వరుం కర్ణునిం —

జనులెల్లన్ వినుతింప గెల్చె నని విశ్వాసంబుగాఁ బల్కి తా
మును నీచేయుతపంబు గుంటుపలి శ్రీముత్తప్రధానాగ్రణీ!.

క. పదివేలమాడ లిచ్చిన, నిదిగొమ్మని యగ్రహార మిచ్చినఁ గానీ
తుద ప్రియము చెప్పకుండిన, ముదుగుసుమీ గుంటుపల్లి ముత్తయమంత్రీ!

మ. అనఘప్రాభవ! గుంటుపల్లిసచివేంద్రా! ముత్తియామాత్య! నీ
ఘనహస్తాబ్జనవీనవాసన మదంగవ్యాప్త మైనప్పుడే
కనుఁగొంటిన్ జతురంతయానపదముల్ గైకొంటి మేల్వస్తువుల్
గనకస్నానము లబ్బె మాకు సెలవా కర్ణాటకక్షోణికిన్.

ఉ. వార్తల శత్రురాజుల నవశ్యము గెల్చె నటన్న మేటిస
ద్వార్తలు బ్రహ్మచారులు వివాహము సేయుదు రన్నవార్తలుం
నూర్ధ్వగ షడ్రసాన్నములు భూసురకోటి కొసంగువార్తలుం
గీర్తివిభూష గుంటుపలిఖేలన! వీరయమంత్రిముత్త! నీ
వార్తలె కాని యెన్న నిఁక వార్తలు లేవు ధరాతలంబునన్.

ఉ. సంతత మారగించు నెడ సజ్జనకోటులఁ బూజసేయు శ్రీ
మంతుఁడు గుంటుపల్లికులమంత్రిశిఖామణి ముత్తమంత్రి నాఁ
బంతియె బంతిగాక కడుపందగులాముల బంతులెల్ల నూ
ల్బంతులు దుక్కిటెడ్లమెడబంతులు విప్రవినోదిగారడీ
బంతులు దొంగవాండ్రములుబంతులు సుమ్ము ధరాతలంబునన్.

సీ. దుమ్ముధూళిగఁ జేసి తూర్పారఁ బట్టఁడే
కోపాగ్నిచే బొమ్మలాపురంబు
నుగ్గునూచంబుగా నూర్పిడి సేయఁడే
ధాటి మీఱఁగ నెల్లుపాటి కోట
కండతుండెములుగాఁ జెండి చక్కాడఁడే
దండిబోయలపేట జొండికోట

కుటిలవైరులఁ ద్రుంచి కొల్లఁ బట్టింపఁడే
శ్రీలు మీఱఁగ బోర లోలకోట
పాదుపాదత్రఘనరాజ్య పదనిరూఢి
జెంపె శ్రీగుంటుపలికులశేఖరుం డ
టంచు నీవైరిమంత్రు లిట్లంద్రు భువిని
మంత్రికులహేళి ముత్తయామాత్యమౌళి.

గుంటుపల్లి నరసింగమంత్రి.

క. యాచకసంరక్షణకై
భూచక్రమునన్ జనింపఁ బొమ్మని నిన్నా
వాచస్పతి పంపెనటే
నాచక్కని గుంటుపల్లి నరసింగన్నా!.

గీ. గురుయశశ్శాలి యగునట్టి గుంటుపల్లి
మంత్రినరసింగరాయసన్మందిరమున
నొక్కనాఁటివ్యయంబగుఁ దక్కినట్టి
దేశపాండ్యాలయొకయేఁటిప్రాశనంబు.

మ. వరగంభీరతసింధురాజు కళలన్ వారాశిపుత్త్రుండు సుం
దరభావంబున మన్మథుండు కరుణన్ దార్క్ష్యధ్వజుం డార్యస
ద్గురువిప్రావనదానకర్ణుఁ డఖిలక్షోణీస్థలిన్ మంత్రిశే
ఖరుఁ డీశ్రీకరగుంటుపల్లినరసింగామాత్యుఁ డెన్నందగున్.

నంది సింగన.

పారిజాతాపహరణమురచించిన నందితిమ్మనకు ముక్కు పొడుగుగా నుండుటచే ముక్కుతిమ్మన్న యనియుఁ బేరుకల్గెన

పారిజాతాపహరణము కృతినందినప్పుడుకృష్ణరాయ లీకవికిరత్న కుండలముల నొసఁగెను. ఒకనాఁ డీకవి కుండలములధరించి తన యింటియరుఁగుపైఁ గూర్చుండియుండఁగాభట్టుకవిత్రోవ నరుగుచు నీకందపద్యముఁ జెప్పెను—

క. మాకొలఁది జానపదులకె
సీకవనపుఠీవి యబ్బునే కూపనట
ద్భేకములకు? గగనధునీ
శీకరములచెమ్మ నందిసింగయతిమ్మా.

ఆనందించి తిమ్మకవిచేత నేమియు లేకపోవుటచేఁగర్ణమున నున్న కుండల మొకటి తీసి యాతని కొసఁగెనట ! తర్వాత రాయలయాస్థానమునకు నొంటికుండలముతోఁదిమ్మకవియు భట్టుకవియు వచ్చిరట! ప్రస్తావవశమున నీవృత్తాంతము రాజువిని 'గగన'యనుచోట'నాక'యనిమార్చి పద్యముమిసమిసలార్చెనట.

క. మాకొలఁదిజానపదులకె
నీకవనపుఠీవి: యబ్బునే కూపనట
ద్భేకములకు నాకధునీ
శీకరములచెమ్మ! నందిసింగయతిమ్మా!.

తిమ్మకవియు భట్టుమూర్తికవియు రెండుకుండలములను రాజునకు సమర్పించిరట? రాయలు వారిసరసతకు మెచ్చి హెచ్చు బహుమతు లిచ్చెనట!

కటికి కామన్నమంత్రి.

క. తననుడిపడి గలదినములు
కని మ్మనపలె నరుఁడు కటికికామనవలెనే

తనువులు ధనములు రాజుల
చనవులు నెన్నాళ్ళు నమ్మ సాళువతిమ్మా!.

కోటిపల్లి శరభరాజు.

గీ. నీతిదానహీనుని నియోగి నెవ్వరు
కరణ మనరు వానికరణ మనరు
జాణ కోటిపల్లి శరభన్న నందఱు
కరణ మనిరి వానికరణ మనిరి.

వేములవాడ భీమకవి.

ఈతఁడు పండ్రెండవశతాబ్ద్యారంభమున నున్నవాఁడందురు. 'వేములవాడభీమకవి' యనుపేరు కొన్నిపద్యముల యతిస్థానస్థాపితమై కలదు. ఆతఁడు నీతఁడును వేఱో! ఒకరో! ఈతఁ డాంధ్రకర్ణాటభాషలలో గొప్పకవి.

సీ. గడియలోపలఁ దాడి కడఁగి ముత్తునియగాఁ
దిట్టిన మేధావిభట్టుకంటె
రెండుగడెల బ్రహ్మదండిముండ్లన్నియు
డుల్లఁ దిట్టినకవిమల్లుకంటె
మూఁడుగడెలకుఁ దా మొనసి యత్తినగండి
పగులఁ దిట్టినకవిభానుకంటె
అఱజాములోపలఁ జెఱువునీళ్ళింకంగఁ
దిట్టినబడబాగ్నిభట్టుకంటె
గీ. ఉగ్రకోపి నేను నొప్పుదు శపియింపఁ
బ్రస్తుతింపశక్తి గలదు నాకు

పట్టిమానఁ జిగురు పుట్టింప గిట్టింప
బిరుదు వేములాడ భీమకవిని.

ఈతఁడు శైవుఁడు. పాల్కురికిసోమనాథుఁ డాంధ్రమున రచియించినబసవపురాణము నీతఁడు కన్నడించెను. "సోమగురు వాక్యములు సొన్పి భీమసుకవి, గరిమబసవపురాణంబు కన్నడించె"— తెలుఁగున నృసింహాపురాణమును రచియించె నట! కవిజనాశ్రయముకూడ నీతనిదే యందురు. ఈతనినివాసము దాక్షారామముగాక నైజాంరాష్ట్రమందలివేములవాడ గ్రామ మని కొందఱందురు. అది చింత్యము. నృసింహాపురాణమందలి దని యీపద్యము లక్షణగ్రంథములం దుదాహరింపఁబడెను.

క. ఈక్షితికి నచ్చి ముందుగ
దాక్షారామమున వాడతనుఁజూచి నృత్యం
బీక్షించి యంతకంటెను
దక్షిణమున నేర్చి రంభతిగ వేర్వఁగన్.

నృసింహాపురాణమున—

క. కొంజిగురునకుం గఠినత
పంజకుఁ బాల్ పిచ్చుగుంటువానికిఁ బరువుల్
నంజుడుకుఁ గప్పుఁ దావియు
లంజెకు మే లెందు లేదురా విటరాయా?

కోమట్ల నీతఁడు తిట్టెను.

చ. గొనకొని మర్త్యలోకమునఁ గోమటి పుట్టఁగఁ బుట్టెఁ బోన బొం
కును గపటంబు లాలనయుఁ గుచ్చితబుద్ధియు రిత్తభక్తియుల్
ననువరిమాటలుల్ బరధనంబును గ్రక్కున మెక్కుఁ జూచుటల్
కొనుట్లలు నమ్ముటల్ మిగులఁ గొంటుఁదనంబును మూర్ఖవాదమున్.

ఉ. కోమటికొక్కఁ డిచ్చి పది గొన్నను దోసము లేద; యింటికిన్
సేమ మెఱుంగ కిచ్చితినఁ జెందద పాపము; వాని నెప్పుడే
నేమఱుపాటున న్మఱియు నేమియొనర్చిన లేద దోస మా
భీముని లింగ మాన! కవిభీమునిపల్కులు నమ్మి యుండుఁడీ!

ఉ. వేములవాడభీమ! భళిరే! కవిశేఖరసార్వభౌమ! నీ
వేమని యానతిచ్చితివి యిమ్ములఁ గోమటిపక్షపాతివై
కోమటికొక్కఁ డిచ్చి పదిగొన్నను దోసము లేదటంటివా
కోమటికొక్కఁ డీక పదిగొన్నను ధర్మము ధర్మపద్ధతిన్.

భీమకవి యొకప్పుడు గుడిమెట్టయనుగ్రామమున కరిగెనట! సాగి పోతురా జనురా జాతనిగుఱ్ఱము నక్కడిఁ దనసాహిణమునఁ గట్టిపెట్టించి యాతఁడు వేఁడినను విడిపింపఁడయ్యెనట! దానిపైఁ గోపించి భీమకవి చెప్పిన పద్యము—

చ. హయ మది సీత పోతవసుధాధిపుఁ డారయ రావణుండు, ని
శ్చయముగ నేను రాఘవుఁడ, సహ్యజ వారిధి మారుఁ డంజనా
ప్రియతనయుండు లచ్చన విభీషణుఁ డాగుడిమెట్టు లంక నా
జయమును బోతరక్కసునిచావును నేఁడవనాఁడు చూడుఁడీ!

సాహిణిమారుఁ డనుదండనాథుఁడు చాళుక్యచొక్కభూపతి నెదిరించెనట! భీమకవి యామారుని శపించి చొక్కభూపతికే జయము చేకూర్చెనట—

ఉ. చక్కఁదనంబుదీవి యగుసాహిణిమారుఁడు మారుకైవడిన్
బొక్కిపడంగలండు చలమున్ బలమున్ గలయాచళుక్యపుం
జొక్కనృపాలుఁ డుగ్రుఁడయి చూడ్కులమంటలు రాలఁ జూచినన్
మిక్కిలి రాజశేఖరునిమీఁదికి వచ్చిన రిత్తవోవునే.

చాళుక్యచోళభూపాలుఁ డొకప్పుడు భీమకవిమాహాత్మ్యమును బ్రత్యక్షముగా నెఱుఁగఁగోరి "స్వామీ! మీరాడినదియాట పాడినదిపాట యగునందుర. వినోదార్థము కొంతొంటి ప్రదర్శింప వేఁడెదను" అనఁగా భీమకవి నీయభీష్ట మేమనియడిగి తెలిసికొని యప్పటి మల్లెసాలనున్న స్తంభము చివుళ్లతో జొంపములతో వృక్ష మగునట్లు క్రిందిపద్యము చెప్పెను.

శా. ఆనీతాభ్రపదానశృంఖలికరాభ్యాలంబిత స్తంభమా!
నేనే వేములవాడభీమకవి నేనిన్ జిత్రకూటంబులో
భూనవ్యాపృతపల్లవోపలతికాపుష్పపగుచ్ఛంబులన్
నానాపుష్పఫలప్రదాయివగుమా నాకల్పవృక్షాకృతిన్.

అట్లే యా స్తంభము పుష్పఫలభరితమగువృక్ష మయ్యెనట! మరల దానినీక్రిందిపద్యముఁ జెప్పి తొంటిరీతికిఁ దెచ్చెనట!

ఉ. శంభువరప్రసాది కవిజాలవరేణ్యుఁడనైన నావచో
గుంభన మాలకించి యనుకూలత నొంది తనూనభావనన్
గుంభినిఁ జొక్కనామనృపకుంజరుపందిటిమల్లెసాలకున్
స్తంభమురీతి నీతనువు దాలిచి యెప్పటియట్ల యుండుమా!

భీమకవి తెలుంగాధీశునిఁ (కళింగాధీశుఁడని కొన్నిప్రతులు,) గస్తూరి యాచించుచుఁ జెప్పిన పద్యము—

మ. ఘనుఁడన్ వేములవాడవంశజుఁడ దాక్షారామభీమేశనం
దనుఁడన్ దివ్యవిషామృతప్రకటనానాకావ్యధుర్యుండ భీ
మన నా పేరు వినంగఁ జెప్పితిఁ దెలుం(గతిం)గాధీశ! కస్తూరికా
ఘనసారాదిసుగంధవస్తువులు వేగం దెచ్చి లాలింపురా?

చోడగంగుపైఁ జెప్పిన పద్యములు—

చ. అనిమొనఁ జోడగంగఁడు మురారి బకారి నరుండు మాద్రిజుం
డన ఘనచక్రతోమరశరాసనకుంతము లల్లఁ బూని త్రే

యను వడి డాయ నేయఁ బొడువన్ గళమస్తకవత్సమర్మముల్
తునియవె నుగ్గుగావె యెదఁదూఱవె నాటవె వైరివీరులన్.

ఉ. భోజుఁడు వంకు ధర్మజుఁడు బొంకు శచీపతి రంకు కల్పభూ
రాజు కళంకు దైవతభరాజము డొంకు పయోధి యింకు నం
భోజభవుండు వంకు ఫణిభూషణదేవుఁడు సంకు పద్మినీ
రాజహితుండు క్రుంకు సరి రారు గుణంబుల నీకు ధారుణిన్.

భీమకవి మైలమభీమునిమీఁదఁ జెప్పిన పద్యములు——

చ. గరళపుముద్ద లోహ మనగాఢమహాశనికోట్లు సమ్మెటల్
హరునయనాగ్ని కొలిమి యురగాధిపుకోఱలు పట్టుకార్లు ది
క్కరటికటంబు డాయ లయకాలుఁడు కమ్మరి వైరివీరసం
హరణగుణాభిరాముఁ డగుమైలమభీముని ఖడ్గసృష్టికిన్.

ఉ. ఏఱువభీమ! నీపగతు ఱెక్కనికొండలు చంచలాత్ములై
దూఱనియట్టిఘోరవనదుర్గములన్ వనితావియోగులై
పాఱనితోవలుం దిననిపండ్లును నాఁకటఁ గూర లుప్పుగా
నేఱనికట్టెలుం గలవె యీలవణాంబుధివేష్టితావనిన్?.

కళింగగంగు నాస్థానమునకు భీమకవి యరుగఁగా నాతఁడనాదరమున నిది సమయముకాదు పొమ్మనెనట! దానిపై భీముఁడు కోపించి శాప మిట్లొసఁగెను——

ఉ. వేములవాడభీమకవి వేగమె చూచి కళింగగంగు దా
సామము మాని కోపమున సందడిదీఱిన రమ్ము పొమ్మనెన్
మోమును జూడ దోస మిఁక ముప్పదిరెండుదినంబులావలన్
జామున కర్ధమం దతనిసంపద శత్రులపాలు గావుతన్.

శాపము ఫలించెను. రాజకళింగగంగు గర్భదరిద్రుఁడై పరుల కెఱుకపడకుండఁ బ్రచ్ఛన్నవేషముదాల్చి తిరిపమెత్తుచుఁ

బొట్టగడవుకొనుచుండెను. భీమకవి యొకనాఁడు రాత్రి పల్లకి నెక్కి దివటీలతో నెక్కడకో పోవుచుండఁగా నాతఁడు త్రోవ నేఁగుచుఁ జీకటిలో నొకగోతఁ గూలి 'అయ్యో! కాలిదివటీలైన లేదయ్యెఁగదా' యనుకొని చింతిలెనట! అది భీమకవి విని నీ వెవ్వండవని యడుగ 'భీమకవిగారిచే జోగిచేయఁబడినవాఁడ' ననెనట! భీమకవి 'రాజకళింగగంగవా' యనఁగా నాతఁడు 'కేల్మోడ్చి రక్షింపుఁ' డనెనట! అంతట—

ఉ. వేయుగజంబు లుండఁ బదివేలు తురంగము లుండ నాజిలో
రాయల గెల్చి సజ్జనగరంబునఁ బట్టముగట్టుకో వడిన్
రాయకళింగగంగు గవిరాజభయంకరమూర్తిఁ జూడఁగాఁ
బోయెను మీనమాసమునఁ బున్నమపోయినషష్ఠినాఁటికిన్.

అని యాశీర్వదించి తిరిగి లబ్ధరాజ్యునిఁ జేసెనట!

ఉ. రామునమోఘబాణమును రాజశిఖామణికంటిమంటయున్
భీముగదావిజృంభణము పేంద్రునివజ్రము చక్రిచక్రమున్
దామరచూలివ్రాఁతయును దారకవిద్విషుఘోరశక్తియున్
(వే)లేములవాడభీమకవివీరుని తిట్టును రిత్తవోవునే!

కవిసార్వభౌముఁడు శ్రీనాథుఁడు.

క్రీ॥ 1580 ప్రాంతమున జనియించి 1450 తర్వాతవఱకు జీవించి పూర్ణపురుషాయుషజీవియై యనేక సుకవిరాజసమ్మానములఁ గాంచి యాంధ్రకవిమండలియం దనన్యసామాన్యమైన సుప్రతిష్ఠనంది మహాభోగముల ననుభవించుటయ కాక తుదకుఁ గష్టములఁగూడఁ జవిచూచిబృహస్పతికి సయితముగుండియలు

దిగ్గురచనసట్లు స్వర్గమునకరిగిన యీయుద్దండపండితకవిని దెల్గు దేశమున మాతృభాషాభిమానులలో నెఱుంగనివా రుండరు. ఈమహాకవిచే శృంగారనైషధాదులగు ప్రబంధములే కాక యింక ననేకము లగుచాటుపద్యములునురచియింపఁబడినవి. అందు రసోత్తరము లిం దుదాహరింపఁబడును.

శ్రీనాథుఁడు కర్ణాటాంధ్రరాజ్యాధీశ్వరుఁడగు సంబుపరాయని తెలుంగురాయలయొద్ద కరిగి యాతని నాశీర్వదించినది.

శా. ఘాటీఘోటకరత్నఘట్టనమిళద్ధాత్రీక్షిప్తకళ్యాణఘుం
టాటంకారవిలుంఠలుంఠితమహోన్నత్తాహితక్షోణిభృ
త్కోటీరాంకితకుంభినీఘరసముత్కోటాటవీఝాటక
కర్ణాటాంధ్రక్షిప! సాంపరాయనితెలుంగా! నీవు బ్రహ్మాయువౌ.

ఆనృపాలునిఁ గస్తూరి యాచించుచుఁ జెప్పిన పద్యము—

శా. అక్షయ్యంబుగ సాంపరాయని తెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
భిక్షాదానముసేయరా సుకవిరాడ్బృందారకశ్రేణికిన్
దాక్షారామచళుక్యభీమవరగంధర్వాప్సరోభామినీ
వక్షోజద్వయకుంభికుంభములపై వాసించుఁ దద్వాసనల్.

వెల్గోటిరాజును పండితకవియునగు సర్వజ్ఞసింగభూపాలు నాస్థానమునకుఁ బోయి యానృపాలుని కొలువుకూటమునకు ముందుఁ బూజింపఁబడుచుండెడు శారదావిగ్రహమును గాంచి యాతఁడు చెప్పినపద్యము—

సీ. దీనారటంకాలఁ దీర్థమాడించితి
దక్షిణాధీశుముత్యాలశాల
పలుకుఁబోఁడైతాంధ్రభాషామహాకావ్య
నైషధగ్రంథసందర్భమునకు

పగులఁగొట్టించి యుద్భటవివాదప్రౌఢి
గౌడడిండిమభట్టుకంచుఢక్క
చంద్రభూషక్రియాశక్తి రాయలయొద్దఁ
పాదుకొల్పితి సార్వభౌమబిరుద

గీ. మెటులు మెప్పించెదో నన్ను నింకమీఁద
రావుసింగమహీపాలు ధీవిశాలు
నిండుకొలువున నెలకొనియుండి నీవు
సరససద్గుణనికురంబ! శారదాంబ!.

సింగభూపాలుపైఁ జెప్పినది—

క. సర్వజ్ఞనామధేయము
శర్వునకే రావుసింగజనపాలునకే
యుర్వింజెల్లును దక్కొరు
సర్వజ్ఞం డనుట కుక్క సామజమనుటే.

ఆయాస్థానమున నొకభట్టుకవి యిచ్చిన సమస్య—
"కుక్కవో నక్కవో ఫణివో క్రోతివో పిల్లివో బూతపిల్లివో"
కవి సార్వభౌముని పూరణము—

ఉ. తక్కిన రావుసింగవసుధావరుఁ డర్థుల కర్థ మిచ్చుచో
దిక్కులలేనికర్ణుని దధీచిని ఖేచరు వేల్పుమ్రానుఁ బెం
పెక్కినకామధేనువు శిబీంద్రుని నెన్నెదు భట్టు! దిట్టవై
కుక్కవో! నక్కవో! ఫణివో! క్రోఁతివో! పిల్లివో! బూతపిల్లివో!.

శ్రీనాథుఁడు రెడ్లయాస్థానకవి. రెడ్లకు వెల్గోటివారికి వైరము. ఈతఁడు తిరిగి రెడ్లయాస్థానమునకుఁ బోఁగాఁ దమ శత్రువగు సింగమనేని నట్లు పొగడినందుకు వారు కుపితులై యిచ్చకాలమారివని చుల్కనచేసి పల్కిరట! నేనాపద్య మున నాతనిగూఢముగా వెక్కిరించితినేగాని పొగడలేదని

శ్రీనాథుఁడిట్లా పద్యమునకన్వయము చెప్పెనట? "సర్వజ్ఞ నామధేయము శర్వునకే. రావు సింగజనపాలున కేయుర్విం జెల్లును? (శివునిఁగాక) తక్కొరు సర్వజ్ఞుండనుట కుక్కసామజమనుటే.

వేఱొకప్పుడు వెల్గోటి మాదయలింగమనేఁడు రెడ్లకతారిని గైకొనఁగా నాకతారిని దిరిగి రెడ్లకడకుఁ జేర్చుటకై శ్రీనాథుఁ డాతనికడ కరిగి పొగడిన పొగడ్త—

సీ. జగనొబ్బగండాంక సంగ్రామనిశ్శంక
జగతీశ రాయవేశ్యాభుజంగ
అఖిలకోటలగొంగ యరిరాయమదభంగ
మే లందు ధరణీశమీనజాల
మూరురాయరగండ మత్తేయరాజులమిండ
యభివృద్ధి మీరు చౌహత్తమల్ల
ఘనగాయగోవాళ కామినీపాంచాల
బ్రహ్మాయ శశివంశపరశురామ
గీ. దండిబిరుదులసురతాణిగుండెదిగుల
బళిరయల్లయవేమని పగరమిండ
రమణమించినమేదినీరావుబిరుద
సంగరాటోప! మాదయలింగభూప!

కర్ణాటరాజ్యమున కరిగినప్పు డారాజు మీవాసస్థల మెట్టిదనఁగాఁ జెప్పినది—

సీ. పరరాజ్య పరదుర్గ పరవైభవశ్రీలఁ
గొనకొనివిడనాడు కొండవీడు
పరిపంథిరాజన్యబలములబంధించు
కొమరు మించినబోడు కొండవీడు
ముగురు రాజులకును మోహంబు పుట్టించు
గుఱుతైన యురిత్రాడు కొండవీడు

చటులవిక్రమకళాసాహసం బొనరించు
కుటిలాత్ములకు గాదు కొండవీడు
గీ. జవనఘోటకసామంతసరసవీర
భటనటానేకహాటకప్రకటగంధ
సింధురారవమోహనశ్రీలఁ దనరు
కూర్మి నమరావతికి జోడు కొండవీడు.

అక్కడ రాజసమ్మానమునకుఁ గాలయాపనము కొంత సంభవింపఁగా నా దేశపు విధము తనకు సరిపడక కర్ణాటరాజ్యలక్ష్మిం బ్రార్థించుచుఁ జెప్పినపద్యము—

శా. కుల్లాయుంచితిఁ గోఁకసుట్టితి మహాకూర్పాసముం దొడ్గితిన్
వెల్లుల్లిం దిలపిష్టమున్ మెసవితిన్ విశ్వస్త వడ్డింపఁగా
సల్లా నంబలి ద్రావితిన్ రుచులు దోసంబంచుఁ బోనాడితిం
దల్లీ! కన్నడరాజ్యలక్ష్మి! దయలేదా నేను శ్రీనాథుఁడన్.

తొలుత నీతఁడు కొండవీటిరెడ్లయాస్థానకవి. ఆరాజ్య మంతరించినతర్వాత రాజమహేంద్రవరమున రాజ్యమేలు నల్లయవేమ వీరభద్రారెడ్లయొద్దఁ జేరెను. వేమునివర్ణించినవర్ణనము—

సీ. రాజనందనరాజరాజాత్మజులుసాటి
తలఁప నల్లయవేమధరణిపతికి
రాజనందనరాజరాజాత్మజులుసాటి
తలఁప నల్లయవేమధరణిపతికి
రాజనందనరాజరాజాత్మజులు సాటి
తలఁప నల్లయవేమధరణిపతికి
రాజనందనరాజరాజాత్మజులు సాటి
తలఁప నల్లయవేమధరణిపతికి
గీ. భావభవభోగసత్కళాభావములను
భావభవభోగసత్కళాభావములను

భాసక్షపభోగ సత్కళాభావములను
భాసక్షసభోగ సత్కళాభావములను.

ఉ. వీరరసాతిరేక రణవిశ్రుత వేమనరేంద్ర! నీయశం
బారక్షమానతారకరహారవిలాసము నీభుజామహం
బా రక్షమానతారకరహారవిలాసము నీపరాక్రమం
బా రక్షమానతారకరహారవిలాసము చిత్రమారయన్.

వేమువీరభద్రారెడ్లుప్రతివర్షమును సింహాచలపునృసింహస్వామికి దిరునాళ్లు జరిపించుచుండెడివారు శ్రీనాథుఁడును వారితోనచ్చటికరిగెడివాఁడు. ఆపర్వతముమీఁదికి యాత్రార్థము వచ్చునానాస్త్రీలను జూచి యాతఁడు వర్ణించిన వర్ణనము—

సీ. హారిసేలములకప్పు లణఁగించునునుగొప్పు
విడఁ బువ్వుఁదండ తావీడఁ బాఱ
కోటిచందురుఁడాలు గోటమీటఁగఁజాలు
మొగముఁగుంకుముచుక్క సొగసుగుల్క
అలజక్కవలజిక్కు లణఁగఁద్రొక్కఁగ నిక్కు
పాలిండ్లపై నాఁచుపైఁట జాఱ
ఇసుకదిన్నెలమెట్టు పసిఁడిచెంపలఁగొట్టు
పిఱుఁదుపై మొలనూలు బెళుకుదేర
గీ. చిగురుఁగెమ్మోవిఁబగడంపుజిగియు మెఱయ
మాట లాడఁగఁ గనుదోయి తేట లమరఁ
జెమట లూరంగ సింహాద్రి చేరవచ్చె
భోగగుణధామ యాంధ్రనియోగిభామ.

సీ. విడినకొప్పున జాజివిరు లొప్పుగా రాలఁ
జిట్టికుంకుముచుక్కబొట్టు చెదర
చక్కఁగాఁ బటువారుసంచెడుకుచ్చెళ్లు
చెలఁగుమెట్టెయలపైఁ జిందులాడ

కొదమగుబ్బలఁ బైఁటకొంగు సయ్యాన జాఱ
ముక్కునత్తొకవింతముత్తు గుల్క
మొలగంట లిమ్ముగమ్రోఁతతో రంజిల్లఁ
గనకంపుటందియల్ ఘల్లు రనఁగఁ
బాసఁగఁ గప్రంపువీడెముల్ పొందుపఱిచి
యనుఁగుజేడెలతో ముచ్చటాడికొనుచు
నలరుసింహాద్రిపై కెక్కి హర్షమునను
వచ్చెఁ గలకంఠి వేపారిమచ్చెకంటి.

శా. రాపాడంగలగుబ్బచన్నుఁగవతో రాకేందుబింబంబుపైఁ
దూపేయంగలముగ్ధనెమ్మొగముతోఁ దోరంపుమైచాయతోఁ
జూపుల్ మగ్గుల బాలసంఘములతో సొంపారులేనవ్వుతో
వేపార్యంగన వచ్చెఁ గాసెబిగితో వేణీకచ్ఛాయతోన్.

సీ. పలుతెఱంగులరంగు పద్మరాగలవీణె
చకచకత్ప్రభల సాక్షాత్కరింప
సొంపుతోరపుచెక్కడంపుముంగరచాయ
పగడంపుమోవిపైఁ బరిఢవిల్ల
విరిసి యోసరిలి క్రిక్కిఱిసినచనుదోయి
బిగువున నెఱజైక పిక్కటిల్ల
ఒసపరియొయ్యారిముసుఁగులో నెఱివేణి
కొమరాలిమూపున గునిసియాడ

గీ. విరుఁతావియు నెమ్మేనివెనుకకచ్చ
పెళపెళక్కనుచిఱువోడల్ బెళుకునడుము
వలుదపిఱుఁదులు కలికిచూపులబెడంగు
లొలయఁ గన్గొంటి వేపారికలువకంటి.

క. రంభాస్తంభము లూరువు
లంభోరుహనిభము లడుగు లతనుశరంబుల్

జంభాసురారిమదగజ
కుంభము లీనంబివారి కోడలికుచముల్.

క. అద్దిర! కులుకులు బెలుకులు
నిద్దంపుమెఱుంగుఁదొడలనీటులు గంటే
దిద్దుకొనియేలవచ్చును
ముద్దియ యానంబిపడుచు ముచ్చట దీఱన్?

సీ. జాలుపొందగఁ విభూతిబొట్టు నెన్నొసలిపైఁ
దళుకొత్తుచెమట కుత్తలపడంగ
సొగసుగాఁ బూదండజోఁపినకీల్గొప్పు
జాఱఁగా నొకచేత సరుదుకొనుచు
బిగిచన్నుఁగవమీఁద బిరుసుఁబయ్యెదచెంగు
దిగజాఱి శివసూత్రమగపడంగ
ముక్కున హురుమంజిముత్యాలముంగర
కమ్మవాతెఱమీఁద గంతులిడఁగ

గీ. కాను జవ్వాడ మట్టియల్ గదిసి మ్రోయఁ
గమ్మవిలుకాని జాళువాబొమ్మయనఁగ
మెల్ల మెల్లన సింహాద్రిమీఁది కేఁగెఁ
గన్నెపూఁబోఁడి యగసాలివన్నెలాఁడి.

అక్కడఁ దంబురా చేతఁబూని గానముసేయుచు వచ్చు సాతానివెలఁదిపైఁ జెప్పినది.—

సీ. మీఁగాళ్ల జీరాడుమేలైనకుచ్చెళ్ల
తీరున మడిచీర తీర్చి కట్టి
బిగువుగుబ్బలమీఁద నిగనిగ ల్దళుకొత్తు
నోరపయ్యెదకొంగు జాఱవైచి
వలపుల కొకవింత గలుగఁగా గొప్పుతో
కురులు సన్నగ దువ్వి కొప్పువెట్టి

నెలవంక నామంబు సలలితంబుగ నుంచి
తిరుచూర్ణ మామీఁదఁ దీర్పచేసి
గీ. ఓరమాపుల విటులఁ దా నూరడించి
గిల్కుమెట్టెలరరవల్ గుల్కరింపఁ
జికిలిచేసినతామ్రంపుఁజెంబు పూని
వీథి నేతెంచె సాతానివేశ్యలాఁడి.

అట దుకాణమునఁ దమలపాకులు కొనఁబోయి చెప్పినది.—

చ. తొలకరిమించుఁదీవగతి తోఁప దుకాణముమీఁద నున్నయ
య్యలికులవేణితోఁ దములపాకులబేరము లాడఁబోయి నే
వలచుటకేమి శంకరునియంతిమహాత్ముఁడు లింగమూర్తియై
కులికెడుదానిగబ్బిచనుగుబ్బలసందున నాట్య మాడఁగన్?.

ఉ. అంగడివీథిఁ బల్లవుల కాసగ మామిడిపండు లమ్ముచున్
జంగమువారిచిన్నది పిసాళితనంబునఁ జూచెఁబో నిశా
తాంగజబాణకైరవసితాంబుజమత్తచకోరబాలసా
రంగతటిన్నికాయముల రంతులు సేసెడు వాఁడిచూపులన్.

సీ. బాలేందురేఖసంపద మించి విల్లసిల్లు
నొసటితళుక్కులనీటు నూఱు సేయ
భ్రమరికాహారినీలచమరవాలములఁ బోల్
వేణీభరముచాయ వేయుసేయ
దర్పణద్విజరాజధాళధళ్యప్రభ
లపనబింబస్ఫూర్తి లక్షసేయ
కోకహాటకశైలకుంభికుంభారాతి
కుచకుంభయుగళంబు కోటిసేయ

గీ. జఘనసీమకు విలువ లెంచంగ వశమె
దీనిసౌందర్యమహిమంబు దేవుఁడెఱుఁగు
నహహ! యొబ్బంగి సాటిసేయంగవచ్చు
భావజునికొల్వు జంగముభామచెల్వు.

మ. విమలాంభోరుహపత్త్రజైత్త్రములుగాఁ బెంపారు నేత్రమ్ములన్
సమసీయంబగుకజ్జలం బునిచి రేఖాసౌష్ఠవం బొప్ప నా
సముతోఁ జేసినసిందురంబు నుదుటం గాన్పింపఁ బయ్యొంటయున్
యమునాశైలకయు దాఁటి పూఁపచను లొయ్యారంబు నూపన్ దుకా
ణముపై బొందిలి దోస్తు నిచ్చె ముఖచంద్రస్ఫూర్తి శోభిల్లఁగన్.

నీలాటిరేవున స్నానమునకై యరిగి యచ్చటనున్న నానావనితలఁ జూచి చెప్పిన పద్యములు—

ఉ. సీసపుముక్కునత్తు నవసీసపుమంగళసూత్ర మమ్మినన్
గాసుమరానికమ్మ లరకాసును గానివి పచ్చపూసలున్
మాసినచీర గట్టి యవమాన మెసంగఁగ నేఁడు రాఁగ నా
కాసలనాటివారికనకాంగిని జూచితి నీళ్లరేవునన్.

క. ప్రాజాఁగీ వాఁకోఁడలు
తా జాఱఁగ బిందె జారి దబ్బునఁబడియెన్
మైజాఱుకొంగు దడిసిన
బాజారే తిరిగి చూచి పక్కున నవ్వెన్.

శా. కాచ్చెం బింతయు లేనిహంసనడతోఁ బొల్పొందు లేనవ్వుతోఁ
బచ్చల్లాపినకుల్కుముంగరలతో బాగైనకెమ్మోవితో
నచ్చంబైనముసుంగువెట్టి చెలితో నామాటలే యాడుచున్
వచ్చెంబో కుచకుంభముల్ గదలఁగా వామాక్షి తా నీళ్లకున్.

ఉ. శ్రీకరభూషణంబులును సిబ్బెపుగుబ్బలు ముద్దుఁజెక్కులున్
గోకిలవంటిపల్కులును గొల్చినఁ జేఱలఁ గేరుకన్నులున్
బ్రాకటదేహకాంతియును బంగరుబొమ్మకు హెచ్చు వచ్చు నీ
చాకలవారిజవ్వనికి సాటికిరా రిఁకఁ దొంటిజవ్వనుల్.

క. నీలాటిరేవులోపల
వేలిమితోఁ దీర్చినట్టు మెఱసి నిలుచుచున్

దాలిమిని వాలుఁజూపుల
బాలామణి గుట్టు బైటఁబడఁగాఁ జూచెన్.

కొండవీటి నున్నప్పు డెడనెడఁ బల్నాటిసీమకు శ్రీనాథుఁడు పోవుచుండెడివాఁడు. పల్నాటిసీమపై నీతనికిఁగల యనాదరము ననేకపద్యములఁ బట్టి తెలిసికొననగు. పల్నాటివారికిఁ గారెమపూఁడి కాశియఁట.

ఉ. వీరులు దివ్యలింగములు విష్ణువు చెన్నుఁడు కల్లిపోతురా
జారయఁ గాలభైరవుఁడు నంకమశక్తియు యన్నపూర్ణయున్
గేరెడుగంగధారమడుఁగే మణికర్ణిక గాఁ దెలుంగు నీ
కారెమపూఁడిపట్టణము కాశిగదా పలినాటివారికిన్.

పల్నాటిసీముపై నీతనికిఁ గలయనాదరము—

క. రసికుఁడు పోవఁడు పల్నా
డెసఁగంగా రంభయైన నేకులె వడుకున్
వసుధేశుఁడైన దున్నును
గుసుమాస్త్రుం డైన జొన్నకూడే కుడుచున్.

పల్నాటిసీములో నెంతోలోఁతు త్రవ్వినఁగాని నీళ్లూరవు. అక్కడి చేఁతాళ్లు కొండవీటిచేఁతాళ్లకుద్విగుణితములై యుండవలయును. అంతలోఁతు త్రవ్వినను గొన్నిచోట్ల నీరూరక రాతి చట్టు వచ్చును; కాన నీళ్లకై యెంతోసొమ్ము భంగపడవలసి వచ్చుచుండును. ఈవిషయమునఁ జెప్పినపద్యము—

ఉ. అంగడి యూరలేదు వరియన్నములేదు శుచిత్వమేమిలే
దంగన లింపులేరు ప్రియమైనవనంబులులేవు నీటికై
భంగపడంగఁ బొల్పడుకృపాపరు లెవ్వరులేరు దాత లె
న్నంగను సున్న గాన పలినాటికిఁ మాటికిఁ బోవ నేటికిన్?

పల్నాటిప్రాంతములందు గ్రామమున కెవ్వరేని పెద్దలు వచ్చిన గ్రామపురోహితునింట విడిదలసేయింతురు. శ్రీనాథుఁ డొకపురోహితు నింట విడిసి యచ్చటి రోఁత నిట్లు వర్ణించె. (ఆవైపులఁ బురోహితు లూరిలోని తమయాశ్రితులయిండ్లకనుదినమును విస్తళ్లుకుట్టియిచ్చుచుండవలెనఁట! దానికై నిల్వ చేసి యుంచుకొన్న విస్తరాకులు గలవు.)

ఉ. దోసెఁడుకొంపలోఁ బసులత్రొక్కిడి మంచము దూడరేణమున్
బాసినవంటకంబు పసిబాలురశౌచము విస్తరాకులున్
మాసినగుడ్డలున్ దలకుమాసినముండలు వంటకుండలున్
రోసెడుకట్టెలుం దలఁపరాదు పురోహితు లింటికృత్యముల్.

గీ. చిన్న చిన్నరాళ్లు చిల్లరదేవళ్లు
నాగులేటినీళ్లు నాఁపరాళ్లు
సజ్జజొన్నకూళ్లు సర్పంబులును దేళ్లు
పల్లెనాటిసీమ పల్లెటూళ్లు.

క. జొన్నకలి జొన్నయంబలి
జొన్నన్నము జొన్నపిసరు జొన్నలె తప్పన్
సన్నన్నము సున్నసుమీ
పన్నుగఁ బల్నాటిసీమప్రజ లందఱకున్.

త్రోవను మంచినీరు దొరకక చెప్పినది:—

క. సిరిగలవానికిఁ జెల్లును
దరుణులు పదియాఱువేలఁ దగఁ బెండ్లాడన్
దిరిపెమున కిద్దరాండ్రా
పరమేశా! గంగ విడుము పార్వతి చాలున్.

ఒకప్పుడు పల్నాటిలో నొకరింట నీతనికి జొన్నకూడును, జింతచిగురును బచ్చలియాకును గల్పి వండినయుడుకుఁగూరయు, వడ్డింపఁగాఁ జెప్పినపద్యము—

ఉ. ఫుల్లసరోజనేత్ర! యలపూతనచన్నులచేఁదు ద్రావి నాఁ
డల్ల దవాగ్ని మ్రింగితి నటంచును నిక్కెదవేల? తింత్రిణీ
పల్లవయుక్తమౌ నుడుకుబచ్చలిశాకము జొన్నకూటితో
మెల్లనయొక్క ముద్ద దిగ మ్రింగుము! నీపస గాననయ్యెడిన్.

గురిజాల సీమను గల పులిపాడనుగ్రామమునకు శ్రీనాథుఁడు పోఁగా నాతనియెడ నచ్చటి శేషయ్యయనుకరణమును హనుమయ్య యనుకాఁపును పుల్లయ్య యను రెడ్డియును ననాదరముచూపిరట! దానిపై నాతఁడు చెప్పినపద్యము—

గీ. ఊరు వ్యాఘ్రనగర మురగంబు కరణంబు
కాఁపు కపివరుండు కసవు రేఁడు
గుంపు గాఁగ నిచట గురిజాలసీమలో
నోగు లెల్లఁ గూడి రొక్కచోట!

నెమలిపురిపైఁ జెప్పినది—

క. నెమలిపురి యమపురముగా
యముఁ డాయెను బసివిరెడ్డి యంతకు మిగులన్
యమదూతలైరి కాఁపులు
క్రమ మెఱుఁగని దున్నలైరి కరణా లెల్లన్!

అడిగొప్పులపైఁ జెప్పినది—

క. గుడిమీఁదిక్రోఁతితోఁడను
గుడిలోపలినంబివారికోడలితోఁడన్
నడివీథిలంజెతోఁడను
నడిగొప్పులయూరుగాలి నడిగితి ననుమీ!

మసర? రాజ్యముపైఁ జెప్పిన పద్యములు—

ఉ. గోఁగడి మేఁకపచ్చడము కుంపటి నల్లులు కుక్కిమంచమున్
జెంగట వాయుతైలము లజీర్ణపుమందులు నుల్లిపాయలున్
ముంగిట నంటకట్టియలమోపులు దోమలు చీఱపోతులున్
రంగ! వివేకి కీమసరరాజ్యము కాఁపుర మెంతరోఁతరా!

ఉ. వంకరపాగలున్ నడుమువంగినకత్తులు మైలకోఁకలున్
సంకటిముద్దలుం జనుపశాకములుం బలుపచ్చడంబులుం
వెం కగునోరచూపులును జేఁకువదప్పినయేసబాసలున్
అంకుల బ్రహ్మ యీమసరరాజ్యము నెట్లు సృజించె?-నక్కటా!

ఉ. ఆదరణంబు సున్న వినయంబు హితంబును బొంకు సత్యమూ
లేదు దయారసం బది హుళిక్కి పసాపడు వేళ పఙ్క్తిలో
ఖేదపుఁబెట్టు దిట్టబలిభిక్షముఁ....................త
త్త్వాదులఁ బుట్టఁజేసినవిధాత ప్రజాపతి గాకయుండునే!

రేనాటినిగూర్చి—

క. గరళము మ్రింగితి నంచుం
బురహర! గర్వింపఁబోకు పో! పో! పో! నీ
బిరు దింకఁ గానవచ్చెడి
మెఱపెడిరేనాటిజొన్న మెదుకులు తినుమా!

పడమటిసీమ వ్యాపారులపైఁ జెప్పినపద్యము—

శా. దస్త్రాలున్ మసిబుఱ్ఱలుం గలములుం దారొక్కన్నచింతంబళుల్
పుస్తుల్ గారెడుదుస్తులుం జెమటకంపుం గొట్టుసర్కావులుం
అస్తవ్యస్తపుఁగన్నడంబును భయంబై తోఁచుగడ్డంబులున్
'వస్తా చూస్తిమి రోస్తిమిన్' బడమటన్ వ్యాపారులం గ్రూరులన్.

శబరకాంతలు:—

క. గిటగిటనగు నెన్నడుములు
పుటపుటనగుచన్నుఁగవలు పున్నమనెలతో
జిటపొటలాడెడుమొగములు
కటితటములకొమరు శబరకాంతలకమరున్.

సీ. వీనులకు విందులై తేనెసోన లెనయ
ముందురాగంబునను జగన్మోహనముగ
పాడె నొకజాలరిమిటారి యీడులేని
కాకలీనాదమున నోడగడపుపాట!

ఒకప్పుడు ధనలబ్ధి తనకు లేకపోఁగాఁ జెప్పినది:—

మ. కవితల్ సెప్పినఁ బాడ నేర్చిన వృథాకష్టంబె యీభోగపుం
జవరాండ్రే కద భాగ్యశాలినులు పుంస్త్వంబేల పోపోఁచకా
సవరంగా సొగసిచ్చి మేల్ యువతివేషం బిచ్చి పుట్టింతు వే
నెవరున్ మెచ్చి ధనంబు లిచ్చెదరుగాదే పాపపుందైవమా!

రాజమహేంద్రవరమున శాస్త్రపండితులతో వివాదపడిచెప్పినపద్యములలో నొకటి:—

మ. శ్రుతిశాస్త్రస్మృతు లభ్యసించుకొని విప్రుం డంత నానాధ్వర
వ్రతుఁడై పోయి కనున్ బురందరపురారామద్రుమానల్పక
ల్పతరుప్రాంతలతానుడుంగసుఖసుప్తప్రాప్తరంభాంగనా
ప్రతి...ంమరపాటనక్రముకళాపాండిత్యశౌండీర్యముల్.

ఒకనాఁ డొకవనిత తన్నుఁ గికురింపఁగాఁ జెప్పినది.—

ఉ. హాజలజాక్షి! హా కిసలయాధర! హా హరిమధ్య! హా శర
ద్రాజనిభాస్య! హా ప్రమదతంత్రకళానిధి! యెందుఁ బోయితే

రాజమహేంద్రవీథిఁ గవిరాజు ననుం గికురించి భర్గకం
ఠాజితకాలకూటఘుటికాంచిత మైనయమాసచేఁకటిన్?.

కడిదిపురమున కరిగి చెప్పినవి:—

క. మడివిటులు విధవలం జెలు
పదకవితలు మాలుబాసబాఁపనవారల్
చదువనిపండితవర్యులు
కదనాస్థిరవీరవరులు కడిదిపురమునన్.

ఉ. చీరయు ముక్కుముంగరయుఁ జెంపలగంధముఁ జుక్కబొట్టు మం
జీరఘుణంఘుణారవముఁ జేతులఁ గంకణనిక్వణంబు నో
య్యారపుజాలుకొప్పును గయ్యాళితనంబును గాని లోన శృం
గార మొకింతలే దనుట గంటిని యీపురివారకాంతలన్.

రాచవీటి కరిగినప్పుడు చెప్పికొన్నపద్యము:—

చ. పసగలముగ్ధమోవి బిగివట్రువగుబ్బలు మందహాసముఁ
నొసటవిభూతిరేఖయుఁ బునుంగునతావి మిటారిచూపులుఁ
రసికులు మేలు మేలు బళిరా యని మెచ్చఁగ రాచవీటిలోఁ
బసిఁడిసలాకవంటి యొకబల్జవధూటిని గంటి వేడుకన్.

దక్షిణదేశమున కరిగినప్పుడు చెప్పినవి:—

గీ. మేఁతఁ గరిపిల్ల పోరున మేఁకపిల్ల
పారుఁబోతుతనంబునఁ బందిపిల్ల
ఎల్లపనులను జెలుపంగఁబిల్లిపిల్ల
అందమునఁ గ్రోఁతిపిల్ల యీయఱవపిల్ల.

సీ. కూడు తలఁపఁ జోళ్లు కూర కారామళ్లు
చెవులంత వ్రేలాళ్లు చేలు మళ్లు

దు త్తేఁడే నాగళ్లు దున్నపోతులయేళ్లు
కలవు మాపటివేళగంజినీళ్లు
మాటమాటకు ముళ్లు మఱి దొంగదేవళ్లు
చేఁదైనపచ్చళ్లు చెఱకునీళ్లు
వంటపిడక్కలదాళ్లు వాడనూతులనీళ్లు
విన విరుద్ధపుఁ జేళ్లు వెడఁదనోళ్లు
సఖులచన్నులబైళ్లు చల్లనిమామిళ్లు
పరుషైనవావిళ్లు పచ్చపళ్లు

గీ. దళమయినయట్టికంబళ్లు తలలుబోళ్లు
పయిఁడికిని జూడఁ బయిఁడెత్తు ప్రత్తివిళ్లు
చలముకొని వెదకిన లేవు చల్లనీళ్లు
చూడవలసెను ద్రావిళ్లకీడు మేళ్లు.

సీ. తొలుత నే వడ్డింత్రు దోడ్డమిర్యపుఁజారు
చెవులలోఁ బొగవెళ్లి చిమ్మిరేఁగఁ
పలుతెఱంగులతోడఁ బచ్చళ్లుచవిగొన్న
బ్రహ్మరంధ్రిముదాఁకఁ బారు నావ
యవిసాకు వేఁచిన నార్నెల్లు పసిలేదు
పరిమళ మెంచినఁ బండ్లుసోగచు
వేపాకువెండించి వేసినపాళ్లను
గంచానఁగాంచినఁ గ్రక్కువచ్చు

గీ. నఱవవారింటివిం దెల్లనాగడంబు
చెప్పవత్తురు తమతీరు సిగ్గులేగ
* *
చూడవలసెనుద్రావిళ్లకీడు మేళ్లు.

శ్రీరంగక్షేత్రమున కరిగియచ్చట నొకబిత్తరిపైఁ జెప్పినది:-

సీ. ఒకచెంప కొఱగా నొనగూర్చి దిద్దిన
తుఱుమునుండి క్రొవ్విరులు రాల
రాతిరి విహరఁ గూరమిఁ జేసి ముడివడు
బడలిక నడుగులు తడఁబడంగ
వింతవారలఁ జూచి వెసనవ్వు నెడఁ గప్పు
గలదంతములకాంతి వెలికిఁ బాఱ
చిడిముడినడచుటఁ జెలఱేఁగి గుబ్బల
పైఁ దాఁకియొక్కింత పైఁట జాఱ
గీ. చెమటచేఁ దిరునామంబు చెమ్మగిల్ల
హాళి డాచేత విడియంబు గిలుకొల్పి
రంగపురిరాజవీథిఁ గానంగ నయ్యె
నాదుమదిఁ గోర్కులూర వైష్ణవవధూటి.

మారెళ్లసీమ కరిగినప్పుడు చెప్పినవానిలో నొకటి:—

సీ. నడివీథిలో రాళ్లు నాగులే దేవళ్లు
పరగటు సావిళ్లు పాడుగుళ్ళు
ఐదువన్నెలకూళ్ళు నంబటికావిళ్ళు
నూరూత జిల్లేళ్లు నూఁటినీళ్ళు
నడుముకు నిడదోళ్లు నడువీథి కల్ రోళ్లు
కరణాలవడిసెళ్లు కాఁపుముళ్లు
* * * * * *
* * * *
గీ. * * * నేరెళ్లవాగుసీళ్లు
సిరులఁ జెలువొందు మారెళ్ల సీమయందు.

రెడ్లప్రాచీనరాజధానియగు నద్దంకి కరిగినప్పుడు చెప్పినది.

సీ. తళ్కుతళ్కనుకాంతి బెళ్కుకెంపులముంగ
రందమై కెమ్మోవియందుఁ గుల్కు

ధగధగద్ధగలచేఁ దనరారుబంగారు
గొలుసులింగపుఁగాయ కొమరుమిగుల
నిగనిగన్నిగలచే నెగడుచెల్వపుగుబ్బ
దోయి యొండొంటితో రాయిడింప
రాజహంసవిలాసరాజితం బగుయాన
మందు మెట్టెలు రెండు సందడింప

గీ. సరసదృక్కుల విటులను గరఁగఁ జూచి
పొందికైనట్టిమోమున భూతిరేఖ
రాజకళ లొప్ప నద్దంకిరాజవీథిఁ
పొలిచె నొకకొమ్మ గాజులముద్దుగుమ్మ

ఉ. గండమదప్పె నాంధ్రకవిగానికి నిన్నటిరేయిఁబుష్పకో
దండునిగారవింపకయ తద్దయు నిల్చితిఁగానియయ్యయో!
బందరువారిపాపికిని పైటిపసారమె యట్టె! మైమయిం
బుండయియొల్లవంకఁ జెడిపోవుదుగా! యటువోయియుండినన్.

మఱికొన్నిపద్యములు—

ఉ. వాలుగుకన్నుదోయి బిగిపట్టువగుబ్బలు కాఱుచీఁకటిం
జాలహసించుకొప్పుజిగి సారసమున్నగుమోము గల్గు నా
బాలికఁ గూలి కమ్ముకొన బట్టలునేసెడుసాని కిచ్చె హా
సాలెత గాదురా కుసుమసాయకుపట్టపుదంతి! యింతియే!

ఉ. కుమ్మరవారిబాలిక చకోరవిలోచన ముద్దుగుమ్మ యా
వమ్ముదరిన్ రసామలినవస్త్రము చుంగులుజాఱఁ గట్టి తాఁ
గమ్మనిమ్రాఁతతోఁ గరనఖమ్ముల భాండము లంగజాస్త్రపా
తమ్మునఁ బ్రోవు దీసె విటతండము గుండియ లార విచ్చఁగన్.

క. ఆకదురునఁ బికరవముల్
ఆకదురున భృంగరవము నాత్మరవంబుల్

ఏకీకృతముగ నేమ ల
నేమలు విన ఐడికె మాదిర యేకులముదిరా!

ఉ. గుబ్బలగుమ్మ తేఁజిగురుఁగొమ్మ సువర్ణపుఁగీలుబొమ్మ బల్
గబ్బిమిటారిచూపులడి కాఁపుది దానికి నేల యొక్కనిం
పెబ్బ్ఁలి నంటఁగట్టితివి పెద్దవు నిన్ననరాదు రోరి దా
నబ్బ! పయోజగర్భ! మగనాలికి నింతవిలాసమేటికిన్?.

శా. దాయాదుల్వలె గుబ్బచన్నులొఱయన్ భావళ్య నేత్రాంబుజ
చ్ఛాయల్ తాండవమాడఁ గేరి పురుషస్వాంతమ్మునన్ మన్మథుం
డేయం జంగమువారిచంద్రముఖి విశ్వేశార్చనావేళలన్
వాయించెం గిరిగిండ్లు బాహుకుశలవ్యాపారపారీణతన్.

ఉ. పువ్వులు కొప్పునం దురిమి ముందుగఁ గౌ నసియాడుచుండఁగా
జెవ్వునఁజంగసాఁచి యొకచేతను రోఁకలిపూని యొయ్యనన్
నవ్వుముఖంబుతోడఁ దనవందనుఁ బాడుచు నాథుఁజూచుచున్
సువ్వియ సువ్వియంచు నొకసుందరి బియ్యముదంచెముంగిటన్.

సీ. బొమవింటఁ దొడిగినపూవింటి దొరముల్కి
పోల్కిఁ గస్తురి సోఁగబొట్టు దిద్ది
చకచకలీనుతారకలరేకలువోలెఁ
గొలుకులు వెడలఁ గజ్జలము దీర్చి
పొడుపుగుబ్బలిమీఁద బొడముసీరెండ నా
రంగుచందురుకావి రైక దొడిగి
పిలుఁదు పొక్కిలి యను మెఱుక పల్లము గప్పఁ
బాలవెల్లువవంటిచేల గట్టి

గీ. అంచకొదమలగమి బెదరించుపోల్కి
నందెచప్పుళ్ళు ఘల్లు ఘల్లనుచు మొఱయ
నడుము జవజవలాడఁ గీల్జడ ఘటించి
వచ్చె మక్కంటిసేవకు మచ్చెకంటి.

సీ. తాటంకయుగధగద్ధగితకాంతిచ్ఛటల్
చెక్కుటద్దములపై జీరువాఱ
నిటలేందుహరినీల కుటిలకుంతలములు
చిన్నారిమోమునఁ జిందుద్రొక్క
బంధురమౌక్తిక ప్రకటహారావళుల్
గుబ్బచన్నులమీఁద గునిసియాడ
కరకంకణక్వణక్వణనిక్వణంబులు
పలుమాఱు రాతిపైఁ బరిఢవిల్ల
గీ. ఓరచూపుల విటచిత్త మూఁగులాడ
బాహుకుశలతఁ జక్కని మోహనాంగి
పాటఁ బాడుచుఁ గూర్చుండి రోటిమీఁదఁ
బిండిరుబ్బంగఁ గన్నులపండు వయ్యె.

సీ. శ్రీరస్తు భవదంఘ్రిచికురంబులకు మహా
భూర్యబ్దములు సితాంభోజనయన!
పరకాంతిరస్తు తావకముఖనఖముల
కాచంద్రతారకం బబ్జవదన !
మహిమాస్తు నీకటిమధ్యంబులకు మన్ను
మిన్నుగలన్నాళ్ళు మించుబోఁడి !
విజయోస్తు నీగానవీక్షల కానీల
కంఠహరిస్థాయిగా లతాంగి !
గీ. కుశల మస్తు లసచ్ఛాతకుంభకుంభ
జంభభిత్కుంభికుంభాభిజృంభమాణ
భూరిభవదీయవక్షోజములకు మేరు
మందరము లుండుపర్యంత మిందువదన !

ఛీ. చక్కని నీముఖచంద్రబింబమునకుఁ
గళ్యాణమస్తు బంగారుబొమ్మ!

నిద్దంపునీచెక్కుటద్దంపురేకకు
నైశ్వర్య మస్తు నెయ్యంపుదీవి!
మీటినఁ బగులు నీమెఱుంగుఁబాలిండ్లకు
సౌభాగ్య మస్తు భద్రేభయాన
వలపులు గులుకునీ వాలుఁగన్నులకు న
త్యధికభోగోస్తు పద్మాయతాక్షి!

గీ. మధురిమము లొలుకు నీముద్దుమాటలకును
వైభవోన్నతి రస్తు లావణ్యసీమ!
వన్నెచిన్నెలుగల్గు నీమన్ననలకు
శాశ్వతస్థితిరస్తు యోషాలలామ!

సీ. సొగసుకీల్జడదాన! సోగకన్నులదాన!
వజ్రాలవంటిపల్వరుసదాన!
బంగారుజిగిదాన! బటువుగుబ్బలదాన!
నయమైనయొయ్యారి నడలదాన!
తోరంపుఁగటిదాన! తొడలనిగ్గులదాన
పిడికిటనడఁగు నెన్నడుముదాన!
తళుకుఁజెక్కులదాన! బెళుకుముక్కరదాన
సింగాణికనుబొమ చెలువుదాన!

గీ. మేలిమిపసిండిరవకడియాలదాన!
మించిపోనేల రత్నాలమించుదాన!
తిరిగిమాడవె ముత్యాలసరులదాన!
చేరి మాటాడు చెంగావిచీరదాన!

క. కుంకుమ లేదో మృగమద
పంకము లేదో పటీరపాంసువు లేదో
సంకుమదము లేదో యకట
భంకరమగుశిక్ష మేల బాలా! నీకున్.

శ్రీనాథుని బావమఱఁది రామయమంత్రి యనువాఁడు మంచిభోజనపుష్టి గలవాఁడట! ఆతఁ డొకయూరికరణము. పాఁడిపంటలుగల సంసారి. ఒకసారి బంతిని గలసి భుజించుచు శ్రీనాథుఁ డాతని నీపద్యము చెప్పి గేలిగొనెను.

ఉ. గ్రామము చేతనుండి పరికల్పితధాన్యము నింటనుండి శ్రీ
రామకటాక్షవీక్షణపరంపరచేఁ గడతేఱెఁ గాక మా
రామయమంత్రిభోజనపరాక్రమ మేమని చెప్పవచ్చు? నా
స్వామి యెఱుంగుఁ దత్కబళచాతురి తాళఫలప్రమాణముల్.

వేఱొక బంధుజనునిపైఁ జెప్పినది.

ఉ. మా కలిదిండికామయకుమారుఁ డన్నిటఁ దండ్రిపైఁ ఖరే
కాక తదన్యుఁ డెట్లగును? గాడిదకుం దురగంబు పుట్టునే?
చేకొని కొంకినక్కకును సింగము పుట్టునె? మాలకాకికిం
గోకిల పుట్టునే? చిఱుతకుక్కకు మత్తగజంబు పుట్టునే?

తనయెడ నత్యంతాదరము సూపిన రాజులును, రాజమంత్రులును, స్వర్గస్థులైరి. కడుపు కక్కుర్తిచేఁ గృష్ణాతీరమున బొడ్డుపల్లెనుగుత్తకుఁగొని శ్రీనాథుఁడుకృషి చేయ మొదలిడెను. కృష్ణవరదవలనఁ బైరు మునిఁగి పోయినది. అప్పుడు తన్నాదరించిన రెడ్డిరాజులకు గర్భశత్రువులగు నొడ్డెరాజులు రాజ్యమేలుచుండిరి. విద్యాగౌరవములేక యాయొడ్డెరాజులు శ్రీనాథునిఁ బలుసిలుఁగులకుఁ బాల్పఱచిరి. శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడీక్రింది పద్యమును జెప్పియాంధ్ర వాఙ్మయ మున్నంతకాలమునుశాశ్వతమగున ట్లారాజుల కపకీర్తిని నెలకొల్పెను.

సీ. కవిరాజుకంఠంబు కౌఁగిలించెను గదా
పురవీథి నెదురెండ పొగడదండ

ఆంధ్రనైషధకర్త యంఘ్రియుగ్మంబునఁ
దగిలియుండెనుగదా నిగళయుగము
వీరభద్రారెడ్డి విద్వాంసుముంజేత
వియ్యమందెనుగదా వెదురుగొడియ
సార్వభౌముని భుజాస్తంభ మెక్కెనుగదా
నగరివాకిటనుండు నల్లగుండు
గీ. కృష్ణవేణమ్మ గొనిపోయె నింతఫలము
బిలబిలాక్షులు తినిపోయెఁ దిలలు పెసలు
బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేటి మోసపోతి
నెట్లు చెల్లింతుఁ డంకంబు లేదునూర్లు.

అవసానకాలమున శ్రీనాథమహాకవిసార్వభౌముఁడు చెప్పి
కొన్న పద్యము—

సీ. కాశికావిశ్వేశుఁ గలిసె వీరారెడ్డి
రత్నాంబరంబు లేరాయఁ డిచ్చు?
రంభఁ గూడెఁ దెనుంగురాయరాహుత్తుండు
కస్తూరి కేరాజుఁ బ్రస్తుతింతు?
స్వర్గస్థుఁ డయ్యె విస్సనమంత్రి మతి హేమ
పాత్రాన్న మెవ్వనిపంక్తిఁ గలదు?
కైలాసగిరిఁ బండె మైలారువిభుఁ డేఁగి
దినవెచ్చ మేరాజు దీర్పఁగలఁడు?
గీ. భాస్కరుఁడు మున్నె దేవునిపాలి కరిగెఁ
గలియుగంబున నిఁక నుండఁ గష్ట మనుచు
దివిజకవివరుగుండియల్ దిగ్గు రనఁగఁ
నరుగుచున్నాఁడు శ్రీనాథుఁ డమరపురికి.

బమ్మెర పోతన.

ఈతఁడు క్రీ 1400, ప్రాంతముల నున్నవాఁడు. శ్రీనాథు నకు బావమఱఁది యందురు. శ్రీభాగవతము,భోగినీదండకము, వీరభద్రవిజయము నీతనికృతులు.కొందఱు,భోగినీదండకవీరభద్రవిజయములకుఁ బోతనకర్తృత్వమునెడ సంశయపడెదరు. ఈపవిత్రకవి వైషయికేచ్ఛావైముఖ్యమును బ్రశంసించునట్టి కతలు కొన్నికలవు. వానిని విడచి యాప్రసక్తిలోనిపద్యము లుదాహరించెదను.

ఉ. కాటుకకంటినీరు చనుకట్టుపయింబడ నేలయేడ్చెదో
కైటభదైత్యమర్దనునిగాదిలికోడల! యోమదంబ! యో
హాటకగర్భురాణి! నిను నాఁకటికై కొనిపోయి యల్లక
ర్ణాటకిరాటకీచకుల కమ్మఁ ద్రిశుద్ధిగ నమ్ము భారతీ!.

శ్రీనాథకవీశ్వరుఁడు, పోతనామాత్యునితో నిట్లనియె నట!

క. కమ్మనిగ్రంథం బొక్కటి!
యిమ్ముగ నేనృపతి కైనఁ గృతియిచ్చినఁ గై
కొమ్మని యీయరె యర్థం
బిమ్మహి నున్నంగ నేల యిట్టిమహాత్ముల్?.

నందిమల్లయ ఘంటసింగయలు,శృంగారషష్ఠ మను పేర భాగవతషష్ఠస్కంధము నే తెలిఁగించినారు. దానిఁ గూర్చి—

శా. చండాంశుప్రభవిష్ణు! తిమ్మయతనూజా! తిమ్మ! విధ్వస్తపా
షండంబై వర్త్రిలింగభాగవతషష్ఠస్కంధభాగంబు నీ
కుం డక్కెం జతురాననత్వగుణయుక్తశ్రీకు వాణీమనో
భండారోద్ధతి చూఱకారబిరుదప్రఖ్యాతి సార్థంబుగన్.

వెల్లంకి తాతంభట్టు.

కవిలోకచింతామణి యను పేరి లక్షణగ్రంథమును రచియించిన యీకవీశ్వరుఁడు పదునైదవశతాబ్దిలో నున్నవాఁడు. ఈ క్రిందిపద్యము లాతనిప్రశస్తిని దెలుపుచున్నవి.—

సీ. ఏకవి నిర్మించె నీశబ్దశాస్త్రప
ద్ధతి యొల్ల సుకవిచింతామణి యన
ఏకవి చెప్పె ననేక పుణ్యానల్ప
బంధురసంక్షేపభాగవతము
ఏకవి పఠియించె నెల్లభాషలు నతి
ప్రకటనిర్భరమతిప్రౌఢి మెఱసి
ఏకవి తెచ్చె మహీశసంఘము చేత
వారణాశ్వాదిసువస్తుచయము
గీ. అతఁడు వెల్లంకితాతమహాయశోగ్ర
గణ్యుఁ డుత్తమసుకవిముఖ్యాధినాథుఁ
డంబరాశావకాశవిఖ్యాతచక్ర
వాళశైలాంతరావాప్తఖేలయశుఁడు.

సీ. 'కర్ణాటకటకభూకాంతసభాంతప్ర
గల్భకవీశ్వరకమలహేళి
గజపతిసంసదఖర్వవిద్యాగర్వ
తార్కికకుముదసుధామయూఖ.
అశ్వసాధనమహీంద్రాస్థానశాబ్దిక
వశ్యచూతద్రుమవనవసంత!
మాళవేశ్వరసదోమధ్యమస్థాయికా
లంకారికమయూరలలితమేఘ!'

సీ. యనుచు ని న్నవనీపతు లహరహంబు
పరగ గంభీరవాక్ప్రౌఢి సన్నుతింతు
రబ్జభీమణితనయ ! శబ్దార్థనిలయ
తార్క్ష్యరాత్మక ! వెల్లంకితాతసుకవి !

పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవి.

ఈకవి క్రీ. 1480 ప్రాంతమున నాంధ్రదేశమునఁ బ్రఖ్యాతికెక్కినవాఁడు. శృంగారశాకుంతలము, జైమినిభారతము నను రెండుకృతులు మాత్ర మీతనివి లభించుచున్నవి. విద్యానగరమును బరిపాలించిన సాళ్వగుండ నరసింహరాజునకు జైమినిభారతము కృతిగా నొసఁగఁబడినది. నరసింహరాజునకు కృతి రచించికొనివచ్చుట కేర్పఱిచిన గడువునాఁటివఱకు నీతఁడు గ్రంథరచనమారంభింపనే లేదనియు నాఁడు తద్బంధుజనులు కృతి రచింపవైతివి రాజువలనఁ జిక్కు వచ్చునని మొఱపెట్టఁగా నారాత్రి యింటిలో నొకగది యలికించి ముగ్గు వెట్టించి తాటియాకులును గంటమును గొని తానొక్కఁడే యందుఁ బ్రవేశించి సరస్వతీసాహాయ్యమునఁ దెల్లవారువఱకుఁ గృతిని సమకూర్చి మఱునాఁడు రాజాస్థానమున వినిపించి 'వాణి నారాణి' యనెననియు నొకకట్టుకథ కలదు. అంత శీఘ్రకాలములో నతిరసవంతమగునాకృతి నాతఁడు రచించుట సత్యమయి యుండును. పైకథకు దోడుగా నీపద్య మొకటి కలదు—

క. పిల్లలమఱ్ఱిపినవీరన
కిల్లా లట వాణి యట్టులే కా కున్నఁ

చెల్లముగ నొక్కరాతిరి
తెల్లగఁ దెలవాఱవలెనుఁ దేఁగలఁడె కృతిన్.

తెనాలి రామకృష్ణకవి.

ఆంధ్రకవులలోఁ దెనాలిరామకృష్ణకవి మిక్కిలి పరిహాస చతురుఁడు; ప్రౌఢకవితాధురీణుఁడు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారి యాస్థానకవులలో నొక్కఁడని కొందఱు; తర్వాతివాఁ డని మఱికొందఱు. రాయల యాస్థానకవి యనుటకును నాధారము లుకలవు. పాండురంగమాహాత్మ్యము, ఘటికాచలమాహాత్మ్యము నీతనికృతులు. ఈతనికి వికటకవి యని పేరు. ఈతని యశస్సును గూర్చి యితరకవిచేఁ జెప్పఁబడినపద్యము—

రామకృష్ణుఁడు వేఱు, రామలింగఁడు వేఱుగాఁగూడఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఉద్భటారాధ్యచరిత్రాదులు రామలింగ కృతులట! విచారింపవలసియున్నది.

ఉ. లింగనిషిద్ధుఁ గల్వలచెలిం గని మేచకకంధరుం ద్రిశూ
లిం గని సంగతాళి లవలిం గని కర్దమదూషిత స్మృణా
ళిం గని కృష్ణచేలుని హలిం గని నీలకచన్ విధాతృనా
లిం గని రామకృష్ణకవిలింగనికీర్తి హసించు దిక్కులన్.

రాయలయాస్థానకవులలో నగ్రగణ్యుఁడగు పెద్దనామాత్యుని మనుచరిత్రమున "అమవసనిసిన్" అనుపదప్రయోగమును విని రామకృష్ణుఁడు.—

క. ఎమి తిని సెపితివి కపితము
బ్రమపడి వెఱిపుచ్చకాయ వడిఁ దిని సెపితో

రము మెతకయ తిని సెపితివో
యమవసనిసి యనెడిమాట యలసనిపెదనా !

అని యాక్షేపించె నందురు. ఈ యాక్షేపము నొకవేళఁ బరిహాసమునకై పెద్దనామాత్యునిఁ గూర్చి రామకృష్ణుఁడు చేసియుండు నేమో! ఈతనికిఁ బెద్దనపై నపరిమితగౌరవము కలదు. పెద్దన్న కెంతో యుత్కృష్టత వెట్టి దన కెంతయు నికృష్టతను బద్యమునఁ జెప్పుకొనెను. చూడుఁడు:—

క. కవి యల్లసాని పెద్దన
కవి తిక్కనసోమయాజి గణుతింపంగాఁ
గవి నేను రామకృష్ణుఁడఁ
గవి యనునామంబు నీరుకాకికి లేదే ?

అల్లసాని పెద్దన్నకవి, తిక్కనసోమయాజికవి, రామకృష్ణుఁడను నేనుకవిని, ఇంకను గొందఱకుఁ గవియనుపేరుగలదు; నీరుకాకికిని గలదు: అనికూడ నర్థము చూచుకొన నగును.

నందితిమ్మన యొకనాఁడు తనయింట నుయ్యేలలో నూఁగుచుఁ గవిత్వము రచించుకొనుచుండఁగా నీకొంటెకోణంగి రామకృష్ణుఁ డక్కడ కరిగి తాతా ! ఊఁతునా యని యడిగె నట ! తిమ్మకవి యంగీకృతి సూచింపఁగా రామకృష్ణుఁడు తుబుక్కున మొగమున నుమిసి, నీకి దేమిచేటుఁగాలమన, 'నూఁతునా' యనిగదా నేనడిగినది; రాని కంగీకరించితిరి గావున నట్లుచేసితి ననెనట! కోప మాపఁజాలక తిమ్మకవి యెదురనున్న యాతని నుయ్యేలపైనుండి యెడమకాలితో మొగమునఁ దన్నెనట ! పాపము పల్లూడెను. చప్పున నింటికరిగి దుప్పికొమ్ము నరుగఁదీసి

పల్లుగా నదుకుకొనెను. మఱునాఁడు రాయలసభకు వచ్చినప్పు డెట్లోయీవార్త రాయలకుఁ దెలిసి యాస్థానకవుల కిట్లు సమస్య నొసఁగెను— "రవిగానని చోఁ గవి కాంచునే గదా" ఏకవి యోగాని సరిగా నిట్లు పూరించెను—

ఉ. ఆరవి వీరభద్రు చరణాహతి డుల్లినబోసినోటికిన్
సేరఁడు రామకృష్ణకవి నేరిచెఁబో మనముక్కుతిమ్మరాట్
క్రూరపదాహతిం బెగిలకొక్కెరపంటికి దుప్పికొమ్ము ప
ట్టా రచియించె నౌర! రవి గానని చోఁ గవి కాంచునే కదా!

ప్రెగడరాజునరసరాజనుకవియొకఁడు పెద్దనాదికవీశ్వరుల సరకుగొనక వారికవిత్వములందు దోషములు గలవని యం దందు నదరులాడుచుండెడివాఁడట. ఇతఁడును స్వతస్సమర్థుఁడే. ఒకప్పుడాతఁడు కృష్ణరాయల యాస్థానమునకు వచ్చి పెద్దనా దులకంటె హెచ్చుగా నాశువుగాఁ గవిత్వము రచింతును; సభకూర్పింపుమనికోరెను. రాయలు మఱుదినము సభగూర్ప నంగీకరించెను. పెద్దనాదులు కొంకఁదొడఁగిరి. రామకృష్ణుఁడు "నేనాకవి నడఁగఁ ద్రొక్కెద" నని పెద్దనాదులకు ధైర్యము చెప్పెను. మఱునాఁడు సభకు నరసరాజు వచ్చి గంటకుఁ గొన్నినందలు పద్యములు చెప్పెదననెను. రామకృష్ణుఁడు కొన్ని వేలుచెప్పెదననెను. వారిర్వురకు స్పర్ధయేర్పడెను. నీ కవిత్వ మునఁ దప్పు లుండునని నరసరాజు రామకృష్ణు నాక్షేపించెను. ఉండునేమో! నేను కవిత్వము చెప్పెదను; చూపు మనెను. నరసరాజునకు ప్రాయసమునఁ దనయంతవాఁడు లేఁడనియు గర్వముగలదు. గావునఁ దానే ప్రాసెదననియుఁ గల మాఁగనీయనంత వడిగాఁ జెప్పవలయు ననియుఁ దప్పులుచెప్పిన

దిద్దెద ననియుఁ బ్రతినవ్రాసెను. రామకృష్ణుఁడు చిత్రోచ్చారణముతో నొకపద్యమును జదివెను. నరసరాజు వ్రాయలేక గింజులాడుకొని యెట్టకేల కిట్లువ్రాసెను—

క. తృవ్వట బాబా తలపైఁ
బువ్వట జాబిల్లి వల్వ బూచట చేదే
బువ్వట చూడఁగను హుళు
క్కవ్వట తలఁపంగ నిట్టిహరునకు జేజే!

ఇది వ్రాయుటకు రామకృష్ణకవి పద్యముచదివి కొంతసేపూరకుండ వలసివచ్చెను. నరసరాజునకు వ్రాఁతబిరుదు పోయినది. రెండవపద్య మిట్లు చెప్పెను—

మ. గననీహారగు రామపద్మధళరంగత్కీర్తి చానూరమ
ద్ధన శుక్రాక్షికశేఖరాణ్మృగపతి త్రైలోక్యధామోదరా
యనఁగా శంకరవాంఛితార్థకృపదివ్యాస్తోకపాణీ జనా
ర్ధనవానేకపవైరివిగ్రహ ముకుంధా మిత్రవింధాధిపా!

నరసరాజు తననేర్పు వెల్లడి యగునట్లుగా ననేకదోషములను సంస్కరించి రామకృష్ణుని గెలిసేసెను. నిజముగా రామకృష్ణునియుచ్చారణప్రకార మాపద్యమున కర్థము కలదు. అందుదోషములు లేవు. సామాన్యబుద్ధికి దోషములుగాఁ గన్పిట్టునట్లు రామకృష్ణుఁడు రచించెను. నరసరాజట్లే పొరఁబడెను. అంతట రామకృష్ణుఁడు లేచి యీక్రింది పద్యములఁ జెప్పి గెల్చుకొని నరసరాజును వంచించి పంపెను.

చ. ఒకనికవిత్వమం దెనయు నొప్పులు తప్పులు నాకవిత్వమం
దొకనికిఁ దప్పుపట్టఁ బని యుండదు కాదని తప్పుపట్టినన్

మొక మట్టుక్రిందుగాఁ దివిచి ముక్కలువోవ నినుంపకత్తితో
సిక మొదలంటఁ గోయుదును జెప్పినఁ గొట్టుదు మోము దన్నుదున్.

చ. తెలియనివన్ని తప్పులని దిట్టతనాన సభాంతరంబునం
బలుకఁగ రాదురోరి పలుమాఱుఁ బిశాచపుఁబాడెకట్టె! *నీ
పలికిననోట దుమ్ముపడ! భార్య మెఱుంగవు పెద్దలైనవా
రల నిరసింతురా! ప్రగడరాణ్ణరసా! విరసా తుసా! బుసా!

రాయల యాస్థానమున నప్పలాచార్యులను పండితకవి యొకఁడు కలఁడట! ఆతనిఁగూర్చియొకరు—

శ్లో. అపశబ్దభయం నాస్తి అప్పలాచార్యసన్నిధౌ,

రామకృష్ణుఁ డుత్తరార్థమును వెంటనే యిట్లు పూరించె—

శ్లో. అనాచారభయం నాస్తి తిప్పన్నామాత్రస్య సన్నిధౌ.

రాయలయాస్థానముననే యొకనాఁడు బట్టుమూర్తికవి "కుంజరయూథంబు దోమ కుత్తుకసొచ్చెన్" అన్న సమస్యఁ జెప్పి దీనిఁబూరింపుఁ డని తక్కినకవుల నడిగెనట! రామకృష్ణుఁడు—

క. గంజాయిత్రాగి తురకల
సంజాతులఁగూడి కల్లుచవిగొన్నావా?
లంజెలకొడుకా యెక్కడ
కుంజరయూథంబు దోమకుత్తుకసొచ్చెన్?

రాయలు కోపించి యిదియా పూరణ మనెను. రామకృష్ణుఁడు "దేవా! పెద్దనాదిమహాకవుల కీ బట్టుకవియీ సమస్య నొసఁగువాఁడు! అతని కిట్టిపూరణమే పోలు" ననెను. రాయలు 'నేనొసఁగితిని పూరింపు' మని యాగ్రహముతోనే పల్కెను. వెంటనే—

---

* ప్రయోగవైచిత్రి.

క. రంజన చెడి పాండవు లరి
భంజనులై విరటుఁ గొల్వఁ జొల్వడి రకటా!
సంజయ! యేమనిచెప్పుదుఁ
గుంజరయూథంబు దోమకుత్తుకసొచ్చెన్.

అని పూరించెను. రాయలు పరమానందభరితుఁ డయ్యెను.

పెద్దన్నమనుచరిత్రము, తిమ్మన్న పారిజాతాపహరణము, భట్టుమూర్తివసుచరిత్రము, రాయలు మిక్కిలిమెచ్చుకొనుచుండువాఁడట! ఒకనాఁడు సభలో మూఁడుగ్రంథములనుండియుఁ దుల్యసందర్భముగల వగుమూఁడు పద్యములఁ జూపి వానిని విమర్శింప సభ్యులను గోరెనట! ఆపద్యము లివి——

ఉ. పాటున కింతులోర్తురె! కృపారహితాత్మక! నీవుద్రోవ ని
చ్చోట భవన్నఖాంకురము సోఁకెఁ గనుంగొను మంచుఁ జూపి య
ప్పాటలగంధి వేదననెపంబిడి యేడ్చెఁ గలస్వనంబుతో
మీటిన విచ్చుగబ్బిచనుమిట్టల నశ్రులు చిందువందఁగన్. (మను.)

ఉ. ఈసునఁ బుట్టి డెందమున హెచ్చినకోపదవానలంబుచే
గాసిలి యేడ్చెఁ బ్రాణవిభుకట్టెదురన్ లలితాంగి పంకజ
శ్రీసఖమైన మోముపయిఁ జేలచెఱంగిడిబాలపల్లవ
గ్రాసకషాయకంఠకలకంఠవధూకలకాకలీధ్వనిన్. (పారి.)

శా. ఆజాబిల్లి వెలుంగువెల్లికల డాయన్ లేక రాకానిశా
రాజశ్రీసఖ మైనమోమునఁ బటాగ్రంబొత్తి యెల్గెత్తియా
రాజీవానన యేడ్చెఁ గిన్నరవధూరాజత్కరాంభోజ కాం
భోజీమేళవిపంచికారవసుధాపూరంబు తోరంబుగాన్. (వసు.)

రామకృష్ణుఁ డీపద్యములపై నిట్టు లభిప్రాయ మొసఁగెనట! అల్లసానిపెద్దన అటునిటు నేడ్చెను.——ముక్కుతిమ్మన్న ముద్దు

ముద్దుగానేడ్చెను;—బట్టుమూర్తి బావు రని యేడ్చెను;— భట్టుమూర్తికిని రామలింగనికిని ఘోరవైరము. ఆబట్టుకవితను గూర్చి రామలింగకవి యిట్లధిక్షేపించెను.

క. చీఁపర పాఁపరతిఁగలఁ
జేఁపలబు ట్టిల్లినట్లు చెప్పెడునీయా
కాఁపుఁగవిత్వపుఁగూఁతలు
బాఁపనకవివరునిచెవికిఁ బ్రమదం బిడునే!.

శా. అద్రిస్నిగ్ధతలంబు బుద్బుదము లుద్యద్దారుభూపావళుల్
క్షుద్రోదుంబరపాకపక్వఫలముల్ శుక్త్యంతిరాకాశముల్
సద్రాక్షాక్షరపంక్తివిభ్రమము లీయాఢ్వె న్నిరూపింప నీ
శూద్రప్రజ్ఞలు విప్రసత్కవివచస్స్ఫూర్తి న్విడంబించునే!.

క. కెంగేల రామకృష్ణుని
జంగరుకడియంబు లుండఁ బండితుఁ డగునా
జంగులు జల్లులు గల్గిన
సింగారపుటూరఁగుక్క సింగంబగునా!

కవీశ్వరులస్తోత్ర పాఠములకును నతిశయోక్తులకును నేవ గొని తిరుమలరాయ లొకనాఁడు స్వభావోక్తిమధురముగానే తన్నువర్ణింపుఁడని వారి కాజ్ఞాపించెనట! ఆతని కొంటికంటిగ్రుడ్డి కలదు. రామలింగకవివర్ణించిన వర్ణనము.

క. అన్నాతిఁ గూడ హరుఁడగు
నన్నాతిని గూడకున్న నసురగురుండౌ
నన్నా! తిరుమలరాయఁడు
కన్నొక్కటి లేదుగాని కంతుఁడుకాఁడే.

రామకృష్ణుని యితరచాటువులు—

గీ. అతివ కచ నాభి జఘన దేహాననము త
మోనదరసాలతారాజపానిరాక
రణ మనంత మనాది నేత్ర గళ భుజన
ఖోష్ఠ కుచ వచో దంతము లుభయగతుల.

గీ. అధరముఖవర్ణశూన్యంబు లతివకుచము
లాననాకారరహిత మబ్జాక్షిమేను
అజజఘనమండలఘు లంచయానకురులు
చరమబాధితకరములు చామతొడలు.

గీ. ఆననాధరగళమూర్తు లతివ కజుఁడు
చంద్రకురువిందశంఖచంచలలఁ జేసి
చెలఁగి తచ్ఛిష్టకాఠిన్యసితచలతలు
సారిదిఁ గచ కుచ హాస దృష్టులఁ గఁజేసె.

సీ. నడచెనా గంధగండకబంధధుర్యావే
దండతండము నటుండుండు మనుసు
పలికెనా వల్లకీకలకంఠకలరవ
మండితధ్వని నటుండుండు మనుసు
నవ్వెనా మల్లికానవహీరచంద్రికా
డిండీరముల నటుండుండు మనుసు
చూచెనా పుష్పనారాచజాతస్ఫుర
త్కాండద్యుతుల నటుండుండు మనుసు.

గీ. ఏమిచెప్పుదు నాయింతి కెవ్వ రీడు?
అహహా! రతివలె నది నీకు నబ్బెఁగాక
పరమభాగ్యైకశాలి రామాపాండురంగ
విట్ఠలేశ! యనంతరవిప్రకాశ!.

చ. అల ఘనచంద్రబింబనము పై తనరారెడు ఐక్త్రి మందులోఁ
గలిగిన నామభేదములకై పడి నొప్పెడిఁ గప్పుకొప్పు చె
క్కులు పదనాంశుకంబు లవి గుబ్బలకున్ సరిరాకపోయెఁ జే
తులు సరులయ్యె దానివలె నున్నది. పాంకపుటూరు బోటికిన్.

చ. దరభుజగైణసింహములఁ దద్గతవేణ్యవలోకనద్వయో
దరముల కోడి వారిధిపదంబులఁ బుట్టలఁ బూరులన్ గుహాం
తరములఁ బూన నిక్కఁ దిన డాఁగ స్రవింపఁగ నూర్పులూర్ప స
త్వరముగ నేఁగి నీడగని తత్తఱమందఁగ జేసి తా శౌరీ !

మ. వరబింబాధరమున్ బయోధరములున్ వక్త్రాలకంబుల్ మనో
హరలోలాక్షులుఁ జూప కవ్వలిమొగం బైనంత నేమాయె నీ
గురుభాస్వజ్జఘనంబుఁ గ్రొమ్ముడియు మాకుం జాలవే ? గంగ క
ద్దరిమే లిద్దరికీడునుం గలవె యుద్య ద్రాజబింబాననా!.

కృష్ణదేవరాయలు.

బళ్లారిమండలములోని యానెగొందికి సమీపముననుండిన విద్యానగర మనుపట్టణరాజము రాజధానిగా దక్షిణహిందూ దేశమునకెల్ల నేకచ్ఛత్రాధిపత్యమును నిర్వహించినయీనృపాలరత్నము క్రీ 1509 మొదలు 1530 వఱకు రాజ్యము వహించినట్లు తెలియుచున్నది. కృష్ణరాయలు బహువారములుదండయాత్రలుచేసి నానారాజుల జయించి తురుష్కులముష్కరకృత్యముల సాగనీయక రాష్ట్రములనాక్రమించుకొని మహారాజ్యవైభవ మనుభవించినవాఁ డగుటయకాక సరసకవితావిలాసలాలనుఁ డై పెద్దనాదిసుకవీంద్రుల పల్కుఁదేనియలఁ

జాలఁగొని సంస్కృతాంధ్రములందు మేలయిన కవనము సెప్ప నేర్చినసుకవిరాజశిఖామణి. ఆంధ్రమునవిష్ణుచిత్తీయమును సంస్కృతమునమదాలసాచరిత్రాదికములునీతనికృతులు. ఆంధ్ర వాఙ్మయమున కీమహారాజుకాలమున నింతంతనరానిమహో న్నతి చేకూఱెను. పెద్దనాదికవిశ్రేష్ఠు లీతని యాస్థానమునఁ గవీశ్వరులు. మనుచరిత్రము పారిజాతాపహరణము మొదలగు కృతులకీతఁడుకృతిపతి పెద్దనామాత్యునకతఁడాంధ్రకవితాపితా మహుఁ డన్నబిరుద మొసఁగెను. విద్యావిషయమున నీమహా రాజు నాస్థానమునందు జరిగినవృత్తాంతములువింతవింతలుగాఁ జెప్పుకొనఁబడుచున్నవి. కొన్నిమాత్ర మిందుఁ దెల్పఁ బడును.

ఒకప్పుడు కృష్ణరాయలు పసిఁడిపళ్లెరమునఁ గవిగండ పెండేరమును గొనివచ్చి సభాస్థానముననిడిసంస్కృతాంధ్రము లందు సమముగాఁ గవనము సెప్ప నేర్చినవా రిద్దానిఁ గైకొన నర్హులనఁగా సభ్యులు మిన్నకుండిరనియు దానిపై నాతఁడే-

ఉ. ముద్దుగ గండపెండియరమున్ గొనుఁడంచు బహూకరింపఁగా
నొద్దిక నాకొసంగు మని యొక్కరుఁ గోరఁగలేరు లేరొకో—

అని సగముపద్యముఁ జదివినఁ బెద్దనామాత్యుఁడు లేచి—

పెద్దనబోలుపండితులు పృథ్విని లే రని నీ వెఱుంగవే
పెద్దన కీఁదలంచినను బేరిమి నా కిడు కృష్ణరాణ్నృపా!

అని పూరించి యీమాలిక నాశువుగా రచించి చదివె నట !!

ఉ. పూఁతమెఱుంగులుం బసరుపూఁపబెడంగులుఁ జూపునట్టివా
కైతలు? జగ్గు నిగు సెనగావలెఁ గమ్మనగమ్మనవ్వలెన్

రాతిరియున్ బవల్ మఱపురానిహొయల్ చెలి యారజంపు ని
ద్రాతరితీపులో యనఁగఁ దారసిలన్వలె లోఁ దలంచినన్
బాఁతిగఁ బైకొనన్వలెను బైదలికుత్తుకలోనిపల్లటీ
కూఁతలనవ్వలెన్ సొగసుకోర్కులు రావలె నాలకించినన్
జేతికొలందిఁ గౌఁగిటను జేర్చినకన్నియచిన్నిపొన్నిమే
ల్మూఁతలచన్నుదోయివలె ముచ్చటగావలెఁ బట్టిజూచినన్
డాతొడనున్న మిన్నులమిటారపుముద్దులగుమ్మ కమ్మనౌ
వాతెఱదొండపండువలె వాచవిగావలెఁ బంటనూదినన్
గాతలఁ దమ్మిచూలిదొర కైవసపుంజవరాలిసిబ్బెపు
న్మే తెలియుబ్బురంపుజిగి నిబ్బర పుబ్బగుగబ్బిగుబ్బపొం
బూఁతలనూనెకాయసరిపోడిమి కిన్నెరమేలుబంతి సం
గాతపు సన్నతంతి బయకారపుఁ గన్నడగౌళపంతుకా
సాతతతానతానలపసన్ దివుటాడెడుగోటమీటుబల్
మ్రోఁతలనుంబలెన్ హరువు మొల్లముగావలె నచ్చతెన్గు లే
కీతిగ సంస్కృతంబుపచరించెడుపట్టున భారతీవధూ
టీతపనీయగర్భనికటీభవదాననపద్మసాహితీ
ఖ్యాతికనాటకప్రకరభారతభారతసమ్మతప్రభా
పాతసుధాప్రపూరబహుభంగఘుమంఘుమఘుంఘుమార్భటీ
జాతకతాళయుగ్మలయసంగతిచుంచువిపంచికామృదం
గాతతతేహితత్తహితహోధితధంధణుధాణుధింధిమి
వ్రాతవయానుకూలపదవారకుహూద్వహహోరికింకిణీ
నూతనఘల్ఘులాచరణనూపురఝూళఝుళీమరందసం
ఘాతవియద్ధునీచకచకద్వికచోత్పలసారసంగ్రహా
యాతకుమారగంధవహహారిసుగంధవిలాసయుక్తమై

యాతకుమారగంధవహహారిసుగంధవిలాసయుక్తమై
చేతము చల్లఁజేయువలె జిల్లనఁ జల్లనఁగా మనోహర
ద్యోతకగోస్తనీఫలమధుద్రవగో ఘృతపాయసప్రసా
రాతిరసప్రసారరుచిరప్రసరంబుగ సారెసారెకున్.

రాయ లంతటఁ గవిగండపెండేరమును దానై యాతని పాదమునఁ దొడిగెనఁట! రాయలు వేఱొకప్పుడేదో యాశువుగా రచింపుమనఁ బెద్దనగారు చెప్పినది—

చ. నిరుపహతిస్థలంబు రమణీప్రియదూతిక తెచ్చియిచ్చుక
ప్పురవిడె మాత్మకింపయినభోజన ముయ్యెలమంచ మొప్పు త
ప్పరయురసజ్ఞు లూహ తెలియంగలలేఖకపాఠకోత్తముల్
దొరకినఁగాక యూరక కృతుల్ రచియింపు మనంగ శక్యమే!

కృష్ణరాయ లొకనాఁ డాస్థానమునఁ గవీశ్వరుల కీసమస్య నొసఁగెనట! "ఏ! స్ఫురితఫణామణిద్యుతులఁ బొల్పగునాగకుమారుఁడో యనన్"— పెద్దన్నగారి పూరణము—

చ. హరుఁడు చెఱంగు పట్టినను వల్వతొలంగినలేమ సిగ్గుప
ట్టురుతరరత్నముద్రికల నొప్పగుడాపలికేల మూయఁగాఁ
గర మమరెం గరం బపుడు కామవిధానముఁ గాచియున్నవి
స్ఫురితఫణామణిద్యుతులఁ బొల్పగునాగకుమారుఁడో యనన్.

నగరు, తగరు, తొగరు, పగరు. అనుపదములు ప్రాస్థానమున నెలకొల్పి, రామాయణ, భారత, భాగవత పరములుగాఁ గృష్ణరాయనియాస్థానమున రాధామాధవకవిచేఁ జెప్పఁబడిన పద్యములు—

చ. నగరుపగారెయు నింక విపినంబులకేఁగుఁడు రాజ్యకాంక్షకుం
దగరు కుమారులార! యని తల్లి పగల్మిగులంగఁ దోపఁగాఁ

వొగరున నశ్రుగట్టి మదిఁదోఁపక గద్గదఖిన్న కంఠుఁడై
వగరుచుచున్నఁ జూచి రఘువంశవరేణ్యుఁడు తల్లి కిట్లనున్.

చ. తొగరుచి కన్నుదోయిఁ గడుఁ దోఁపఁగఁ గర్ణుఁడు భీమసేనుపైఁ
నగరు సురాధరంబునను దాఁకినభంగిని దాఁకి నొచ్చి తా
వగరుచుచున్ వెసన్ బరుగువాఱిన నచ్చటిరాజలోకముల్
నగరు సుయోధనాజ్ఞ నుదిసాటుటఁజేసి ధరాతలేశ్వరా.

చ. వగరుపుమాత్రమే పరుఁడు పశ్యుఁడు గాఁడు సఖీసఖత్వ మె
న్న గరుడవాహనుండు మము నాఁడటు డించుటయొల్ల నుద్ధవా
తగ దని కాక మోహపులతాతను లైన విడంగఁ జూతురే
తొగరుచి యోషధీశునకుఁ దోఁపఁగఁజేయునె వీడనాడఁగన్?.

కృష్ణరాయలు ధూర్జటికవి కవనశక్తినిగూర్చి పద్యరూపమునఁ బ్రశ్నింపఁగా నొక కవి పూరించిన పూరణము—

చ. స్తుతిమతియైన యంధ్రకవిధూర్జటిపల్కులకేల కల్గెనో
యతులితమాధురీమహిమ;—హా తెలిసెన్ జగదేకమోహనో
ద్ధతసుకుమారవారవనితా జనతా ఘనతాపహారిసం
తతమధురాధరోదితసుధారసధారలఁ గ్రోలుటం జుమీ.

రాయలకోరికపై నీక్రింది మూఁడుపద్యములును బెద్దన తిమ్మన భట్టుమూర్తి కవులచే రచింపఁబడినవి—

శా. దంతుల్ మానుము కుక్కుటాధమ దరిద్రక్షుద్రశూద్రాంగణ
ప్రాంతోలూఖలమూలతండులకణగ్రాసంబుచేఁ గ్రొవ్వి దు
ర్దాంతాభీలవిశేషభీషణఫణాంతర్నాసనంతోషిత
స్వాంతుండైన ఖగేంద్రుకట్టెదుర నీజంజాటముల్ సాగునే?.

ఉ. స్థానవిశేషమాత్రమునఁ దామరసాకున నీటిబొట్టు! నిన్
బూనికమౌక్తికంబనుచుఁ బోల్చినమాత్రన యింతగర్వమా

మానవతీశిరోమణులమాలికలందును గూర్చ వత్తువో
కానుక లియ్య వత్తువొ వికాసము నిత్తువొ విల్వ వెత్తువో.

ఉ. తక్కక నేలముట్టిగొని త్రవ్వఁగనేర్తు వలంచుఁ దాకుతా
వొక్కటె జాతి యంచు ముద మొందకు బుద్ధిని వెట్టివంది! నీ
వెక్కడ? యాదిఘోణియన నెక్కడ! యద్రిసముద్ర దుర్గభూ
ర్భాక్కతలంబు నొక్కయరపంటనె మింటికి నెత్తి నేర్తువే.

రాయలయాస్థానమున నొక సంస్కృత కవి యరుదెంచి పెద్దనాద్యాంధ్రకవీశ్వరుల యెడ నీసడింపుతో నిట్లు పల్కనట—

శ్లో. ఆంధ్రభాషామయం కావ్య మయోమయవిభూషణమ్,

వెన్వెంటనే పెద్దనామాత్యుఁడు చెంపపెట్టు పెట్టినట్లు పూరించె!

శ్లో. సంస్కృతారణ్యసంచారి విద్వన్మత్తేభశృంఖలమ్.

రాయలకుఁ జదరంగపుటెత్తులు వేయుటయందత్యంతాసక్తి యుండెడివట! బొడ్డుచర్ల చినతిమ్మనయను కొప్పోలు కరణముకవీశ్వరదిగ్దంతియను ప్రతిష్ఠగలవాఁడై శ్రీకృష్ణరాయలతోఁ జదరంగమాడుచుండెడువాఁడు. శ్రీకృష్ణరాయలపక్షము ననెందఱాలోచించి యెత్తువేయుచున్నను నీతఁడొక్కఁడేయెదురెత్తు వేసి యాటగెల్చుచు వేయార్లు పందెముగొనుచుండెడివాఁడట! ఆతనిశక్తికి సంతోషించి కొప్పోలు గ్రామమునకుఁ గృష్ణారాయపురమనునామ మేర్పఱిచి రాయలు సర్వాగ్రహారముగా నాతనికి ధారవోసెను.

క. శతసంఖ్య లొక్కటైనను
సతతము శ్రీకృష్ణరాయజగతీపతితోఁ

జతురంగ మాడి గెల్చును
కృతిమంతుఁడు బొడ్డుచర్ల తిమ్మన బళిరే!

ఉ. ధీరుఁడు బొడ్డుచెర్లచినతిమ్మనమంత్రికుమారుఁ డంచితా
కారుఁడు సత్కళావిదుఁడు కౌశికగోత్రుఁడు పద్మనేత్రసే
వారతబుద్ధి నందవరవంశ్యుఁడు సత్కవిలోకనాథుఁ డా
చారసమగ్రవర్తనుఁడు చారువచస్స్థితినొప్పు వాఁ డొగిన్.

రాయలు కళింగదేశవిజిగీషామనీషదండెత్తిపోవుచు బెజవాడలో విడిసి హరివాసరోపవాసవ్రతమును గృష్ణాతీరమున నున్నశ్రీకాకుళపుణ్యక్షేత్రమునఁ గావించుటకై పెద్దనాదివిద్వత్కవులతో నరిగెను అప్పుడే యక్కడవెలసియున్న యాంధ్రనాయకస్వామి కృష్ణరాయుల స్వప్నమున నాముక్తమాల్యద రచింప నాదేశించినట్లాముక్తమాల్యదయందుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. అక్కడ నేకాదశినాఁడు పండితమండలితోఁ బుణ్యకథాగోష్ఠి సలుపుచుఁ గృష్ణరాయలు దాశరథు లెక్కువవారా? పాండవులెక్కువవారా?అని ప్రశ్నించెనట. పెద్దనాదులుతమకుఁ దోఁచినరీతినిబలు దెఱఁగులఁ జెప్పిరట.దాశరథులు ఈశ్వరాంశమున జన్మించినవారుగావున వారికమానుషశక్తులునులోకోత్తరయోగ్యతయునుగల్గుట వింతకాదు.పాండవులయెడ నీశ్వరాంశములేదు. అట్లయియు శక్తులయందును యోగ్యతయందును దాశరథులతో సాటివచ్చిరి. కావునఁ బాండవులే యెక్కువవారగుదు రని తనయాశయమును రాయలు తుదకువెల్లడించెనట! అది విని రాయలప్రక్కను జామరము విసరుచున్నచాకలి యొకఁడు కేలుమోడ్చి "దేవర జన్మాంతరమున నున్నను బాండవుల

మీఁది యభిమానమును మానలే" దనె నట! రాయ లత్యా నందము నొంది యాచాకలివాని నేది కావలయునో కోరు కొమ్మ నెనట! వాఁడు దేవరకోట యేలవలెనని కోరిక కలదనెనట! అప్పుడే యక్కడ వానికి దేవరకోట సీమ నేలు కొమ్మని యనుజ్ఞ నొసఁగెనట; నేఁ డా దేవరకోట సీమను గమ్మజమీందారులు పాలించుచున్నారు. కాని నేఁటివఱకును నా సంస్థానమునఁ జాకలిచేఁ బల్లకి మోయింపకుండుటయు సీలు మొహర్లు వానియొద్దనే యుంచుటయు నాచారముగా వచ్చుచుండె నందురు. కృష్ణరాయలపై ననేకకవులచేఁ జెప్పఁబడిన చాటువులు...

ఉ. శరసంధానబలక్షమాదివివిధైశ్వర్యంబులుం గల్గి దు
ర్భరషండత్వబిలప్రవేశకలనబ్రహ్మఘ్నతల్ మానినన్
నరసింహక్షితిమండలేశ్వరుల నెన్నన్వచ్చు నీసాటిగా
నరసింహక్షితిమండలేశ్వరుల కృష్ణా రాజకంఠీరవా!

మ. కలనం దావకఖడ్గఖండితరిపుక్ష్మాభర్త మార్తాండమం
డలభేదం బొనరించి యేఁగుసెడఁ దన్మధ్యంబునన్ హారకుం
డలకేయూరకిరీటభూషితుని శ్రీనారాయణుం గాంచి లోఁ
గలఁగం బాఱుచు నేఁగె నీవ యనుశంకన్ గృష్ణరాయాధిపా!

ఉ. ఏపునఁ గృష్ణరాయజగతీశ్వరుఖడ్గము మింట మార్గముం
జూపిన భానుమండలము సొచ్చి హుటాహుటి శత్రు లేఁగుచో
రేపటిబాపనయ్య పగలింటిమహోగ్రభుజంగమయ్య! యో
మాపటిదాసరయ్య? మము మన్ననసేయు మటంచు రెంతయున్.

ఉ. కాశియు నీకరాసిసరిగాదు నృసింహునికృష్ణరాయ! యా
కాశిని జచ్చువారికిని గల్గును జేతికిఁ బుఱ్ఱె నీమహో
గ్రాసిని గండతుండెములుగా మృతిఁ బొందిన వైరికోటికిన్
భాసురరంభకుంభకుచభారము లబ్బెడు నేమిచిత్రమో!

మ. రాయగ్రామణి కృష్ణరాయ భవదుగ్రక్రూరఖడ్గాహిచేఁ
గాయం బూడ్చి కళింగదేశనృపతుల్ కానిర్ఝరీపోషణీ
మాయాభీకుముటూరులోటుకుహుటూమాయాసటాజాహరే
మాయాగ్రేయమడే యటంద్రు దివి రంభాజారునిన్ యత్నునిన్.

మ. సమరక్షోణిని కృష్ణరాయలభుజాశాతాసిచేఁ బడ్డ దు
ర్దమదోర్దండపుళిందకోటి యవనవ్రాతంబు సప్తాశ్వమా
ర్గమునన్ గాంచి సెబా సహో హరిహరంగాఖూబుఘోడాకితే
తుముకీబాయిలబాయి దేమలికి యందు రింటికిం బోవుచున్.

మ. గవఁకుల్ బల్లిదమయ్యె ఢిల్లికిని మక్కాకోటమేలయ్యెఁ బం
డువహుం గొత్తిగఁ గొత్తడంబు లమరెన్ బోలేరుచందేరులన్
దవసం బెక్కె బెడందకోటపురకాంతాగర్భనిర్భేదన
ప్రవణం బైనభవత్ప్రియాణజయవార్తన్ గృష్ణరాయాధిపా!.

ఒకప్పుడుకృష్ణరాయలకు గృష్ణదగ్గఱఁ దురుష్కులతోఁ బోరువాటిల్లెను రాయలసేన కృష్ణ కిద్దరిని దురుష్కసేన యద్దరినినుండెను. నదిదాఁటి రాయలసేనపై కిరావలయునని యేన్గులతో దురకలు నదిలోనికిఁ జొచ్చి కృష్ణ వెల్లువగాఁ బాఱుచుండుటచేఁ జెల్లాచెదరై కొట్టుకొని పోయిరి. ఏన్గులుమాత్ర మీదరికి వచ్చి రాయలసేనలోఁ జిక్కెను. అప్పు డొక కవి చెప్పిన పద్యము:—

క. నరసింహకృష్ణరాయా
దురమున నీపేరివేఱు తురకలఁ జంపెన్
గరిరాజవరదుఁ డంచును
గవిఘుట లట మిమ్ముఁ జూచి గ్రక్కునవచ్చెన్.

ఉ. శ్రీలీలాత్మజ! కృష్ణరాయ! సమరోర్విన్ నీదువైరిక్షమా
పాలు ర్వేఁగి హయాధిరూఢులగుచుం బాఱన్ వనీశాఖిశా
ఖాలగ్నాయతకేశపాశులయి యూఁగన్ గేకిస ల్గొట్టి యు
య్యాలో జొంపలో యంచు బాడుదురు భిల్లాంభోజపత్రేక్షణల్!

మ. బలభిన్నాగము చెంపఁగొట్టి గిరిజాప్రాణేశున క్కొక్కివా
గ్గలజా తేశుణకొప్పునాట్టి శశిపత్సం బెక్కి ధట్టించి యా
బలరాముఁ బోలఁబట్టి నీ యశము భూభాగమ్మునన్ మించె నా
లలనామన్మథ! కృష్ణరాయనరపాలా. రాజకంఠీరవా.

క. నరసింహకృష్ణరాయని
కరమరుదగుకీర్తి యొప్పెఁ గరిభిద్గిరిభి
త్కరికరిభిద్గిరిగిరిభి
త్కరిభిద్గిరిభిత్తురంగకమనీయంబై.

గీ. పద్మనాట్యస్థలంబునఁ బక్కిలోనఁ
బైరుపైఁ బవ్వళించినపరమమూర్తి
అనుదినంబును గృష్ణరాయాధిపునకుఁ
జక్కజగడాలవేలుపు శుభము లొసఁగు.

చ. కెనిమిటిచేయు పుణ్యజనపీడనవృత్తిఁ జూఁ దండ్రిభంగముఁ
దనయునవంగభావము ను దమ్ముని కార్శ్యముఁ జూచి రోసి స
జ్జనపరిరక్షు శౌర్యనిధిఁ జారుశరీరుఁ గళాప్రపూర్ణు న
వ్వననిధికన్య చేరె జితవైరినికాయునిఁ గృష్ణరాయనిన్.

ఉ. అబ్జముఖీమనోజ! నరసాధిపనందన! కృష్ణ! నీయశం
బబ్జకరాబ్జజాబ్జనయనాబ్జవిలాసము నీవితీర్ణిమం
బబ్జకరాబ్జజాబ్జనయనాబ్జవిలాసము నీపరాక్రమం
బబ్జకరాబ్జజాబ్జనయనాబ్జవిలాసము చిత్రమిద్ధరన్.

ఉ. కాయము వంగి తా ముదిసెఁ గన్నులునుం బొరగప్పెఁ గాలు పే
దాయె నటంచు రోసి నరసాధిపనందన! కృష్ణరాయ! యీ
భూయువతీలలామ నినుఁబొందిన నాదిభుజంగభర్తకుఁ
బాయనిచింతచేతఁ దలప్రాణము తోఁకకు రాకయుండు నే!.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున శ్రీకృష్ణరాయలవిఖ్యాతి యమిన
శ్వరమును బ్రధానమును గావున నామహారాజునుగూర్చి

సంస్కృతమునఁ జెప్పఁబడినచాటుపద్యములఁగూడ నిందుఁ జేర్చుట సముచితమని యట్లుచేయుచున్నాఁడను—

శ్లో. వీరాగ్రేసర! కృష్ణరాయనృపతే! త్వద్వైరికాంతా వనే
ధావంత్యః కుచయావరోమలతికావ్యాహారలీలాభృతః,
ప్రాప్తాన్ కోకమహేభపన్నగశుకాన్ యంత్యంతి వక్త్రేందునా
మధ్యే నాపి కచేన కంకణలసద్వైడూర్యరత్నైరపి.

శ్లో. భో భో భూవర! భూరివిక్రమ! ఘనద్ధాటీషు విద్యాఘనై
ర్నిస్సాణేషు ధణం ధణంధణధణం ధాణం ధణద్ధ్వానిషు,
త్వత్కృత్తప్రతిమల్లవీరనటితే దేహాంగనానా మభూ
న్నృత్తేభ్యో ధిమిధిమ్మి ధింధిమి ధిమిం ధింధిం ధిమింధింకృతిః.

శ్లో. దృగ్భిత్యా నరసక్షమాపతిసఖస్త్రీణాం మృగేణాశ్రితో
రాజా తన్ముఖతర్జిత స్స్వయ మపి త్యక్త్వాఽఽత్మనో మండలమ్.
సుగ్గేశస్య జటాటవీ ముపగతః పాకేత మేణం దధా
సన్మానప్రవణో నిజాశ్రితతమం క్షీణోఽపి నోపేక్షతే.

శ్లో. వీరాగ్రేసర! కృష్ణరాయ! భవతా కృత్తారణ ప్రాంగణే
ప్రాప్తాః కేచన పారసీకపతయః ప్రాప్తాః పురీ మామరీమ్,
పీరు త్తేతి గురౌ, బలద్విషి సురత్రాణేతి, శచ్యాంపున
ర్బిబ్బీతి, ప్రణతౌ సలామితి, సురాన్ స్తైరానవాన్ కుర్వతే!

శ్లో. కృష్ణరాయ! స్తువంతు త్వాం కవయో న వయం స్తుమః,
నరసింహకిశోరస్య కియాన్ గజపతే ర్జయః?.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు లావణ్యగణ్య యగు నొకస్త్రీరత్నమును బహుయత్నమున సాధించి యవరోధవధూసవిధమునఁ దన యుల్లాసమును వెల్లడించెనట! అంత నాయంతఃపురిక "యింత కే ఇంతయుప్పొంగవలెనా? యిది యేమి గజపతికుమార్తెనుసాధించుటయొక్కో!" యని తేలనాడెనట! రాయలడెందమున ఘుటుకు

మని తాఁకెను. గజపతికుమార్తెను సాధింపఁ జలంపొదవెను. ఒకనాటిరాత్రి యుపశ్రుతి పరిజ్ఞానమునకై చాకివానియింటిదరి కొకయాప్తభృత్యుని, దిమ్మరుసును బంపెనట! ఆయింటి చాకివాఁడు సుఖశయితుఁడై యిట్లు పాడుచుండెనట!

"కొండవీడు మందేరా కొండపల్లి మందేరా
కాదని యెవ్వఁడు వాదుకు వచ్చిన కటకందాగా మందేరా.

విజయసూచకమగు నాయుపశ్రుతిని గొనియే రాయలు దాడివెడలి కటకమునకుకును గల దేశమును వశపఱుచుకొనుట యేకాక గజపతికుమార్తెను గూడ దక్కఁగొని యంతఃపురమున జరిగిన యవమానమును బాపికొనెనట!

శ్రీకృష్ణదేవరాయుల నిర్యాణకాలము—

ఉ. బోరన యాచకప్రతతి భూరివిపద్దశ నందుచుండఁగా
నారయ శాలివాహనశకాబ్దము లద్రియుగాబ్ధిసోములం
దారణవత్సరంబున నిదాఘదినంబున మాఘశుద్ధష
ష్ఠీరవివాసరంబున నృసింహునికృష్ణుఁడు చేరె స్వర్గముక్
ద్వారక నున్నకృష్ణుఁ డవతారసమాప్తిని జెందుకైవడిన్.

రాయలనిర్యాణానంతరము కొన్ని సంవత్సరములు పెద్దనామాత్యుఁడు జీవించి స్వావస్థ నిట్లు చెప్పుకొనెను—

సీ. ఎదురైనచోఁ దనమదకరీంద్రము నిల్పి
కేలూఁత యొసఁగి యెక్కించుకొనియె
మనుచరిత్రం బందుకొనువేళఁ బురమేఁగఁ
బల్లకిఁ దనకేలఁ బట్టి యెత్తె
గోకటగ్రామాద్యనేకాగ్రహారంబు
లడిగినసీమలయందు నిచ్చె

బిరుదైనకవిగండపెండేరమున కీవ
తగుదని తానె పాదమునఁ దొడిగె

గీ. ఆంధ్రకవితాపితామహ! అల్లసాని
పెద్దనకవీంద్ర! యని తన్నుఁ బిల్చునట్టి
కృష్ణరాయలతో దివి కేఁగలేక
బ్రదికియున్నాఁడ జీవచ్ఛవంబనగుచు.

రాయల నిర్యాణానంతరమే గజపతిరాజు కన్నడరాజ్యముపైకి దండెత్తిరాఁగాఁ బెద్దనామాత్యుఁ డీ సీసపద్యమును రచించిపంపెను. సిగ్గిలి గజపతిరాజు తిరిగిపోయెను.

సీ. రాయరాహుత్తమిండరాచయేనుఁగు వచ్చి
యోరట్లకోట గోరాడునాఁడు
సంపెటనరపాలసార్వభౌముఁడు వచ్చి
సింహాద్రి జయశిలఁ జేర్చునాఁడు
సెలగోలుసింహంబు చేరి ధిక్కృతిఁ గంము
తల్పులఁ గరుల డీకొల్పునాఁడు
ఘనతరనిర్భరగండపెండెర మిచ్చి
కూఁతు రాయల కొనఁగూర్చునాఁడు

గీ. ఒడ లెఱుంగవో చచ్చితో యుర్విలేవో
చేయఁజాలక తలచెడి జీర్ణమైతొ
కన్నడం బెట్లు సొచ్చెదు గజపతీంద్ర!
తెఱచినిలు కుక్క సొచ్చిన తెఱఁగు దోఁప.

తురగా రామకవి.

ఈతఁడు పెద్దాపురపుఁ బ్రభువగు వత్సవాయ తిమ్మజగపతి మహారాజులుంగారి నాఁటివాఁడు. ఈతనిచాటుపద్యములే గాని గ్రంథములు తెలియరా లేదు. వత్సవాయతిమ్మనృపాలు నీతఁడు తిట్టెను.

క. అద్దిర! శ్రీభూనీలలు
ముద్దియ లావారికిఁ గలరు మువు రందఱిలోఁ
బెద్దమ్మ నాట్య మాడును
దిద్దిమ్మని వత్సవాయతిమ్మనియింటన్.

మఱియు నీపద్యమును వినుఁడు.

ఉ. పెండెల నాగికొప్పుపయిఁ బెద్దికటిస్థలి గంగిగుబ్బచ
న్దొండలనుండురామకవికుంజరుహస్తము క్రిందఁజేసె హా!
పండక బంటు మిల్లి యది పండిన నీ కసుమాఁధారుణీ
మండలనాథుఁ బోలు నొకమానవమాత్రుని వేఁడఁబోవునే?

వింతయొక్కటి వెల్లడియయినది సింగారముచెలరేఁగుచున్న పద్యములన్నియు శ్రీనాథునితలకుఁదగిలింపఁబడుచున్నవి. పెండెలనాగి, గంగి, పెద్ది యనువిలాసినులు రామకవిగారికిం గామినులని పై పద్యము పలుకుచున్నది. కాన యీ వెలఁదుకల పేర నున్న పద్యములు రామకవికృతములే యగును.

ఉ. చూడఁగ నల్పుగాని పరిశోభితదివ్యకురంగనాభమే
జాడను......

అనుపద్యమును,

ఉ. భూతలమందు ధాతకు నపూజ్యత గల్గెను రెంట మూట భా
గోత్తులబుచ్చి గానికొకకొంచెము:—

అనుపద్యమును, శ్రీనాథకృతులు గాఁ దలఁపఁ బడుచున్నవి. రామకవిగ్రామణిపని నిజము నేఁటఁ దేటపడినది. ఈపద్య మీ రామకవి దగునో కాదో!

గీ. విష్ణుతలముంచ తల్లి వివేకిగాదు
ఎన్నిదిట్టిన నాభాగ్య యేభ్యరాశి
అన్నిటికిఁ దోడు నాకాలు నపటికాలు
రామకవిగాని బ్రదుకు శ్రీరామరామ!

నృసింహభారతి.

ఈయన శృంగగిరిపీఠాధికారి కాఁబోలును. ఎవరో వీరిని బొగడినారు.

మ. కరహాటాంధ్రమరాటలాటవిలసత్కాంభోజనేపాళికా
మరుకాళింగవిదర్భచేదియవనాఘూర్జావనీనాయక
స్ఫురితానేకసభాంతరాళములలో భూషింతు వాక్ప్రౌఢిచే
నరసింహోత్తమభారతీందుగురునిన్ నాస్వామినిన్ వేడుకన్.

ఈయన తనపీఠమునకు వచ్చుద్రవ్య మంతయును మేడలకును మిద్దెలకును వ్యయించెడువాఁడట!

శ్లో. కాహూణా మపి దాహూణా మశ్మనాం వేశ్మనా మపి
నృసింహభారతే ర్ద్రవ్య మయోధ్యా ఆయోధ్యా వృథావృథా.

పింగళి సూరకవి.

ఈతఁడు కళాపూర్ణోదయము, ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము, రాఘవపాండవీయము, ననుకృతులను రచియించిన చతురకవి. ద్వ్యర్థికావ్యములలో నీతని రాఘవపాండవీయ మగ్రగణ్యము. ఈక్రిందిపద్యము తద్గ్రంథరచనమును శ్లాఘించుచున్నది.

క. విశదం బొకపక్షంబున
విశయము వేఱొకట నిట్లు విలసిల్లిన యా
శశి యెట్లు సాటియగుఁ గవి
శశియగురఘుపాండుకావ్యచణసూరనకున్.

అడిదము సూరకవి.

క్రీ 1750 ప్రాంతములం దీకవిరత్నము విశాఖపట్టణపు మండలమందలి విజయనగరసంస్థానపుం బ్రభువగు పూసపాటి చినవిజయరామరాజుగారియొద్దఁ గవీశ్వరుఁడుగా నుండెను. ఆంధ్రచంద్రాలోకము, కవిసంశయవిచ్ఛేదము, కవిజనరంజనము మొదలగునవి యీతనికృతులు. ఈతని చాటువులు.—

చ. గడియకు నూఱుపద్దెములు గంటములేక రచింతుఁ దిట్టఁ గాఁ
దొడఁగితినా పఠాలుమని తూలిపడుం గులశైలరాజముల్
విడిచి యనుగ్రహించి నిఱుపేద ధనాధిపతుల్యుఁ జేతు, నే
నడిదమువాఁడ ! సూరనసమాఖ్యుఁడ నా కొకరుండు సాటియే !

చ. గరిసెలు ప్రాఁతగాని మఱి గంపెఁడెఱుంగము మన్యదేశముల్
తిరిగి యభీష్టవస్తువులు తెచ్చి భుజింతుము సర్వకాలమున్

సురుచిరసత్కవిత్వనిధి సూరకవీంద్రునకేలకల్గెఁ గం
చరమును రేగ మేక మెడచన్నులవంటివి రెండుమాన్యముల్!.

ప్రశ్నోత్తరరూపముగాఁ దనవృత్తాంతముఁ జెప్పుకొన్న పద్యము.—

క. ఊరెయ్యది? చీపురుపలె
పేరో? సూరకవి; యింటిపే? రడిదమువార్;
మీరాజు? విజయరామమ
హారా; జతఁడేమి సరసుఁడా? భోజుఁడయా?

రాజును బొగడిన పద్యములు.

శా. ఢిల్లీలోపల గోలకొండపురి నిండెన్ నీప్రశంసల్ గుజాల్
బల్లాలం బాడిపించి హుమ్మన యరబ్బా నెక్కి పైకొంచు బా
దుల్లాఖానునిఁ బాఱఁదోలితివి నీకోశ్శక్తి సూబాలకున్
మల్లింపం దరమౌనె శ్రీవిజయరామా! మండలాధీశ్వరా!

ఉ. పంతము నీకె చెల్లె నొకపాటియమీరుఁడు నీకు సాటియా?
కుంతముఁ గేలఁబూని నినుఁ గొల్వనివాఁడు ధరాతలాన భూ
కాంతు డొకండు లేఁడు కటకంబు మొదల్కొని గోలగొండప
ర్యంతముఁ జూడ శ్రీవిజయరామనృపాలక! మండలాధిపా!

విజయరామరాజుగారేదో కారణమున సూరకవిగారియెడ నాగ్రహమూని యాస్థానమునుండి తొలంగించి రట. బాదుల్లాఖానుతో నొకసారి యుద్ధముసేయఁబోయి పరాభూతులై యారాజుగారు తిరిగి వచ్చుచుండఁగా సూరకవితనగ్రామప ప్రక్కత్రోవలోఁ బననచెట్టెక్కి విస్తళ్లకై యాకులు గోసికొనుచుండఁ జూచి యెదురుపోయి పల్లకీ నాపి తనకసి తీఱునట్లు చూ కుగా నీపద్యము జెప్పెనట,—

సీ. మెత్తనై యున్న యాఠటాకుమీఁదఁ గాక
మంటమీఁదను జెల్లునే మంటివాఁడి
పీదలై యున్న సర్దార్ల మీఁదఁ గాక
కలదె క్రొవ్వాఁడి బాదుల్లఖానుమీఁద ?

పొనుగుపాటి వేంకటమంత్రి యనునియోగిమీఁద సూరకవి చెప్పిన పద్యములు —

క. ఘనకులమునఁ బొడమిన దు
ర్జనుజుం డిల నింద్యుఁడగు ఐనన మూర్ధ్వముఖం
బున వెడలి మంచిదగునా
విను మనహిత! పొన్గుపాటి వేంకటమంత్రీ !

క. కినుక మెయిఁ దన్నులాడఁగ
మొనకట్టిన సరెయె గుజ్జముజ్ గాడిదయుజ్
ఘనుఁ డల్పుఁడు సరి యగుదురె
విను మనహిత! పొన్గుపాటి వేంకటమంత్రీ !

క. సామజము చెఱకు మేసిన
దోమలు పదివేలు చేరి త్రోలం గలవా ?
గ్రామపతి తగవుదప్పిన
గ్రామములో నున్న వారు కా దనఁగలరా !

క. ఇత్తడి పుత్తడి యగునా ?
త్రొత్తది నగ లెన్నియిడిన దొరసా నగునా ?
యుత్తమములఁ డౌనా దొ
లత్తునఁ దాఁ దిరిగినను గులాము గులామే !

క. బలవంతుఁడు బలహీనుఁడు
పొలియఁడు రిదితప్ప? నల్లపూసలు ముత్యాల్

దొలఁగుఁగద! మగఁడుపోయిన
వెలఁదుకకుఁ బొన్నుపాటి వేంకటమంత్రీ!

క. జలచరము లబ్ధిఁ బొడమవె?
జలరాశికి మోదకరుఁడు చంద్రుం డొకఁడే
కుల ముద్ధరింప నొకఁడే
విలసద్యశ! పొన్నుపాటి వేంకటమంత్రీ!

క. పలవాచపనికిఁ గాదా
వెలవెలఁదుక పాన్పు నెక్కి విటుఁడు సహించుక్
జల మేల కార్యవాదికి
విలసద్యశ! పొన్నుపాటి వేంకటమంత్రీ!

పూసపాటి సీతారామరాజుగా రొకప్పు డేకవచనమున నంబోధించినందులకుఁ గుపితులు కాఁగా సూరకవి చెప్పినది—

క. చిన్నప్పుడు రతికేళిక
నున్నప్పుడు కవితలోన యుద్ధములోనన్
వన్నె సుమీ రాకొట్టుట
చెన్నుగ నోపూసపాటి సీతారామా!

దంతులూరి యన్నమరా జనునాతఁ డీ యడిదమువారి రేగమాన్యమునుండి యక్కడిచెఱువుముఱుగునీరు పోనీక యడ్డుకట్టి చిక్కులు పెట్టుచుండఁగా నీ సూరకవికిఁ దండ్రి వరుస వాఁడగు రామకవి మోకాలిబంటిలోఁ దనమాన్యమున నిలుచుండి యీ క్రిందిపద్యముఁ జెప్పెనట! అంతట నారాజు కట్టినయడ్డుకట్ట తెగి పల్లమునకు నీరు వంచుకొని పోయెనట!

సీ. బ్రహ్మాండభాండసంపత్తి కుక్షినిగల్గు
పద్మనాభునిపదాబ్జమునఁ బుట్టి

సకలరత్నాకరస్థానమై యుప్పొంగు
నంబుధీశునిచరణంబు ద్రొక్కి
పరమతత్త్వజ్ఞుఁడై పరఁగుశంతనుమహీ
రమణువామాంకభాగమునఁ జేరి
అఖిలలోకారాధ్యుఁడై మించి విహరించు
శివుజటాజూటాగ్రసీమ నిలిచి

గీ. తనరునీవంటిధన్య కుత్తమము గాదు
పూసపాటిమహాస్థానభూమియందుఁ
గాలు ద్రొక్కంగ నోఁచుఁ జండాలుఁడైనఁ
గదలు మిటమాని దివిజగంగాభవాని !

సీ. ఆదిభిక్షుం డీతఁ డని రోసి విడియాకు
గొనివచ్చి యిట నిల్వఁ గోరితొకొ
జగడాలచీలివై సవతితోఁ బోరాడి
వీఁగివచ్చి యిచట డాఁగితొకొ
నిర్జరాంగన లెల్ల నీఱంకు వెలిపుచ్చ
దూఁబవై యిచ్చోట దూఱితొకొ
బీదబాఁపలఁ గష్టపెట్టుటకై మిన్ను
దొలఁగి యిచ్చోటను నిలిచితొకొ

గీ. వలదు ద్విజభూమిఁ గాల్నిల్ప వరుసగాదు
రవ్వ నీ కేల తగ దంబురాశి కరుగు
నాతి యతఁడె కాఁడటె పిన్ననాఁటిమగఁడు
కదలు మిటమాని దివిజగంగాభవాని !

సీ. భావింప నిలువెల్ల భంగంబులే కాని
భంగము ల్దొలఁగు టెప్పటికి లేదు
తిరుగుచో వంకరతిరుగు డింతియ కాని
తిన్నగాఁ దిరుగుట యెన్నఁడెఱుఁగ

మొనసి చేయుఁ బశ్లు మొరయుచుండుకె కాని
మొరయ కూరకయుంట యెఱుఁగ మెప్పుడు
పసులకట్టిని రోసి పల్చనగుకె కాని
పలుచనిగతి మాని మెలఁగు కెఱుఁగ

గీ. మనుచు నీలోన నీనైన యావగుణంబు
అరసి లజ్జించి దివినుండ కరుగుదెంచి
నిలువునీనైనఁ బెండ నిలిచితో కొ
కదలు మిట మాని దివిజగంగాభవాని!

సీ. పచ్చిమాంసము కల్లు భక్షించి మత్తెక్కి
రాణించు తిరుగుపరాంసులైన
గంజాయి గుండ హుక్కాలుడికెడి నీళ్ళు
త్రావి మాన్పడెడు తురుష్కులైన
గోవులఁ బట్టి మొత్తి కోసి ముక్కలు మెక్కు
సమదాంధు లగుకొండసవరులైన
తెరవాట్లు గొట్టి కత్తెరదొంగలై చాల
గాలించు తిరుగుచండాలురైన

గీ. భూసురక్షేత్ర మిది యన్నఁ బోఁ డొకండు
చిన్నపాలకులు బ్రాహ్మణక్షేత్రమునకు
ఘాతుకత్వంబు సేయుముష్కరులుగలరె ?
కదలు మిటు మాని దివిజగంగాభవాని!

సీ. కృత్తికాద్రు లాయెనా కీలోగ్రఫణిఫణా
నేకపూత్కారవల్మీకచయము
విరిదోఁట లాయెనా కఱకుకంటకకంట
కాంకురవిస్ఫురితాగచయము
పువుఁబోన్పు లాయెనా వపమంజులశ్వేత
లవణాలవాలమౌ చవుటినేల

అడిదము సూరకవి.

బొమ్మరిం డ్లాయెనా భూరిభేకాంఙజా
ఘారమైతనరుకేదారచయము
గీ. నీకు విహరింప నసతులై నిర్వటిలెనె
చిన్ని పొలములు; బ్రాహ్మణక్షేత్రమునకు
ఘాతుకత్వంబు చేయుముష్కరులు గలరె?
కదలు మిట మాని దివిజగంగాభవాని!

అడిదము రామకవి పైవిషయమునుగూర్చి పూసపాటి విజయరామరాజుగారి కిచ్చుకొన్న యర్జీపద్యములు—

సీ. అవధారు! దేవ! మహాప్రభూ! విన్నపం
బాశ్రితోత్తముఁడ శుద్ధాంధ్రకవిని
పేరు రామన యింటిపే రడిదమువారు
మాజాగ భూపాలరాజుశ్రే[illegible]
నల్లకృష్ణక్షమానాయకాగ్రేసరుఁ
డెఱ్ఱికృష్ణక్ష్మాతలేంద్రు లచటఁ
గరణికధర్మంబు గల్పించి మాన్యంబు
దయచేసి రది యాస్పదంబు మాకు
గీ. నదియు నీయేఁడు దంతులూరన్ననృపతి
సత్తముఁడు గ్రామమెల్లను గుత్తచేసి
చెఱువు బిగఁగట్టి ప్రజలు జేజేపడంగ
ముంపుగట్టించె నరిపొట్ట ముంపఁదలఁచి.
సీ. విన్నవించెద నాదువృత్తాంత మది కొంత
చిత్తగింపు పరాకు సేయకుండఁ
బొలములో నొకఁడేరుపూన్పంగఁ జాలఁడు
గంగాభవానిధాకకును జడిసి
దుక్కిటెడ్లను గొని దున్నుకుంద మటన్న
బదులియ్యఁ డెవ్వఁడు పాఁతనేబు

ఏజోలియును లేక యింట నుండెద మన్న
సాలుకు వచ్చు గంటాలపన్నుఁ
గీ. క్షేత్రమునవారు పొన్నూరుతెన్నుగాదు
పంట పస లేను గంటాలపన్ను పోదు
మీకు దయరాదు మునుపటిమిసిమి లేదు
అతులగుణదీప! విజయరామానృప.

సూరకవి ప్రపౌత్త్రుఁడు బాలభాస్కరకవి చల్లా పట్టాభి రామయ యనువానిఁగూర్చి చెప్పినపద్యము.

సీ. విజయరామక్షమావిభు మెచ్చి ఖాసిల్లె
ధరణిలో మాప్రపితామహుండు
గంగాభవానిని గడుదిట్టపై తిట్టి
ఖ్యాతిఁ జెన్నొందె మాతాత యొకఁడు
వెలయంగమగటిపల్వెంకనుఁబడఁ దిట్టి
తగఁదెగటార్చె మాతండ్రిగారు
ఆరీతిగాఁదిట్టి యమపురంబునకును
నిన్నుఁ బంపఁదలంచి యున్నవాఁడ
గీ. శాముకొ మ్మిటు మీఁద నఖండచండ
దాపశోద్దండకవితాగభీరశక్తి
నీతఱముగాదు కలహించి నిర్వహింప
చల్లపట్టాభిరామ! నీచగుణధామ!

అహోబలపండితుఁడు.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి సూత్రములకు భాష్య మొనరించిన గాలి యహోబలపండితుఁడు మైదవోలున నుండఁగా గుంట్లకమ్మ వఱదవచ్చి కొంపలు కూలి పంటలుపాడ్వడి తిన నన్నమును గట్ట గుడ్డయు లేనిదుర్దశ వాటిల్లెను. అపుడు నరసారావుపేట మల్రాజువారి సంస్థానమున కరుగుదెంచి యీ క్రిందిసీసపద్యమును జెప్పి వారివలన నొకయగ్రహారముం బడసి యాతఁడచ్చటకు నివాసము మార్చుకొనెనట!

సీ. జానకీపతి లేఁతసజ్జరొట్టెలపాలు
కొంపలకప్పెల్ల గొడ్లపాలు
సంవాసములు దొంగజాగిలంబులపాలు
నయనముల్ జాగరణంబుపాలు
కలపుస్తకపుఁదాళ్లు కట్టెమోపులపాలు
పొలుపైనచేతులు ముండ్లపాలు
భూరిసంధ్యావిధుల్ బురుదనీళులపాలు
నాలుక దీనోక్తినటనపాలు
ఘనతరస్నేహ మతినీచజనముపాలు
చిత్త మేవేళ నతిదీర్ఘచింతపాలు
హరిహరీ! దేహ మంతయు నలఁతపాలు
మైదవోలున నుంకుల మాకుఁ జాలు.

ఆతని ప్రతిజ్ఞ.

నెట్టన నభినవనన్నయ
భట్టాచార్యాభిధానపటుబిరుదాంకం

బి ట్టట్టనక వహించిన
దిట్టఁడ! నసుఁ బోలఁగల సుధీవరు లేరే?

నక్కలపాటి బాలసరస్వతి యనుకవీశ్వరుఁడు కడపరెడ్ల నుగూర్చి చెప్పినది—

ఉ. రెడ్లు మదించుఁ గ్రొవ్వునఁ జరించి వరాలు గడించె యూరకే
బుడ్లకొలందిఁ ద్రావి కడుపు ల్కడుఁ బెంచి వివేకహీనులై
రొడ్లన రెక్ వసించు గుణహీనుల కెక్కడి కీర్తు లోలి వి
ద్వడ్లయకాల! గోడ్ల చివతిమ్మతనూభవ! తాతభూవరా!.

దేవలూరి కేశవరెడ్డియనునాతఁ డొకకవీశ్వరుఁడు త్రోవ నరుగుచుండఁగా—ఓహో! కవీశ్వరులా! యని గేలిచేసెనట! కోపము పెడెత్తి యాకవీశ్వరుఁ డీ పద్యముఁ జెప్పెను.

క. పీ పట్టినట్టు నోరను
పీ పట్టవదేమిసేతు! పీ, కీ, లందున్
దీపయి రుచిపుట్టెనొ నీ
కీపట్టున దేవలూరి కేశవరెడ్డీ!

నారయప్పారావువారి సంస్థానమున జమాబందీకిఁ గరణములు వచ్చి చిరకాలము నూజివీట వసింపవలసివచ్చుచుండెడి దట! ఒకన్డు డాపరస్థలవాసక్లేశమును సైఁపలేనికరణమొకఁడు నారయభూపాలునొద్దఁ జెప్పిన పద్యము—

క. శీతజలస్నానంబును
భూతలశయనంబు నొంటిపూటశనంబున్
నాతిగల బ్రహ్మచర్యము
నాతవమా! పూటగడప నారయభూపా!

భృంగపంచకము. శ్రీనాథకృతియందును.

సౌందర్యశాలినియగు నొకనరపాలుని దేవేరి యమాత్యునకుఁ జనవుపడియుండెను. ఒకప్పు డాభూపతి కార్యవశమున స్థలాంతరమున కరుగుడు నామంత్రి యంతిపురమునఁ జేరుకొని రాజమహిషితోఁ గేరింతలాడుచుండెను. పుడమిఱేఁడును నాఁటిరేయికే మరలఁ దిరిగివచ్చుటయుఁ గోటలోనికి వచ్చినతోడన కవాటములెల్ల బంధింపఁబడుటయు నెఱిఁగి దూతికయొకర్తి వృత్తాంత మమాత్యునకుఁ దెలిపి డాఁకొనుటకు భృంగాపదేశమునఁ జెప్పినది—

ఉ. మాయురె భృంగమా! వికచమల్లికలన్ విడనాడి తమ్మిలో
నీయెడఁ బూవుఁదేనియల నింపుజనింపఁగఁ గ్రోలి సొక్కి యున్
బోయెద నన్న భ్రాంతి నినుఁ బొందకు రా జుదయించె నిప్పుడీ
తోయజపత్రముల్ వరుసతో ముకుళించెఁ జలింపకుండుమా!

పుడమిఱేఁడు శయనాగారమున కరిగినపిదపఁ గొంతదడవునకు మంత్రియుఱుంకటమున దాఁగియుండఁజాలక యిటునటుఁ గదలఁగాఁ జప్పుడగుట విని చుఱల నాదూతిచెప్పినది—

చ. అళికులవర్య! పద్మముకుళాంతరమందు వసింపనేరమిన్
జలనముసెంచెదేమి వనసారసమిత్రుఁడు రాకయుండునా?
తొలఁగక యంచె యుండు మిఁకఁ దోయజవైరి తిరంబె రాత్రియీ
కలవరమేల? తమ్మితుద గానక తూఱక యూరకుండుమా!

సాధ్వీమణియగు నామంత్రిభార్య ఱేఁ డంతిపురమునఁ జేరుట విని రేయి రెండుజాములు కడచనినను దనభర్త యిలు

సేరమిచే దిగుల్వడి యేమికీడు వాటిల్లెనో యని కనుఁగొన రాఁగా నామెనుగూర్చి దూతి చెప్పినది—

చ. అలినీ! తత్రజ మేలె నేఁడు నిదె నీయాత్మేశుఁడౌ భృంగముల్
జలజాసక్తమరందపానవశతన్ సానందుఁడై యున్న వాఁ
డులు కింతేనియు లేక నీ వెఱుగుమా! యొప్పార నిప్పాట నీ
చెలువుం బొందం బఱతెంచుఁ దేసెవు రాజీవంబు పుష్పించినన్.

తా నింక వెలుఁపలకు దయచేయుం డని మంత్రికిని బోధించుచుఁ జెప్పినది—

చ. పతినిద్రించినవేళ రాఁదగున యోషిద్వారి యీకేళికా
యతనంబందు రతిశ్రమన్ విభుఁడు నిద్రాసక్తుఁడై యుండె నీ
కతపత్రేక్షణ మోమువాంచినది నీసామర్థ్యమున్ జూపఁబో
కతివేగంబున నేఁగుమా! తొలఁగి మాయాత్మల్ సుఖం బందఁగన్.

రేయి రాజమహిషి తనకంఠహారమును మంత్రికంఠమున వైచెను. ఆతఁడునదియుఱచి మఱునాఁడు దానిఁదాల్చియే రాజసభ కరుదెంచెను. అదిగాంచి రాజు గుఱుతించునేమో యని భీతిలి నిపుణయగునాదూతి వందివేషమున నరుగుదెంచి యీక్రిందిపద్యమును జదువ నందలి “మానపరిపాల” యను విశేషణముఁబట్టి మంత్రి తెలిసికొని తనకంఠమందలిహారమును బైపచ్చడమునఁజుట్టి పారితోషికముగా నొసంగెను.

చ. అతులసభాంతరస్థితబుధావళికెల్ల జొహారు వీరరా
హుతులకు మేల్జొహారు సతతోజ్జ్వలవిక్రమసార్వభౌమసం
తతికి జొహారు వైభవజితానపురందరుఁడైనయట్టి భూ
పతికి జొహారు మానపరిపాల! జొహారు ప్రధానశేఖరా!

కందుకూరి జనార్దనాష్టకము.

1. సిరులు మించిన పసిమిబంగరు జిలుగు దుప్పటి జారఁగా
చరణపద్మముమీఁద దేహము చంద్రకాంతులు దేరఁగా
మురువుచూపఁగ వచ్చినావో మోహనాకృతి మీరఁగా
గరుడవాహన! దనుజమర్దన! కందుకూరిజనార్దనా!

2. ఆనపెట్టిన రాకపోతివి ఆయెబో అటుమొన్ననూ
ప్రాణిపిలువఁగ వినకపోతివి పొంచిపోవుదు మొన్ననూ
నేనుచూడఁగ గడచిపోతివి సీటుచేసుక నిన్ననూ
కానిలేరా! దనుజమర్దన! కందుకూరిజనార్దనా!.

3. నిన్నరాతిరి చవికలోపల నీవు చెలి కూడుంటిరా
ఉన్నమార్గము లన్నియును నే నొకతెచేతను వింటిరా
విన్నమాత్రము గాదురా నిను వీథిలో కనుఁగొంటిరా
కన్నులారా దనుజమర్దన కందుకూరిజనార్దనా!.

4. దబ్బులన్నియు తెలుసుకొంటిని తప్పుబాసలు సేయకూ
మబ్బుదేరెడికన్నుగవతో మాటిమాటికి డాయకూ
ఉబ్బుచేసుక తత్తరంబున నావక్షపై చెయివేయకూ
గబ్బితనమున దనుజమర్దన! కందుకూరిజనార్దనా!

5. చిత్తరంబున మొలకకెంపులు పెదవి నెవ్వతె ఉంచెరా
గుత్తమైనమిటారి గుబ్బలగుమ్మ యెవ్వతె మెచ్చెరా
చిత్తగించక జీరువారను చెక్కు లెవ్వతె నొక్కెరా
కత్తిగోరుల దనుజమర్దన! కందుకూరిజనార్దనా!.

6. అండబాయక కూడియుంటిని ఆమె బోయెను నాటికి
ఖండిమండిపడంగ నేటికి కదలు మెప్పటిచోటికి
ఉండరా నీమాటలకు నేనోర్వఁజాలను మాటికి
గండిద్దొంగవు దనుజమర్దన! కందుకూరిజనార్దనా!.

7. అలుకలన్నియు దీర నివు నాయండ కెప్పుడువస్తివి
పిలిచి నవరత్నాలసొమ్ములు ప్రేమతో నెపుడిస్తివి
వలచి వలపించియును గూరిమి వదలకెప్పుడు మెస్తివి
కలసి వేడుక దనుజమర్దన! కందుకూరిజనార్దనా!

వలపు.

చ. అలరులు సూదులై మలయజాదిసువస్తువు లగ్నికల్పమై
మలయసమీరముల్ విషసమానములై హిమభానుఁడైన యా
కలువలఱేఁడు చండకరుకైవడియై కనుపట్టె నయ్యయో!
వలపనుపాప మెట్టిపగవారలకున్ వల దింక దైవమా!

చ. చెలువగుమించుటద్దములు చెక్కులటంచుఁ దలంచి మెచ్చుచున్
కలువలఁ జూచి కన్నులని కైరవమిత్రునిఁ జూచి మోముటం
చలరుచు నీగతిం దరుణియందము లెంచి విరాళినొందితిన్
వలపనుపాప మెట్టిపగవారలకున్ వల దింక దైవమా!.

చ. కులుకుమిటారి గబ్బిచనుగుబ్బలసొంపు చెలంగఁ దళ్కుఁగ
న్నులుదయివాఱఁ జూచుచు వినోదముగా మృదులీలఁ బోవుచున్
వలనగుహంసయానమున వచ్చినయట్టులె తోఁచె నింతి; హా
వలపనుపాప మెట్టిపగవారలకున్ వల దింక దైవమా!.

శృంగారము.

సీ. సారమా నీశరాసార మానింత వ
సారమా విరహిణీమార మార
రాకుమా నీ వీచిరాకు మాటుగ నేచ
రాకు మారాకుమాద్యోకమార

పంతమా నీదురుసంత మాయెడల వ
సంతమాధవ మీపసంత మార
చెందిరా దుర్గుణమందిరా సత్కార
మందిరాకృతి మఱమండ రార

గీ. యనుచు వగమీరి కను దూరి మనసు జారి
శౌరి హరిఁజేరి దరిఁజేరి తారి మఱికి
గౌరి తనబారి గడుఁ జేసారి నుడువ
నోరుచే దూరి కేరి మురారి నారి.

గీ. అడుగున ధరించు మాణిక్య మబ్ధిరాజు
కణఁగి శిరమునఁ ధాల్చును గడ్డిపోఁచ
వనధి దేగాని దోష మెవ్వరిదిగాదు
మణి మణియె పూరి పూరియె మందగమన.

శా. ఎంచన్ మించుగ నెత్తిమాడుదుగదా యేప్రొద్దుబంగారపుం
బంచల్ తీర్చినరత్నమందిరములన్ బాగా గనా దచ్చె తీ
వం చా లొక్కటి తొమ్మి దేడు పది చవ్వంచి త్రిగించుం జెలుల్
ప్రొంచల్లీలల నీకు నాకు సరితోడై పల్కు బింబాధరా!

మ. ఎనయు న్నిజిగిమేని క్రొంజెమటచే యేప్రొద్దు సుస్నానముల్
నినువర్ణించుట సంధ్యయున్ జపవిధుల్ నిత్యంబు నీపాదసం
దనమే యెప్పుడు దేవపూజనము నీవ్యాధరానూనచుం
బనమే మాకనిశం బనర్గళసుధాపానంబు బింబాధరా!

శా. కానా పేదలకెల్లఁబేద పలుకా కర్పూరఖండంబు నె
మ్మేనా పైఁడిసలాక ముద్దుమొగమా మేలైన క్రొత్తమ్మి కొ
ప్పా నీలంబులకప్పు గప్పునెఱిచూపా కంతుచేతూపు ని
న్నే నా నుతియించువాఁడఁ దగవా యీమాట బింబాధరా!

మ. వనజాతాంబకుఁ డేయుసాయకములన్ వారింపఁగారాదు నా
తనబాల్యాధికయౌవనంబు మదికిన్ ధైర్యంబు రానీయ ది

ల్లనురక్తిఁ బ్రియుఁబోంట్లకుం దెలుప నాహా సిగ్గు మైకోదు పా
వనవంశంబు స్వతంత్రమీయదు సఖీ వాంఛల్ తుదల్ ముట్టునే!

ఉ. అక్కరో! నీదువల్లభుఁ డహంకృతిఁ జేసినచేఁత వింటివా ;
యొక్కఁడ నెక్కడే మతియు నెవ్వరి నెవ్వరి? నన్నె నన్నె; నీ
వక్కడి కేల పోవలయు? నంపవ; యంపితిఁ గూడుమంటినా?
మ్రొక్కితి వేఁడుకొంటి ననుముట్టకుమంటి నిఁ కేనిచేసెదన్.

క. ఔరా! యేమనిచెప్పుదు
నారీమణిచక్కఁదనము నాకము చేరన్
జేరెఁడుకన్నులు బారన్
బారెఁడు నెఱికురులు పట్టుపట్టెఁడుకుచముల్.

ఉ. ఎన్నఁడు నేరిచెన్ బెళుకు లీచెలి కన్నులు కార్ముకమ్ముల
న్నన్న! కురుల్ పిఱుందు పటువై ఘటువై ఖరిఁ గైకొనెంగదే
మొన్నఁ గదమ్మ పిన్న మొన మొల్కలు నేఁడివె ముద్దులాఁడి లేఁ
జన్నులు మిన్నలై పయఁటసందున డాఁగుడుమూఁతలాడెడున్.

చ. పడిగము తమ్మలం బుమియుపల్లవకోటికి నోరు నేణి యం
గడిసవరంబు సంతసౌధకాయ యురోజము లచ్చరచ్చసా
వడి రొద యూరువుల్ గమిడివాతియనంటులు మోవి జిడ్డిగి
జ్జిడి నెలయాలిజీవనము జీవనమే తలపోసిచూచినన్?.

సీ. సాటివాతెఱమీఁద గాటు లేర్పడియుండ
వేఱె యింకొకసాక్షిఁ గోరవలెనె?
చక్కఁ జెక్కుల గోటినొక్కు లేర్పడియుండ
మించి నీ వింతవాదించ నేల?
ఉరముపై హారముల్ గుఱుతు లేర్పడియుండ
సత్యాన కింకఁగేల్ సాఁచవలెనె?
పసపంట చలువదుప్పటి తేటపఱుపంగఁ
దెలియఁ దార్కాణముల్ పలుకవలెనె?

గీ. తేటగన్నులు నిద్దురఁ దేలుచూపు
కందునెమ్మేను వేమఱచందమామ
కొలఁది వెలవెల నగుముఖకళలుఁ దీరు
చూడ బయలాయె నడతలీజాడలేల?

భక్తిపరవశుఁడై పోతన్నగారు భాగవతమునందు—

శా. లా వొక్కింతయు లేదు ధైర్యము విలోలంబయ్యెఁ బ్రాణంబులున్
ఠావుల్ దప్పెను భ్రాంతినచ్చెఁ దనువున్ డస్సెన్ శ్రమంబయ్యెడిన్
నీవే తప్ప నితఃపరం బెఱుఁగ మన్నింపందగున్ దీనునిన్
రావే! యీశ్వర! కావవే! వరద! సంరక్షింపు భద్రాత్మకా!

అనుపద్యమును జెప్పగాఁ గామపరవశుఁడై నేఁడొక
కవి.—

శా. పూవిల్కాఁ డిసరోజబాణముల నంభోజారి మైచాయలన్
భావం బెంతయు డస్సె మేనుబడలెన్ దాహంబు రెట్టించె నే
నీవాఁడన్ మధురాధరం బొసఁగవే! నిక్కంబు నన్నేలవే!
రావే మానిని! కావవే తరుణి! సంరక్షించు చంద్రాననా!

అనుపద్యమును చెప్పెను.

చ. ఆరయం బోయె నిఁకేల నావలనఁ దప్పుమాట సైరింపవా
తాయో కానము నీమనంబు; దయమీఱం బల్కు వింతైన నీ
ప్రాయం బేటికి నిన్నుఁ బాసినఁ దృణప్రాయం బరో “కొక్కురో
కో” యంచుం దొలికోడి కూయుదనుకం గోపంబె బింబాధరా!

శా. మృదుతల్పంబు వికారలీల దిగి ధమ్మిల్లంబు చేఁబూని రా
గదదృగ్జాలముతోడఁ గౌను నులియంగా మోము మార్వెట్టుచున్
వదలంబాఱిననీవిఁ బట్టుకొని కన్యారత్న మడ్డేఁగెఁ ద
త్సదనభ్రాజితరత్నదీపకళికాస్తంభంబు క్రీనీడకున్.

ఉ. ఏమనె? నేమిపల్కె? నిను నేమనిపంపెను? నన్నుదూఱెనో?
రామునెనో? పరాకిడెనో? రాజులయేలిక కృష్ణమూర్తినా

స్వామి ముకుందుఁ డచ్యుతుఁడు వారిజనాభుఁడు శేషశాయి న
న్నేమనె? నేమిపల్కె? నిను నేమనిపంపెను? చెల్వ నెచ్చెలీ!

ఉ. ఆతఁడు దూరదేశమున కల్కినెపమ్మునఁ బోయినాఁడు నే
నాతనిఁ బాసి మన్మథశరాగ్నిఁ దపించుచునున్నదాన నీ
వాతని నన్నుఁ జూచితివి వియత్తలమెక్కి సుధాకరుండ! నే
నాతనికంటెఁ జిక్కితినొ యాతఁడె చిక్కెనొ నాకుఁ దెల్పుమా!

శా. లోకాలోకపరీతభూభువన మాలోకించుపుణ్యుండవో
రాకాచంద్ర! భవత్సమానముఖు మత్ప్రాణేశ్వరుం బాసి నే
నాకందర్పశరాగ్నికీలలకు లోనై యున్నచందంబు నీ
వేకాంతంబునఁ దెల్పవయ్య! దయతో నేలాంతాత్మన్వీక్షణా.

సీ. పరిణామ మేమయ్య! ప్రాణనాథునివార్త
విందునో యని యుందుఁ జందమామ!
విరహాగ్ని చల్లగా విభుని యాకారంబు
కందునో యని యుందుఁ జందమామ!
పతి కాకుఁ జుట్టిచ్చి మతికాంక్ష దీరంగ
నుందునో యని యుందుఁ జందమామ!
వల్లభుఁ డేవేళ వచ్చు నప్పుడె మోవి
విందు సేతల యుందుఁ జందమామ!

గీ. చక్కఁదనమున నీసరి చందమామ!
యాతఁ డున్నట్టియూరిపైనయ్య! మీరు
పోతిరా నాదువివరంబు పొసఁగఁ జెప్పి
సాహసాంకుని రమ్మను చందమామ!

సీ. భామాలలామకు క్షేమమా తెల్పుమా
సకలకళాధామ! చందమామ!
పల్లవపాణికి భద్రమా పల్కుమా
సర్వకళాధామ! చందమామ!

శోకనక్షోజము, గుళలమా చెప్పవమా

చక్రవాకప్రేమ! చందమామ!

పద్మాయతాక్షికిఁ బరిణామమమా ధర

సంపూర్ణగుణధామ! చందమామ!

గీ. పద్మలోచన యున్నట్టిపట్టణంబు

త్రోవగాఁ బోదువా నీవు తోయజారి!

సకియ మేలిమి యంతయు సరవిఁ దెలిసి

యంద మందంగ రమ్మ యోచందమామ!

మ. కలిగేనా యొకనాఁటి కైన మదిలోఁ గాంక్షారతుల్ దీరఁగా

దలకుం బాసినవెంద్రు కైతి మదనాస్త్ర జ్వాలచేఁ జిక్కితిన్

బలుకుం బంతము లొక్కటాయె విధిచేఁ బ్రాణంబు లెట్లో కదే

నెల నాళ్లాయెను మోముఁ జూచి యకటా నీరేజపత్రేక్షణా!

మ. కలలో నైనను బాహుఁజాల నకటా కాంతుండ! నన్ బాసితే

తలపూవాడక పోయి రమ్మనుచుఁ జెంతంజేరి హస్తాక్షతల్

తలపైఁ జల్లఁగఁ బూనఁ జేచుట సంతోషాగ్నిఁ గూడయ్యె న

చ్చెలి ప్రాణేశుని చుట్టు రాఁ దిగిచి వైచెన్ సిగ్గు రెట్టింపఁగన్.

శా. *బాలా! రేయి విభుండు నాకు రతిసంపర్కం బెతింగింపరా

నాలాగాట యెఱుంగనమ్మ! సదయుం డచ్చేరకోం గూడ్చినన్

ఆలోఁ జంచల మంది దివ్వెకుఁ జెఱం గడ్డంబు గావింప హా

రాలే దివ్వెలు గాఁగ నే నతని నేత్రద్వంద్వమున్ మూసితిన్.

సీ. భామామణీ! వాఁడు పైన మర్యేడువేళ

నిమ్ముల నొకఁడైనఁ దుమ్మఁ డాయె

ముద్దుగుమ్మా! వాఁడు చద్ది గట్టెడువేళ

పకపక నొకగాలి పలుక దాయె

---

* బాలా నాకు విభుండు రేయి సుఖసౌభాగ్యం బెతింగింపరా.

నింపుముఖీ! వాఁడు నిలువెళ్లి పోవుటఁ
బంచను బి ల్లడ్డగించ దాయె
జలజాక్షి రో! వాఁడు పొలిమేర దాఁటుచోఁ
గడఁగి గొబ్బునఁ బాల గట్ట దాయె
గీ. ఏల యూరక యలిగెనో నీలవేణి!
యెన్నఁ డిటు మళ్లి వచ్చునో సన్నుతాంగి!
†వేడ్కఁ రతికేళి సలుపునో వెలది! నేఁడు
ఆసపడువారి నెఱుఁగఁడో అబ్జవదన!.

చ. మహితను దాను నొక్క చెలి మానిని! నీవిభునామ మేమనన్
గమలజగంధి పల్కెఁ గరికంధి ప్రజాపతిచంద్రికాతప
త్రములు త్రివర్ణయుక్తముగ వ్రాసియు నందులమధ్యవర్ణముల్
క్రమమునఁ గూర్చి చూడ గజగామిని! నావిభు నామ మయ్యెడిన్.

మ. అరవిందానన! నీమనోహరుని పే రారూఢిగాఁ బల్కుమా
మరుఁడున్ దామరసంబు కాంచనము భూమ్యాకాశముల్ గేశముల్
గరిమన్ మారుతపుత్రిచంద్రులను వేడ్కన్ మూఁడువర్ణంబులన్
బరఁగన్ వ్రాసినమధ్యవర్ణములు మత్ప్రాణేశ్వరుం డయ్యెడిన్.

మ. పొరుగూరన్ విభుఁ డుండి వేడ్కఁ బలరన్ బత్తెంచునాభూషణో
త్కరముల్ నెచ్చెలి తెచ్చియిచ్చుటకుఁ గాంతారత్నమీక్షించి య
బ్బురమందెం గొనియాడెఁ దిట్టె నగచెన్ బోఁద్రోచె దీవించె నా
భరణంబుల్ వివరించుఁడీ సరసులై భావోదయస్థానముల్.

చ. రమణునిఁ గూర్చి యొండొకకరండము పంపుచు దానిమీఁద నొ
క్కముగుద సర్పమున్ బిదపఁ గామవిరోధినిఁ బైనమీరపుం
గొమరునిఁ జంపకంబు ననుఁగుంజెలిచే లిఖియింపఁజేసె భా
వము నిట మల్లినాథకవివర్యుఁడు కోరెడు వెల్వరింపఁగన్.

† వేడ్కఁ నానందపఱచునో వెలఁది! నేఁడు.

ఉ. కన్యకు నైదు జంఘలును గన్యకు నాఱు కుచంబు లెన్నఁగాఁ
గన్యకు నాల్గు కన్బొమలు కన్యకు నేడు విశాలనేత్రముల్
కన్యకు ద్వాదశంబు నులికానును గల్గుసులక్షణాఢ్య కా
కన్యకు నీవు నింకఁ బదికావలెఁ గస్తురిరంగనాయకా!

సీ. శృంగారవనమునఁ జెలులతోఁ గ్రీడించు
తొయ్యలిఁ గాంచెను ధూర్తుఁ డొకఁడు
తొడ కేలఁ జఱచుచుఁ గడనుండి తనుఁ జూడ
మొలనూలు సవరించె ముద్దుగుమ్మ
విటుఁ డొక్క జాజికెంగటఁ జేరి పరికింప
కేలచెంతకుఁ జేచె నీల వేణి
కంఠమాలిక సంజ్ఞగా జారుఁ డంటినఁ
గొమ్మయొఱ్ఱనిపూవుగుత్తి విడిచె
గీ. వెలఁదిలీలలుఁ గని వాఁడు విన్నఁబోవ
సుదతికర్ణాగ్రమున నున్నసొమ్ముఁ జూపె
స్థలముఁ గులమును నామంబు నెలవు నెఱిఁగి
హితవు గలిగించె నవ్వ డయ్యతిప కతఁడు.

క. ఎంచఁగఁ జతుర్థజాతుఁడు
పంచమమార్గమున నేఁగి ప్రథమతనూజం
గాంచి తృతీయం బచ్చట
నుంచి ద్వితీయంబు దాఁటి యొప్పుగ వచ్చెన్.

సీ. రాముఁ డెవ్వానితో రావణు మర్దించె?
పరవాసుదేవుని పట్ణమేది?
రాజమన్నారుచే రంజిల్లుశర మేది?
వెలయఁ గానుకపంట విత్తునేది?
అలరంభకొప్పులో నలరుపూదం డేది?
సభవారి నవ్వించుజాణఁ డెవఁడు?

సీతపెండ్లికి నోలి చేసినవిల్లేది?
శ్రీకృష్ణుఁ డేయింటఁ జెలఁగుచుండు?

గీ. అన్నిటికిఁ జూడ నైదేసియాక్షరములు
కనలావలఁ జూచిన నేకవిధము
చదువునాతఁడు భావజ్ఞచక్రవర్తి
లక్ష్మణోపేంద్ర! ప్రాఘరాయక్షితీంద్ర!

శ్లోకమూకతో, రంగనగరం, లకోలకోల, జంబీరబీజం, మందారదామం, వికటకవి, పంచాస్యచాపం, నందసదనం.

చ. నలశశిబింబలీలల నణంచుసతీమణిపాణిపల్లవం
బులు నగుమోము నారు జిగిమోవియు వాక్యములుఙ్ బిసాళిమీ
నులగిరిమం బణంచునరుణోష్ఠకుచంబులు మందయాన మ
య్యలకలు నాసికంబు తగునత్తులు నిబ్బరపుబ్బుగుబ్బలున్.

సీ. ఆద్యంతమధ్యమాంతాదిమధ్యంబుల
తేటిరక్కసిరాజు తెలియఁ దల్లి
ఆద్యంత ... ...
శివునిల్లు విటిచెను క్షీరధార
ఆద్యంత ... ...
భార్యయు ఖడ్గంబు పరఁగఁ జెట్టు
ఆద్యంత ... ...
మార్వన్నె యీపె ధూమంబు మఱియు

గీ. అన్నిటికిఁ జూడ మూఁడేసియక్షరములు
మొదలుతుదలును నడితుద మొదలునడుము
ప్రాణరక్షను లతలను బాదపములఁ
బరికరములందు నీపదా లరయవలయు.

ద్విపద. అంబలి గుమ్మడి యావాలు పొగడ
డంబుగా వీని కడం బరికించు.

పొడుపుఁ బద్యాలు.

క, పండగ నెండినదొక్కటి
పండకమతిపచ్చిదొకటి పడిఁ గాలినదిన్
దండికి రుచియై యుండును
మండలమున జనుల కెల్ల మహిలో వేమా!—తాంబూలము.

ఆ. ప్రేలిమీఁదనుండు వెండుంగరము గాదు
ప్రేలిమీఁదనుండి నేలఁజూచు
అంబరమునఁ దిరుగు నదియేమిచోద్యమో
విశ్వదాభిరామ వినురవేమ!.

క. ముక్కునపైనమునడచును
పక్కనునోరుండుగాలిపారణసేయున్
గ్రక్కునవేసిన కూయును
మక్కువతో దీనిఁదెలియుమనుజులుగలరే?.—బొంగరము.

క. శిలవృక్షలతలఁ బుట్టిన
చెలువలుముగ్గురునుగూడి శుభలగ్నమునన్
తలవాకిటరమియింతురు
చెలువలరఁగదీనిఁదెలియు సుగుణులుగలరే! —తాంబూలము.

ఆ. చీరగట్టిరాత్రిసిగ్గునవొదిగుండు
పగలుచీరవిడిచిపనులుసేయు
చేయువాఁడికత్తెచేడియుగాదయా
సమ్మెటాంకసోమ!జాణరాయ!.—పగడసాలకాయలు.

ఆ. ఆడఁబోవుచోట ఆయిండ్లవారెల్ల
సారెసారెకొట్టిచంపిరనుచు

పుట్టినిల్లుచేరు పొలఁతితాఁ గాదయా
సమ్మెటాంకసోమ! జాణరాయ!.

ఆ. పక్షిరాజుపేరఁ బరఁగినమ్రానిపై
వెలుగుపిట్టజనులు వేడ్కతోడ
ఆవునిచ్చెదమని అందఱు మ్రొక్కుదుర్
దీనిభావమేమితిరుమలేశ!. — గరుడగంబం.

ఆ. మ్రానునందుపుట్టి మక్కువకాయలై
యిండ్లలోనఁబెరిగిపండ్లునవును
తీపురసములేదు తినరాదు చెప్పుమా
సమ్మెటాంకసోమ! జాణరాయ!

క. చెక్కులపసగలిగుండును
చక్కనిగుబ్బలనెసంగి సొరైయుండున్
చిక్కనొకగడియలోపల
మక్కువసతిగాదు చూడ మహిమండలిలోన్. — జోడుతలుపు.

సమస్య.

శంఖంబుల్ దివినుండిజాఱిపడియెన్ జంబూఫలప్రక్రియన్.

శా. ప్రేంఖత్పుష్పకచంపకాటవులదారిన్ వ్యోమమార్గంబునన్
రింఖద్వాయువశంబునం దగిలి యా నెత్తావికిం జొక్కి త
త్సంఖ్యాకంబులు తేంట్లమొత్తములు లక్షల్ కోట్లు పద్మంబులన్
శంఖంబుల్ దివినుండి జాఱిపడియెన్ జంబూఫలప్రక్రియన్.

ఉ. అంటనిమ్రానిపండు కరియంటనికాముశరంబు తేఁటిము
క్కంటనిపువ్వుహంసముఖ మంటనితూఁడు పయోధినిప్పనీ
యంటనిరత్న మన్యభృతమండలికెందలిరాకు రాహుతా
నంటనిచంద్రబింబ మన నానృపకన్య వెలింగెనత్తఱిన్.

చలి.

మ. చలి! మమ్మీగతి బాధపెట్టెదవు నీసామర్థ్యముల్ వట్టిపే
దలపైఁ గాక ధగద్ధగాయితమణిస్తంభౌన్నతాంతఃపుర
స్థలసంవాసితకామినీదృఢపరిష్వంగానుసంయుక్తని
శ్చలులౌ భోగులమీఁద లేశమును నీజంజాటముల్ సాగునే?

చ. చలిగా! నీకొకవార్త తెల్పెదను నిశ్శంకోద్భటుల్ దంపతుల్
గలయాయిండ్లకుఁబోకు దంపతులమేల్ కౌఁగిళ్లసాధ్యంబునన్
నిలువన్ దార్ఢ్యము లేదు; మిట్టిపడినన్ నీప్రాణముల్ గొందు; రే
చలి లేకుండెడు బ్రహ్మచారులపయిం జెల్లించు నీదర్పమున్.

చ. తరణిసుకాంతభిత్తిమయతల్పగృహాంతరహంసతూలికా
స్థిరశయనస్థలీశయకుశేశయకుట్మలకోమలస్తనీ
పరమశరీరసంగపరభాగ్యులపాదనఖైకదేశమున్
బెఱుకఁగ లేవు నీవు నిఱుపేదల నేఁచెద వేమి యోచలీ!

మ. చలి నీవెందుకు సందడించెదవు? నీశౌర్యంబు మూన్నాళ్ల గా!
కలకాలంబును నిల్వలేవు గదవే! కామున్నఁ బాకోజ్జ్వల
జ్జలజాక్షీకుచకుంభమధ్యమునఁ బెల్చన్ జొచ్చి గోరాడలే
కిలలో బాలుర రోగులన్ విరహులన్ వృద్ధాళి బాధింతువా?

శా. స్థూలద్విత్రిపటావకుంఠనము కస్తూరీరజఃపాళికా
కాలాగుర్వనులేపనంబును వధూగాఢోపగూహంబులున్
గేళీగర్భనికేతనంబులును గల్గెం గాక లేకున్న నీ
ప్రాలేయాగమ మేవిధంబున సహింపన్ వచ్చు నెవ్వారికిన్?

క. అహములు సన్నము లాయెను
దహనుఁడు హితవయ్యె దీర్ఘతరలయ్యె నిశల్
బహుళశీతోపేతంబై
యుహుహూ యన వణఁకె జగము లుర్వీనాథా!

వేసఁగిని మందమారుతము లేమి.

శా. ఆ కల్లాపదదేమొ నేఁడు పవనుం డాకాశవాపీతటా
శోకానేకవనాళిఁ గ్రుమ్మఱుచు నవ్వోప్పఁ డాఁగెనో; లేక గం
గాకల్లోలవతీప్రవాహముల నూఁగఁ బోయెనో; లేక కాం
తాకహ్లారకపోలపాళి కలనిద్రాసక్తుఁడై యుండెనో!

పొగాకు.

ఇది పోర్చుగీసువారిచే మన దేశమునకు మూఁడువందల సంవత్సరములకు మున్ను కొనితేఁబడినది. అంతకుఁ బూర్వమిది చ్చుట లేదు.

సీ. దంతలాటీఘోరదంతిహర్యక్షంబు
కుష్ఠరోగాచలకులిశధార
పీనసాంధజభూరివైనతేయస్వామి
వాతాటవీదావవహ్నికీల
జలదోషహిమపూరచండార్కకరరోచి
బహుళకాసాంభోధిబాడబంబు
ఉరుతరాజీర్ణనగఁరుతరవ్యాఘ్రంబు
ముఖరోగనిఖిలజీమూతపవన

గీ. మనలగ వాత్రికు నెక్కాతి నఖిలజనుల
జీవరక్షాదివ్యసంజీవి వగుచుఁ
బ్రస్తుతింపంగ సకలదిక్పతులసభల
నూర్జితం బగునీరాక యోపొగాక!

సీ. అఁకొన్న మనుజుల కమృతంపుసేవయై
యుండుగా నీరాక యోపొగాక!

మతిహీనులకు సరస్వతిని బ్రసన్నగా
నొనరించు నీరాక యోపొగాక!
అతిపథిశ్రమమెల్ల నణఁపఁ గర్పూరమై
యుండుగా నీరాక యోపొగాక!
రతికాంతు లూరింప రసపాకగుళికయై
యుండుగా నీరాక యోపొగాక!

గీ. అవని వార్తకు నెక్కుతి వఖిలజనుల
జీవరక్షణదివ్యసంజీవి వగుచుఁ
బ్రస్తుతింపంగ సకలదిక్పతులసభల
నూర్జితంబగునీరాక యోపొగాక!

సీ. నీమహత్త్వము మును నిర్జరు లెఱిఁగినఁ
దరితోడ నమృతంబు తెలపఁబోరు
నీవిధంబును మును పావని యెఱిఁగిన
సంజీవివెదకెడిజాడఁ బోడు
నీవార్త మును దేవతావైద్యు లెఱిఁగిన
నౌషధావళికిఁ బ్రయాసపడరు
నీరీతి మును మౌనినికరంబు లెఱిఁగిన
బలుతపోనిష్ఠలు సలుపఁబోరు

గీ. సంతతోత్కృష్టజీవరక్షణములకును
రోగముల్ పాపమోక్షంపుమూఢి దెలుపఁ
బుడమిలోపల జనులను బ్రోవ నీవు
జనరజనియించితివొగాక! యోపొగాక!

సీ. పైగోపసరకుగాఁ బ్రార్థించి నిను దెచ్చి
నిమ్మపంటిరసాన నీడనార్చి
పుటకలులేకుండఁ బొడిసన్నముగఁజేసి
సిరిజొల్ది ధూమ్రంపుఁజిట్టినించి

లలి నొక్కనిమదనాళపుఁగ్రోవి సంధించి
చిన్నారిపటకారి చేతఁబూని
జాతిరత్నమువంటి చంద్రనిప్పుఘటించి
నిజధూమములహరించె నెగడుఘనుఁ

గీ. కెంతఘన మెంతదీపన మెంతసొగసు
సంతతోద్రేకలాహిరిసార్వభౌమ!
సకలగుణశీల! యెటువంటిసుకృతవేళ
నుదయమందితివో కాక! యోషగాక !

సీ. బంధురామోదప్రభావిభ్రమంబుల
నెనయుకెందమ్మిచే కీపొగాకు
పరిమళాంచితకళాప్రావీణ్యవిభవంబు
లెనయుగేదంగిచే కీపొగాకు
ఘనతరానూనసుగంధప్రదీప్తుల
నెనయు చెంగల్వచే కీపొగాకు

గీ. జలధిపర్యంతధారుణీవలయనిలయ
పాంథసందోహమోహసంపత్కరంబు
నగుచు ధారుణి విలసిల్లె నందమైన
యించువిలుకానిచేతిబా కీపొగాకు

క. మీరుం బొగ ద్రాగుదురా
వారిజభవ ! వామదేవ ! వైకుంఠ ! హరీ !
ఓరీ నారద ! వినురా
యీరేడుజగంబులకును నిది ముఖ్యమురా !

క. భుగభుగమని పొగ లెగయఁగ
నగణితముగ నాజ్యధార లాహుతిగాఁ గా
నిగమాదిమంత్రయుతముగఁ
బొగద్రాగనివాఁడు దున్నపోతై పుట్టున్

క. పొగక్రోవికి సతిమోవికి
నగణితముగ నూరబావి కమృతంబునకున్
దగ నుచ్ఛిష్టత లేదని
ఖగవాహనుతోడఁ గాలకంఠుఁడు పల్కెన్.

చ. పదపడి ధూమపానమునఁ బ్రాప్తములౌఁ జనుమూఁడుచేటులున్
మొదల ఘనంబువోవుట నపుంసకుఁడౌట విదాహమౌటయున్
వెదకుచుజాతిహీనులను వేఁడుట తిక్కుట చొక్కుటల్ రుచుల్
వదలుట కంప్రవేయుట కళల్ దొలఁగించుట రిమ్మపట్టుటల్
పెదవులువల్లనై చెడుట పెద్దకులోఁగుట బట్టకాలుటల్.

మూషకచక్రవర్తి.

సీ. నిశ్ఛిద్రవిషయుక్తనిశితదంష్ట్రిలఁ బూని
భేదించు నెటువంటి గాపెలైన
దారుణోద్యద్దంతతతిచేత ఖండించు
గుఱుతుగా నెటువంటికోఁకలైన
పటుసురంగాగారఘరితంబుగాఁ ద్రవ్వఁ
బొంకాన నెటువంటిభూమినైన
కీచుకీచుధ్వని ప్రాచుర్యమహిమచే
వర్ణించు నెటువంటివారికైన
గీ. అతఁడు సామాన్యుఁడే నరేంద్రాలయాంత
రంతరానేకపేటికాక్రాంతవస్తు
హరణసురధాణి యవ్వినాయకుపతాణి
చారుతరమూర్తి మూషకచక్రవర్తి.

మార్జాలచక్రవర్తి.

సీ. క్షీరఘటాంబుధిస్థితికుంభసంభవ
బహుమూషకోరగపక్షిరాజ
శుకకులమత్తేభనికరకంఠీరవ
శలభసంకులవనజ్వాలికీల
వృశ్చికదానవవిష్ణుసుదర్శన
వాయసమేఘదుర్వారపవన
కుక్కుటపర్వతఘోరవజ్రాయుధ
రౌద్రాంధకారమార్తాండతేజ
గీ. వ్యాఘ్రకులమాతులస్వామిశీఘ్రగమన
పైనములదొత్తి దొత్తులపాలిమిత్తి
రమ్యతరమూర్తి నఖరసంప్రాప్తకీర్తి
సకలగృహవర్తి! మార్జాలచక్రవర్తి.

ఫుల్లకవి.

సీ. కోణంగి నాట్యముల్ క్రోఁతు లాడించఁగా
నూరఁబందులు సభ నున్నయట్లు
గూఁబకూఁతలు విని గువ్వలు తలలూఁచి
పోయి కాకులయొద్దఁ బొగడినట్లు
కాలువదరినుండి కప్ప లంకించఁగా
నెండ్రకాయలు తలలెత్తినట్లు
ఎనుబోతుబిరుదులు మనుబోతు పొగడంగ
మేలుమేలని గొఱ్ఱె మెచ్చినట్లు

గీ. ఓగుదగిడ్డీలు తమలోన నొకరి కొకరు
మెచ్చుకొనుచుందు రెటువంటి పిచ్చితనమొ!
మేలుమే లెట్టిగుణము నిర్మించినాఁడు
పుల్ల కవి నేలు గోపికావల్లభుండు.

సీ. దొరకైనకరణముతో విరోధము సెబ్ర
అతిలోభిమొండికి నర్థి సెబ్ర
పార్థివోత్తమునకు బహునాయకము సెబ్ర
పెనుఅంకుటాలికిఁ బిల్ల సెబ్ర
దాతకు రాజుకుఁ, దామసంబులు సెబ్ర
వసుధ నిల్లాలికి వగలు సెబ్ర
ఘనుఁడైన విద్యాధికున కహంకృతి సెబ్ర
యరయ దుర్బుద్ధి యెవ్వరికి సెబ్ర

గీ. మిమ్ముఁగొల్వమి యన్నింట మేటిసెబ్ర
సెబ్రలెవ్వియు మిముఁ గొల్వఁ జేర వెఱచు
శైలకోదండకాండ! నిజాముకొండ
బాలగోపాల! రాధికాప్రాణలోల.

సీ. నరనాథవంశకాననము దహించుట
కవనీసురులవిత్త మగ్నికీల
జననాయకుల నిజైశ్వర్యాబ్ధి నింకింప
బ్రాహ్మణక్షేత్రంబు బాడబంబు
పార్థివోత్తములసంపచ్చైలములు గూల్ప
భూసురధనము దంభోళిధార
జగతీశ్వరులకీర్తిచంద్రిక మాప వి
ప్రోత్తముధనము సూర్యోదయంబు

గీ. విప్రతతిసొమ్ముకంటెను విషము మేలు
గరళమున కుర్విఁ బ్రతికృతి కలదుగాని

హానిమాన్పంగ నిల నౌషధములు లేవు
కాన బ్రహ్మాస్త్రములు పట్టఁ గాదు పతికి.

రాజ్యతంత్రము.

సీ. బ్రాహ్మణభూములపై నాస యుంచకు
దేవతాద్రవ్యంబు తెరువు పోకు
తగలంచగొండిని దగవరి సేయకు
కపటికి సత్రాధికార మీయకు
గుడిపారుపత్తెంబు కడుభోగి కియ్యకు
చెనఁటికి నిండినసీమ యీయకు
విత్తహీనులకును గుత్తలు కట్టకు
మతి జారచోరుల మఱుఁగనీయకు
గీ. నీచజాతులవారి మన్నింపఁబోకు
మూర్ఖదాంభుల వాకిలి ద్రొక్కనీయకు
* * *
తలఁపు ధర్మాభివృద్ధి కావలయు నేని.

సీ. గాంభీర్యపరులను గడిదుర్గమున నుంచు
చతురుని సేనాధిపతినిఁ జేయు
పాయక సరసుల రాయబారులఁ జేయు
ముచితజ్ఞు దగ్గఱ నుంచికొనుము
మతిధనాఢ్యత్ముల మణియగార్లను జేయు
మతిమంతుఁ గరణికమార్గుఁ జేయు
పనఁగ విశ్వాసులఁ బరిచారకులఁ జేయు
కరుణాన్వితుని గార్యకర్తఁ జేయు
గీ. సతతవిద్యాసక్తమతిఁ బురోహితునిఁ జేయు
నవరసాలంకృతుని మహాకవిని జేయు

షణ్మతజ్ఞానవంతు నాచార్యుఁ జేయు
వార్త కెక్కినకీర్తి కావలయునేని.

సీ. శరణన్న శత్రునిఁ జనవిచ్చి రక్షించు
దీనులమనవులఁ దెలియ వినుము
విష్ణుభక్తులజోడు విడువక వర్తించు
మాధవుపైచింత మఱవఁ బోకు
పేదసాదులనేలఁ బిలిచి రక్షింపుము
పలుచనిపలుకులు పలుకఁబోకు
అన్నదమ్ములసొమ్ము లపహరింపఁగఁ బోకు
తలిదండ్రిహితవును దప్పఁబోకు

గీ. దయయు సత్యంబు మదిలోనఁ దఱుగనియకు
పరసతులమీఁద భావంబు పాఱ నీకు
భగవదర్పణకానిది పట్టఁబోకు
వెలయ మోక్షాభివృద్ధి కావలయునేని.

సీ. నమ్మినవారల నమ్మి వర్తింపుము
నమ్మనివారల నమ్మఁబోకు
మఱి శత్రువులమీఁద మఱపించి దండెత్తు
కై జీతగాండ్రను గలుగనేలు
పొడిచి గెల్చినవారిఁ బోనీక మన్నించు
వంచించు మన్నీల గొంచెపఱుచు
వెరపుమాలినవాని దొరసేయఁ బోకుము
పందకు సేనాధిపత్యమియకు

గీ. చేరి చనవిచ్చి దాయల మీఱనియకు
నిక్కమైనట్టి రాజులలెక్కలెల్ల
నెలమి సశ్రద్ధచేయక తెలియవినుము
వెలయుభాగ్యాభివృద్ధి కావలయునేని.

అష్టకష్టములు.

సీ. ఆరయఁ బరదేశయాత్ర సేయుట యొండు
తనకుఁ దానే వండుకొనుట రెండు
కులసతి నెడఁబాసి తొలఁగిపోవుట మూఁడు
వెలయంగ యాచకవృత్తి నాల్గు
తనసరివారిపంచను జేరుకొను టైదు
గుఱుతెఱుంగనిరాజుఁ గొల్చు టాఱు
చదువునేరకయుండి సభకుఁ బోవుట యేడు
నెన్న దారిద్ర్యంబు నెన్మిదవది
గీ. అష్టకష్టంబు లనియెదునవ్వి యివ్వి
గాన యిటువంటి వెవ్వరికైన వలదు
చారుతరమూర్తి! దేవతాచక్రవర్తి!
రమ్యగుణధామ! కావేటిరంగధామ!

క. ఆడిన మాటలు దప్పిన
గాడిదకొడుకంచుఁ దిట్టఁగా విని యయ్యో!
వీఁడా నా కొకకొడు కని
గాడిద యేడ్చెం గదన్న ఘనసంపన్నా!

క. అసమానదానవిద్యా
రసికత లేనట్టివరుని బ్రదు కేటికి సీ
కస వేఱుక తిని బ్రదుకదె
పసరము తనకడుపు నిండఁ బర్వతకొండా!

క. సమశీలశ్రుతియుతులకు
సమధనవంతులకు సమసుచారిత్రులకున్

దమలోన సఖ్యము వివా
దము దగుఁగా కసములకును డగునే యెందున్?.

క. కోటానకోటు లిచ్చినఁ
గూటికి సరిరాదు దేవకోటులు రారా
పాటించి యజ్ఞవాటికిఁ
గూటికి మారెళ్లకొండ! గుణరత్ననిధీ!.

క. అనిఁ బాటిన విధి నవ్వును
ధనసంపద నవ్వు నుచితదానవిహీనున్
దనయుని ముద్దాడంగాఁ
బెనిమిటిఁ గని జార నవ్వుఁ బిచ్చయరేచా !

క. పదివేలమంది కిచ్చియుఁ
దుద కొక్కని కీయకున్న దొరకవు కీర్తుల్
పదివేలు నోము నోఁచిన
వదలదె యొకటంకు వంక ఎన్నియసుంకా!.

క. ఇప్పటియన్నముకొఱకై
త్రిప్పులఁ బడి కుందనేల? దేవుఁడు శిలలోఁ
గప్ప కొసంగెడు పోరము
కుప్పలుగ మహేంద్రవాళి! గోకర్ణేశా!.

క. చెప్పినపని యొనరించిన
యప్పణఁతుక గల్గుగహన మది సదనమగున్
జెప్పినపని యొనరింపని
య ప్పణఁతుక కల్గుసదన మది గహనమగున్.

గువ్వలచెన్ననిపద్యములు.

క. అడుగఁ దగువారి నడుగక
బడుగుల నడుగంగ లేమిఁ బాపం గలరా!
పడగల్లఁ గట్టుపడునా
గుడి రాళ్లను గట్టుకున్న గువ్వలచెన్నా.

క. సారాసారము లెఱుఁగని
బేరజమునకు బుద్ధి సెప్పఁ బెద్దలవశమా?
నీరెంత పోసి పెంచినఁ
గూరౌనా నేలవేము! గువ్వలచెన్నా!.

క. కలిమిగలవాఁడె మనుజుఁడు
విలసితసత్కీర్తిచేత వెలయఁగవలదా?
కలి మేమి యొల్లకాలము
కులగిరులా కదలకుండ? గువ్వలచెన్నా!.

క. కలిమిగలలోభికన్నను
విలసితముగఁ బేద మేలు వితరణియైనన్
జలిచెలమ మేలుగాదా
కులనిధి యంభోధికన్న? గువ్వలచెన్నా!.

క. విలువరుస దానగుణములు
గలవారికిఁ గాక శోభిగాడ్దెలకేలా!
తలు పేల చాఁపగుడిసెకుఁ?
గులపావనకీర్తిధన్న! గువ్వలచెన్నా!.

క. వెలివిద్య లెన్నియైనను
గులవిద్యకు సాటిరావు కుంభినిలోనన్
వెలకాంత లెందఱున్నను
గులకాంతకు సాటిరారు గువ్వలచెన్నా!.

క. తల లెంతపెంచుకొన్నన్
కులధర్మము విడిచి కన్నకూళ్లుం దిన్నన్
గలుగదు మోక్షము చిత్తము
విలయము గాకున్న బిజనవేములచెన్నా!.

క. ఎన్నఁగల జీవరాసుల
నన్నిటిగర్భమునఁ బుట్టి యట మనుజుండై
తన్నెఱిఁగి బ్రదుకవలెరా
కొన్నాళ్లిఁక నెచటనున్న! కువ్వలచెన్నా!.

ఉ. వారక యీశ్వరుండు తలపై ధరియించినయంతమాత్ర న
న్వారిజవైరి తోడ సరివత్తువె యుమ్మెత్తపూవ! నీపసన్
వారిధు లుబ్బునో దెసలు వెన్నెలఁ జేయునొ చంద్రకాంతముల్
నీరవునో చకోరములనెవ్వగ దీఱునొ తాప మాఱునో!.

ఉ. పీనసరోగి నిన్నుఁ దిలపిష్టసమానము చేసినంతనే
వానివివేకహీనతకు నొందుట నేల కురంగనాభమా!
మానవతీకపోలకుచమండలమండితచిత్రపత్రికా
నూనవితానవాసనల నొందుట లోకము నిన్నెఱుంగదే!.

ఉ. ఎవ్వఁడ వీవు కాళ్లు మొగ మెఱ్ఱన? హంసమ; నెందు నుందువో?
దవ్వుల మానసంబునను; దాన విశేషము లేమి తెల్పుమా?
మవ్వపుఁగాంచనాబ్జములు మౌక్తికముల్ గల వందు; నత్తలో?
యవ్వి యెఱుంగ; మన్న నహహా! యని నవ్వె బకంబు లన్నియున్.

మ. ధర నత్యుత్తముఁడైన ధీరునిమనస్తాపంబు దీర్పంగ స
త్పురుషానీకమ యోపుఁగాని యొకయల్పుం డోపునే తీవ్రదు
స్తరనైదాఘవిదాహతాప మడఁపన్ ధరాధరాంచద్రసో
త్కరధారావళి గాక యర్వా మగునే గండూషతోయంబులన్?

ఉ. చేతికి వచ్చుకార్య మెడసేసితి వర్థులు శత్రులైరి యిం
కేతరిసైనఁ గార్యము ఘటించెదనన్న ఘటింపనీవు నీ

చేఁతగునట్టిచెయ్దమును జేసితి వింతియకాక యింకనా
వ్రాఁ తొకయింత మార్పఁ గలవా గ్రహచారమ! దుర్విచారమా!.

ఉ. కా దనిపించుకోఁదగదు కానిగుణంబు వహించి లోభిచే
తే దనిపించుకోఁదగదు లేనిమురాశకుఁ బోయి యిందురా
రా దనిపించుకోఁదగదు ఱట్టడియై కరినెక్కి దిడ్డిదూ
ఱే దదియెంత? తుంపెరపురీహనుమంత! నితాంతవైభవా!

చ. ఎనయఁగ హీనుదంట జలమింతయు నిల్వని పాడుగుంట నీ
చునకుఁ బదార్థముంట తనుఁ జూచి సహింపనియూరనుంట లే
దనియెడుచేనిపంట వెసనాఁకటికందనివంట మంటకా?
జనకసుతాభిరామ! బుధసన్నుత! శ్రీపెనుమళ్లరాఘవా!

చ. కరిగమనల్ దురాత్ములనెకాని రమింపరు హీనజాతికా
పురుషులఁగాని భూభుజులు ప్రోవరు కానలఁగాని మేఘముల్
కురియవు సత్యశౌచములకుం బెడఁబాసినవానిఁగాని యిం
దిర సరియింప దుర్వ్యయవినీతులఁగాని ధరింప దెంతయున్.

చ. పిలువనికూటికిన్ వెతలఁబెట్టుధరావరుఁ డేలువీటికిన్
జలములు లేనియేటికిని సారెకు బందుగు లున్నచోటికిన్
బలువురతోటిపోటికి నృపాలురసాటికిఁ బోవరాదయా
బలవదరీ! దరీమహారభాస్వదరీ! యదరీదరీహరీ!

ఉ. తంత్రులులేనివీణయును దానమురాగము లేనిగీతమున్
మంత్రములేనిసంధ్యయును మానములేనితపంబు వేదవి
త్తంత్రములేనియాగముఁ బదజ్ఞతలేనికవిత్వతత్త్వమున్
మంత్రులులేనిరాజ్యము సమానము లియ్యవి దుష్ప్రయుక్తముల్.

ఉ. గందపుఁ జెట్టుక్రింద నురగంబు పయోనిధి బాడబాగ్ని మా
కందఫలంబుక్రింద నొకకంటురుదుంప జగద్విలోకనా
నందము మేఘునందుఁ బవి నాఁచినమాడ్కి నకారణంబుగా
నందురు దాతసన్నిధి నయోగ్యులు కొందఱు మల్లికార్జునా!

ఉ. చూతఫలావతంస! నినుఁజూచిన గన్నులపండు వయ్యె! లో
పాతిశయంబునన్ బరిమళాన్విత మయ్యె దిశౌఘమెల్ల వి
ఖ్యాతియొనర్చె నీగుణము లైనను గల్గను నాకు నెమ్మదిన్
గౌతుక మెప్పు నీహృదయకర్కశభావము జూడఁజూడఁగన్.

శరభాంకలింగమా

చ. పెనిమిటికిం దలారికిని బిమ్మటివారికి బంధుకోటికిన్
వనరుహనేత్ర తా వెఱచి వాకిటి కేఁగదుగాక! యాత్మ నె
వ్వని మఱి పొందరాదె బలవంతపుఁగాఁపులు పెట్టి కామినీ
జనముల నేలువారు నెఱజాణలయా శరభాంకలింగమా!

చ. పొరిఁబొరి మేఁకమాంసములు బొక్కుచు నిక్కుచు సోమయాజులై
సురపురి కేఁగి రంభకడఁ జొక్కుచు సోలుచుఁ గామయాజులై
ధరణికి డిగ్గి యింట్లఁబడి తండులమెత్తుచుఁ గస్సయాజులై
పొరిఁదిరుగాడుకామి మిముఁ జూడఁడయా శరభాంకలింగమా!

ఉ. గారుడమంత్రసిద్ధుఁ డురగంబులచేఁ గఱపించుకొన్నఁ ద
ద్ఘోరవిషంబు లెక్కవఁట కుంభినిలో శివమంత్రసిద్ధుఁడై
జారవినోదియై విషయసంగతిఁ జెందినఁ జెందుఁగాక యా
పూరితమోహపాశములఁ బొందఁడయా శరభాంకలింగమా!

ఉ. కండలు వహ్నిదేవునకుఁ గాలినయెమ్ములు భూమిదేవికిన్
వండినకూడు కాకులకు వాతిహిరణ్యము చీర మాలకున్
నిండినసొమ్ము భూపతికి నిత్యము ప్రాణము మృత్యుదేవికిన్
మిండతయాలు వన్యలకు మేదినిలో శరభాంకలింగమా!

ఉ. వండెడువాని సత్కవిని వైద్యుని మంత్రిని దంత్రవాదినిన్
గొండెముపల్కువాని రిపుఁ గూడినవాని ధనేశునిన్ మహీ-

మండలమేలువానిఁ దనమర్మ మెఱింగినవాని నిష్టునిన్
ఖండితమాడునే నదియు గండమయా శరభాంకలింగమా

భైరవా.

ఉ. కలిగినవానియింట శుభకార్యముగల్గినఁ గీడుగల్గినన్
బిలువకమున్నె బాంధవులు పిల్లగఁ బోయితదంగమంతయున్
దెలుపుచునుందు రాతనికి దీనునియింట శుభంబె కల్గినన్
బలుమఱుఁ బిల్చినప్పటికిఁ బల్కరుగా యెవరైన భైరవా!

చ. పరువు గ్రహింపనేర కొకపాటిదురాత్ముఁడు మించనాడినన్
సరసు లెఱింగి మార్కొనక సైఁచినయంతట నైచ్య మేలగున్?
అరుగఁగవచ్చుమార్గమున కడ్డముగా నొకకుక్క వచ్చినన్
గఱచినఁ గోపగించి కరి కర్వఁగరాదుగదయ్య భైరవా!

గీ. ఇఱుకరాదు చేతి నిసుమంతని పైనఁ
గొఱుకరాద యినుము కొంచెమైన
నఱుకరాదు నీళ్లు నడిమికి రెండుగా
బెఱుకరాదు బావి పెళ్లగిలఁగ.

ఉ. ఎక్కడి కేఁగెదో వడుగ! యేఁగెద బెండ్లికి; మాడ లేవిరా?
నిక్కము నాల్గు చేఁగలవు; నీకటరా యవియేవి చూపుమీ;
యొక్కటి త్రోవలోఁ గనెద నొక్కటి కొక్కరిఁ బూటపెట్టెదన్
ఒక్కటి తప్ప నెంచెద మఱొక్కటి లే దని కొక్కరించెదన్.

సీ. పోఁకలు నములుచు నాకులు చేకొని
నున్న మడ్గినవాఁడు శుద్ధవిధవ
ఇద్దఱు నొకచోట నేకాంతమాడంగ
వద్ద జేరినవాఁడు పట్టివిధవ

అలితోఁ గలహించి యాఁకలి కాదని
పస్తున్నవాఁ డొక్క పంజివిధవ
వారకాంతలయిండ్ల వాసంబుచేయుచు
మగునకేడ్చెడువాడు మడ్డివెధవ
చదువుచెప్పినజీత మదనులో నీయక
మిటకరించెడువాడు మేటివిధవ
త్రోవబోయెడు స్త్రీలతో మొగంబిగిలించి
ముచ్చటాడెడువాఁడు ముష్టివిధవ
కట్ట మిచ్చెద నని కాలమందీయక
గోళ్లు గిల్లెడువాడు కొంటెవిధవ
ఇంటి అంకెఱుఁగక యిరుగుపొరుగుఅంతు
వెంటాడువాఁ డొక్క యంటవిధవ
దారిద్ర్యములనుండి తనపూర్వసంపద
లూరకతలఁచువా డుత్తవిధవ

... ...

ఉ. శ్రీకరమూర్తి! హరిగుణశేఖర కొమ్మయమంత్రి తిక్క! నీ
రాకలుగోరుముగ్ధ కనురాగము మీఱిన మన్మథాగ్నిచేఁ
బ్రాకటమైనముత్యములు భస్మములాయెను వేగ రావనా!
యాకులుపోఁకలుం గలుగ నంతియె చాలును సున్న మేటికిన్?.

చ. అసదృశగంధబంధుర మటంచు నడిన్ జనుదెంచి కేతకీ
ప్రసవమునందుఁ జెంది మకరందము పెందమిఁ గ్రోలలేమికిన్
దెసచెడి మందనేమిటికిఁ దేఁటి! యరాళకరాళకంటక
ప్రసవముచే భవత్తనువు వ్రయ్యక వచ్చిన మేలు చాలదే!

మ. తవణింతున్ నుతి కాలకంఠమకుటాట్టాల ప్రతోళీమిళ
త్స్రవమానామరసింధుబంధురపయస్సంభారగంభీరవా
గ్వ్యవహారైకధురంధరత్వమున జిహ్వాలోలమత్తల్లికిన్
జవికిం దల్లికిఁ గారవేల్లికధనుర్జ్యావల్లి నీరుల్లికిన్.

మ. శ్రవణింతున్ నుతి హైవతప్రమదదార్ఢ్యస్తోహినీనీరఝ్ఝ
చ్ఛ్రవమానామృతశీకరాఘనవధీజప్రాంతరౌపమ్య స
ద్ఛవనాజాండకు షత్రసప్లుతిసముద్యత్సాన్వదుమత్ఖండకున్
అవితుంగోద్ఛవకాండకున్ బ్రబలరేఖాదండ కాదొండకున్.
ఉ. తూరుపునాఁటిక్షత్రియులతోరపుబాంధవలీల యద్భుత
స్ఫారవిలాసమందును వివాహమహోత్సవముల్ నిరన్నస
త్కారపరిగ్రహంబు లవిధాయకకల్పితవిద్విషత్క్రియా
హారము లన్యవర్ణజనవర్జితహాస్యరసాలవాలముల్.

అత్తింటి కోడలు.

సీ. పాయగిళ్ళఁ గూర్చుండి ప్రొద్దు పుచ్చఁగనేర్చె
నీలాటిరేవున నిల్వనేర్చె
ఆత్తాఁడుబిడ్డల నాడిపోయఁగ నేర్చె
గూర్చుండి నట్టింట గొణుగనేర్చె.
పనివేళ మూల్గుచుఁ బండుకుండఁగ నేర్చె
జెంపను సున్నంబు నింపనేర్చె
పసిబిడ్డ లేడ్వంగ విసరి కొట్టఁగ నేర్చె
నొకరెండుపస్తులు నుండనేర్చె
గీ. పెళ్లిపెళ్లన మెటికలు విఱువనేర్చె
నెవ్వరును నాకు లేరని యేడ్వనేర్చెఁ
బుట్టినింటికిఁ జెప్పకోఁ బోవ నేర్చె
నవుర! యత్తింటికోడలి యవగుణములు!
సీ. వాలము నలిచియు నేలఁ గాళ్లూఁచియు
ధాత్రిపైఁ బొరలియుఁ దాల్మివిడిచి

వదనంబు వెఱచియు నుదరంబుఁ జూచియుఁ
బెక్కుపాటునఁబడ్డఁ గుక్క కొక్క
కడిమాత్రమన్న మాఁకలిదీఱ నిడఁబోరు
నాగంబునకుఁ బ్రార్థనంబుతోడ
కబళశతంబులు కరమున కందియు
నాఁకలిదీఱఁగ నదిభుజించు

గీ. ఎంతవేఁడిన హీనున కివ్వ రీరు
ఇచ్చిరేనియుఁ గడుఁ గొంచె మెచ్చులేదు
ఘనున కూరక యుండినఁ గాంక్షదీఱ
గురుతరార్థంబు లిత్తురు ధరణిపతులు.

గీ. పౌరుషజ్ఞానకీర్తులఁ బరఁగెనేని
వానిజన్మం బ దొక్కపూ టైనఁ జాలు
నుదరపోషణమాత్ర మీయుర్విమీఁదఁ
గాకి చిరకాలమున్న నేకార్యమగును?.

నియోగులు.

గీ. భాగ్యవశమున బుద్ధిసంపన్నుఁ డగును
బుద్ధిబలమున నృపులకుఁ బూజ్యుఁడగును
నృపులు మన్నింప నయకళానిపుణుఁ డగును
పూని రాజ్యము నడుపఁ బ్రధానుఁడగును.

ఉ. వ్రాలివిగోఁ గనుంగొనుము వన్నియమీఱఁగ వ్రాలకేమి వా
వ్రాలు సుధారసాలు కవిరాజులకెల్ల మనోహరాలు వ
జ్రాలు సరస్వతీవిమలచారుకచాగ్రసరాలు చూడఁ జి
త్రాలు మిటారిమోహనకరాలు నుతింపఁ దరంబె యేరికిన్?.

ఉ. మేదినినాథుఁ డర్థినను మించినకార్యము చక్కఁజేయు స
న్మోద మెలర్పఁగా గణకముఖ్యునిసఖ్యము లెస్స యెట్లనన్

అదటఁ గాలుఁ దల్లియు గతాయు నటన్నను జిత్రగుప్తుఁ డా
'గా' దొలఁగించి 'శా' మొదట గ్రక్కున వ్రాసి సజీవుఁ జేయఁడే.

చ. హరిహరి! యేమి సాంబశివ! అయ్యా! భయంపడి పల్కనోడెదన్
అరమరలేల పల్కఁ; భవదగ్రపురంధ్రి వెదకఁ యేదయా?
సిరికిని దానికిం బడక చీఁదరయొత్తిఁగఁ జింతపల్లెలో
నరకరణాలయిండ్లకడ వారక యున్నదయా యుమాపతీ!

క. అధికార మబ్బినప్పుడు
బుధులు ప్రమోదించి వీఁడె పురుషోత్తముఁ డం
చధికంబుగ గొనియాడెదు
విధమున వర్తింపఁ దరమె వేల్పులకైనన్?.

మ. విధిసంకల్పముచే నొకానొకఁడు తా విశ్వంబుపాలించుచో
బధిరం బెక్కువ చూపు తక్కువ సదా భాషల్ దురుక్తుల్ మనో
వ్యధతో మత్తతతోడ దుర్వ్యసనదుర్వ్యాపారతం జెందు న
య్యధికారాంతమునందుఁ జూడవలదా యాయయ్యసౌభాగ్యమున్.

క. ఉద్యోగ మొదవినప్పుడు
సద్యోమద మొదవి పూర్వసరసత లుడుగున్
విద్యావంతున కైనను
విద్యాహీనునకు వేఱె వివరం బేలా!

సీ. బళిబళీ! మీతాతబల్లెంబుచేఁబూని
పుల్లాకుతూటుగాబొడిచినాఁడు
ఎద్దుచ్చిపోయంగ నేఱులై పాఱంగ
లంకించి లంకించి దాటినాడు
కలుగులోనూ కప్ప గట్టుగట్టు మనంగ
కట్టారి తీసుక గదిమినాడు
నాగలాపురికాడ నక్క తఱుకురాగ
తిరుపతూరూకాడ తిరిగినాడు

ఎలుక యెదురుగురాగ నిక్కె చేతనుబూని
యేడాలుబారులు యెగిరినాడు
గీ. ఔర! నీపరాక్రమం బద్భుతంబు
* * *
* *చిన్నపక్షాతలేంద్ర!

భారతకథనుగూర్చి చాటువులు.

ఉ. ధీరతతోడ నీరథము ద్రిప్పగతిన్ గురురాజుసేనపై
శూరతఁ బోవనిమ్ము ననుఁ జూడుము పేర్చి తదీయయోధులన్
బే రడఁగించి యాపసులఁ బెంపెసలార మరల్పకున్న నా
పేరు కిరీటియే నినదభీషణశంఖము దేవదత్తమే!

ఉ. సారథిగమ్మి యుత్తరుఁడ! చాలు జయించెద నింద్రుడైన నా
బారికి నడ్డమైన మును బ్రహ్మలిఖించినవ్రాలు తప్పునే
ధీరత శంఖనాదమున దిగ్విజయంబును జేయకున్న నా
పేరు కిరీటియే నినదభీషణశంఖము దేవదత్తమే!

ఉ. నీరజనాభ! నీవు చని నెయ్యముతో మనపాలు వేఁడఁగాఁ
గౌరవు లీకతక్కినను గాఢనిరంతరచండమండితో
దారదురంతదంతురశితాస్త్రపరంపర లేయకున్న నా
పేరు కిరీటియే నినదభీషణశంఖము దేవదత్తమే!

ఉ. వారిజనాభ! యెల్లి చని వాసవుఁ డడ్డము వచ్చి నిల్చినన్
వారిజబాంధవుం డపరవారిధిఁ గ్రుంకకమున్న సైంధవుం
జేరి శిరంబు ద్రుంచి ధరణీస్థలికిం బలిసేయకున్న నా
పేరు కిరీటియే నినదభీషణశంఖము దేవదత్తమే!

ఉ. పాఱెడుభీముఁ బట్టుకొని పట్టి శరంబున నూని నవ్వి ని
ష్ఠూరము (?) లాడివట్టి రవినూనుని ధర్మజ! నీవు చూడఁగా
ఘోరరణంబులో నెదిరి గుండెలు వ్రక్కలు సేయకున్న నా
పేరు కిరీటియే నివదభీషణశంఖము దేవదత్తమే!

ఉ. పాలడుగంగఁ గౌరవులపాలికిఁ బోవ నతండు లోభియై
పా లది యేదదో యనినఁ బాలుతెఱం గెఱుఁగంగ భీమభూ
పాలునిపాలు తాను తనపాలిటిరాజ్యము నన్నపాలు నా
పాలు సమస్తసైన్య మని పల్కెను పంకజనాభ; యచ్చటన్.

సీ. చరణారవిందముల్ స్మృతి మది నెంచి
ముమ్మాఱు రాజుకు మ్రొక్కిరనుచు
వచ్చినవైరంబు వారింప నూహించి
మాభూము లిమ్మను మనుజవిభుని
ఆరీతి నృపతికి హర్షమ్ము గాకున్న
నేవురి కైదూళ్లనీయు మనుము
పుడమిమీఁదఁ దామాట కొడఁబడ కుండెనా
నడపడి రొటేఁగించి నడుపుమనుము

గీ. పనులు సేయంగ నేదేనిఁ బంపు మనుము
పంపు పనిసేయ నేకభటుల మనుము
ధర్మమార్గంబు వినబుద్ధి దనర దేని
కదలిరమ్మను కలనికిఁ గమలనాభ!

మ. పదరుల్ పల్కక ధర్మశాస్త్రగతి భూభాగమ్ము మారాజ్యసం
పద మా కిమ్మను మీయకుండిన మహాబాహాబలస్ఫూర్తి మై
యెదురై రమ్మను వచ్చి మద్బలము దా నేపారఁగాఁ జూచుచో
గదఘాతంబుల నూరువుల్ వెగిపడున్ గంజాక్ష! యింతేటికిన్?

మ. కలహం బేటికి వద్దువద్దను మిటుల్ గర్వాంధుఁడై మమ్ముఁ దా
బాలకంఁ జూచుట నీతిగా దనుమ యీక్షోణీతలంబందునన్ -

నిలువన్నేరఁ డధర్మవృత్తి ననుమా నీ విన్నియుం బల్కుటన్
బలవద్వైరమె కోర దుర్మరణముల్ ప్రాపించు నంచాడుమా!.

శా. పాండవులన్న దైవమును బౌరుషముం గలవారు వారికిం
గొండొక కీడుచేసి నిలఁగూడదు కూడనిలోభ మూని వి
రిండితనంబునన్ ధర హరింపనె చూచెద వేని వారు నిన్
బిండలివం డొనర్తు రని పేర్చి యథార్థ మెఱుంగఁ జెప్పుమా!

ఉ. మచ్చరమేల కర్ణ! విను మానవు లర్జునితోడివారలా?
రచ్చల మెచ్చు లాడెదవు రాజును దమ్ములు నిచ్చ మెచ్చఁగా
వచ్చినవాఁడు ఫల్గునుఁడు వాని నెదుర్కొను యోధఁ జూడుమా
చెచ్చెర నూర జోగులకు శేషునికంఠము లంటవచ్చునే!

క. వరమునఁ గుంతికి సుతుఁడై
వెరవెఱుఁగక యేటివరద విడిచినపిదపన్
ధరయెల్ల నేలెఁ గర్ణుఁడు
దరిఁ జేర్పను గూడువెట్ట దైవము గాదే!

గోలకొండ మాలముండ పూలదండ కొత్తకుండ అనుపదములతో భారతకథకు సంబంధించునట్లు చెప్పఁబడినపద్యము

గీ. ఓయికురురాజ! నీకొడుకుత్తగోల
కొండవలెనుండు తృణ మాల ముండ దిఁకను
భండనంబున గెల్తురు పాండుసుతులు
ఉదరమునఁ బూలదండ రే కొత్తకుండ.

పాండవ వర్తనము.

సీ. ఇభపట్టణంబున కేగునాఁటికి ధర్మ
రాజు పదాఱువర్షములవాఁడు
వాయుజుండు పదేను వత్సరంబులవాఁడు
పదునాలుగేండ్లు సవ్యసాచునకును
పరికింపఁ గవలకుఁ బదుమూఁడు వర్షముల్
జననీసమేతులై సౌఖ్యముండి
విద్యలు నేర్చిరి వెసఁ బదుమూఁడేండ్లు
లక్కయిం టాఱు నెలలు వసించి
తిరవుగా నాఱ్నెల లేకచక్రమునందు
నేఁడాది ద్రుపదుని యింటనున్కి
ఐదువత్సరములు యౌవరాజ్యంబున
నిరువదిమూఁడేండ్లు నింద్రపురిని
వనము నజ్ఞాతంబు చనెఁ బదుమూఁడేండ్ల
నటమీఁద ముప్పదియాఱు నేండ్లు
రాజ్యాభిషేకంబు రాజు లెల్లను గొల్వ
ధర్మంబుతో మించి ధాత్రి ప్రోవ
శ్రీకృష్ణకృపకల్మి సిద్ధసంకల్పత
నష్టోత్తరశతహాయనము లుర్విఁ

గీ. జెలఁగి పట్టంబు తుదఁ బరీక్షితున కొసఁగి
సోదరులు సతి జతగూడి సారిది దివికి
నరిగి వేడుక స్వర్గసౌఖ్యంబు గనిరి
పాండవులు వారియశ ముర్వి నిండివెలసె.

ఈశ్వరాజ్ఞ.

గీ. కర్మ మెవరికైనఁ గడఁ ద్రోవఁగా రాదు
ధర్మరాజుఁ దెచ్చి తగనిచోటఁ
గంకుభట్టుఁ జేసెఁ గటకటా! దైవంబు
ఏమిచేయవచ్చు నీశ్వరాజ్ఞ!.

గీ. కష్టవేళలందుఁ గమలాసనునకైన
ననుభవింపవలయు ననిలసుతుని
వంటపూటివానివలెఁ జేసె దైవంబు
ఏమిచేయవచ్చు నీశ్వరాజ్ఞ!.

గీ. పాటు తప్పదు సుమి బ్రహ్మాదులకునైన
నీడుగానిచోట నింద్రతనయుఁ
బేడివానిఁ జేసి పెట్టెఁడా దైవంబు
ఏమిచేయవచ్చు నీశ్వరాజ్ఞ!.

గీ. అనువుగానివేళ నధికుల మనరాదు
కాల మెఱిఁగి రీతిఁ గడపవలయు
విశ్వమేలునకులుఁ డశ్వశిక్షకుఁ డాయె
నేమిసేయవచ్చు నీశ్వరాజ్ఞ!.

* * * *

గీ. పూర్వజన్మకృతము పోవ దెవరికైన
మాన్పరాదు దైవమాయచేత
ద్రౌపది యొకయేఁడు తగనిబాములఁ బడె
నేమిసేయవచ్చు నీశ్వరాజ్ఞ!.

తెలుఁగుభారతము.

సీ. ఆదిపర్వము వసు, నరయంగ సభ నేత్ర
ఆరణ్య మద్రి, విరాట శరము

పెద్ద బాలశిక్ష.

చక్కగ పరిష్కరించి అనేక నూతనవిషయములు, భూగోళ చరిత్రాంశములు, పటములుఁ జేర్చి మంచికాగితములపై పెద్దక్షరములతోఁ జక్కఁగఁ బ్రకటించియున్నాము. సాధారణ ప్రతి రు. 0-8-0. మేలు ప్రతి రు. 0-12-0.

చాటుపద్యమణిమంజరి. 1, 2, భాగములు.

శ్రీ వేటూరి. ప్రభాకరశాస్త్రిచే సమకూర్పఁబడినది. ఇయ్యది ప్రాచీనాద్భుతచాటుపద్యరత్నమాలకూర్పు. కథా వృత్తాంతములు చక్కఁగా వ్రాయఁబడినవి నీతి శృంగార హాస్యయుక్తిచమత్కారగర్భితము లయినవి; చాటుధారలు, ఒక్కొక్కపద్యము లక్షవరహాలు!! శ్రీకృష్ణదేవరాయలు చాకలికి జవాబొసఁగుట మొదలగు చరిత్రవిశేషములును గలవు. ప్రథమభాగము మొదటికూర్పుప్రతులన్నియు చెల్లిపోయినందున ఇంకను అనేక నూతనచరిత్రాంశములు, 750 క్రొత్తపద్యములఁ జేర్చి పునర్ముద్రణము చేసినారము.

ప్రతి 1-కి రు. 1-1-0. రెండవభాగము ప్రతి 1-కి రు. 1-10-0.

శ్రీ మహాభక్తవిజయము.

ఇదివఱకు మన ఆంధ్రభాషలో సర్వాంగసుందరమైన భక్తవిజయము ప్రకటింపఁబడియుండలేదు. శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచే వ్రాయించి ఈ మహాభక్తవిజయమును ప్రకటించినారము. శ్రీ శాస్త్రిగారి ముద్దులు మూటగట్టు పదరచన, మనోహరమగు వర్ణనావాక్యములు ఆంధ్రదేశీయులకు తెలియనివిగావు. రెండవకూర్పున అనేకులు భక్తులచరిత్రలు చిత్రపటములు క్రొత్తగ చేర్చినారము. ప్రతి 1-కి రు. 4-0-0